

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

M. Tvllivs Cicero Mannvcciorvm Commentariis Illvstratvs antiquaeq. lectioni restitutus

Continens Libros III. de Officijs, Dialogus de Senectute, de Amicitia,
Paradoxa, Somnium Scipionis, ex VI. lib. de Rep.

Cicero, Marcus Tullius

Venetiis, 1583

M Tvillii Ciceronis Cato Maior Vel De Senectvte Ad T Pomponivm Atticvm

[urn:nbn:de:gbv:45:1-770616](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:gbv:45:1-770616)

M. TVLLII. CICERONIS CATO. MAIOR

VEL

DE. SENECTVTE AD. T. POMPONIVM. ATTICVM

Dialogi personae,

SCIPIO. CATO. LAELIVS

CICERO

TITE, si quid ego adiuro,
curam ue leuassō,
Quae nunc te coquit, & uer-
sat sub pectore fixa,
Eaquid erit praemi?

licet enim ueribus ijsdem mi-
hi affari te, Attice, quibus af-
satur Flaminium ille uir,
haud magna cum re, sed fide

plenus. quamquam certo scio, nō, ut Flaminium, solici-
tari te, Attice, sic noslesq. diesque. noui enim modera-
tionem animi tui, & aequitatem; teq. non cognomen so-
lum Athenis deportasse, sed humanitatem, & pruden-
tiam intelligo. & tamen suspicor ijsdem rebus te, quibus
me ipsum, interdum grauius commoueri. quarum consola-
tio & maior est, & in aliud tempus differenda. nunc
autem mihi uisum est aliquid ad te de senectute conscri-
bere. hoc enim onere, quod mihi tecum commune est, aut
iam urgentis, aut certe aduentantis senectutis, & te,
& me ipsum leuari uolo. etsi, te quidem id modice, ac sa-

pienter, sicut omnia, & ferre, & laturum esse, certo scio.
sed mihi, cum de senectute uellem aliquid scribere, tu oc-
currebas dignus eo munere, quo uterque nostrum com-
muniter uteretur. mihi quidem ita incunda huius libri
confectio fuit, ut non modo omnes absterferit senectutis
molestias, sed effecerit mollem etiam, & incundam se-
nectutem. numquam igitur satis laudari philosophia po-
terit: cui qui pareat, omne tempus aetatis sine molestia
possit degere. Sed de ceteris & diximus alias multa, &
saepe dicemus. hunc uero librum de senectute ad te misi-
mus. omnem autem sermonē tribuimus non Tithono, ut
Aristo Chius, ne parum esset auctoritatis in fabula; sed
M. Catoni seni, quo maiorem, auctoritatem haberet ora-
tio: apud quem Laelium, & Scipionem facimus admiran-
tes, quod is tam facile senectutem ferat, ijsq. eum respon-
dentem. qui si eruditius uidebitur disputare, quam con-
suevit ipse in suis libris; attribuito Graecis litteris, qua-
rum constat eum perstudiosum fuisse in senectute: sed,
quid opus est plura? iam enim ipsius Catonis sermo ex-
plicabit nostram omnem de senectute sententiam.

EXPLANATIO

ATO MAIOR? de huius Dialogi inscriptione ipse Cicero in Laelij procemio. Ma-
ior, autem addidit, ad Minoris differentiam. nam minoris quoque laudem Cic. scrip-
sit. ex quo Caesar Anticatōnem litteris mandauit. Vide Plutarchum in Cicerone. **DE**
SENECTVTE? M. Terentius Varro librum & ipse scripsit, Tithonum, *περὶ γήρας*.
Demetrius quoque Phalereus *περὶ γήρας* nominatur a Laertio. **O Tite,** & Versus an-
tiquorum poetarum apud Cicronem saepe insertos reperiri, scribit Quintil. lib. i.
cap. 3. de quo uide ipsum Cicronem lib. ii. de Orat. **SI QUID?** nonnihil, aliquan-
tum. debebat hoc amicitiae mutuae, cuius officium est, tam mutuo admonere, quam omnia communia red-
dere. **ADIVRO,** & sic lego, pro, Adiuuero, quod legitur in uetere meo: & in alio item scriptum esse,
Langius notat, reliqui omnes uiginti, (nam in hoc libro emendando uno & uiginti uitor scriptis, meis)
Adiuo. Adiuurit, Ter. Phorm. act. 3. sc. 3. **LEUASSO,** & pro, Leuauero. antique dictum. sic, Nemo se-
paratim

paratim habesit deos. Et, Si aliquis im occisit. Vnus neus, Relaxo. *QVAE nunc te coquit*, & ad Q. fratrem: Vaticinij odia non sorbeo solum, sed etiam coneequo. *ET VERSAT sub pectore fixa*, & *Sub pectore*: in extrema parte pectoris, ore stomachi. Vnus, Et uersat tibimet in pectore fixa. Vnus, Et uersatur in pectore firma. Vnus, Et uersatur in pectore fixa. Tres, Et uersat in pectore fixa. Duo, Versatur pectore fixa. Quinque, Versatq. in pectore fixa. Vnus, Versatq. in pectore firma. Vnus, Et uexat in pectore firma. Vnus, Vexatq. in pectore fixa. *EC QUID* & uenustatis quiddam habet. quale apud Terentium Eunucho:

Ecquis me uiuit hodie fortunator?

PRAEMII?? sic quattuordecim mei. Septem, Pretij. **MIHI affari te**, & *ἐμπαλινός*: amicissimo amicissimum. **FLAMINIVM**. L. Quinctium Flaminiunum, L. Quinctij Flaminini fratrem, quem Ennius his uersibus alloquitur, Galliae praefectum, a Catone censore senatu motum, & ignominia notatum, propter quendam, quem ad praeces, siue amafij, siue amicae, uel sua manu occiderat, uel securi percusserat: qui ex Macedonia, & Philippo rege triumphauit anno ab V. C. DLIX. **HAUD magna cum re**, & iocus. nam, cum uellet dicere, Locuples testis, ex consuetudine Latini sermonis, recordatus eius inopiae, dixit, Haud magna cum re. Sic omnes mei libri. & Ennius ipse in Annalibus.

Certantes magna cum cura, tamen cupientes

Regni dant operam, simul auspicio, augurioque.

SED fide plenus, & Sed plenus fide, duo. reliqui, Sed plenus fidei. **SOLLICITARI te, Attice**, & O Attice, unus. In uno deest *ἰδ' Te. Tite, sex. O Tite Attice, unus. NOCTES Q. diesque*. & *νύκτας ἡμέρας πάντα*. **MODERATIONEM animi tui**, & qui neque secundis rebus efferaris, nec aduersis deprimaris. quod magni animi esse, ait Aristoteles. quod pari fastigio steterit in utraque fortuna. ait Nepos. **ET aequitatem**; & aequum animum, aequanimitatem. **COGNOMEN** & Nepos: Hoc specimen prudentiae, quod, cum in eam se ciuitatem contulisset, quae antiquitate, humanitate, doctrinaq. praestaret omnes, ei nunc ante alios fuerit carissimus. Huc ex Asia Sulla decedens cum uenisset, quamdiu ibi fuit, secum habuit Pompomium, captus adolescentis & humanitate, & doctrina. sic enim Graeco loquebatur, ut Athenis natus uideretur: tanta autem suauitate sermonis Latini, ut appareret natium quendam leporem esse, non adscitum. Idem poemata pronuntiabat & Graeco, & Latine sic, ut supra nihil posset addi. **HUMANITATEM**, & doctrinam, scilicet, eruditionem. unde Humaniores litterae. Cornelius Nepos: Atticus & principum philosophorum ita percepta habuerat praecepta, ut iis ad uitam agendam, non ad ostentationem, uteretur. **PRUDENTIAM** & in dissimulando dolore animi: ne tyrannus offensus magis faciat. quod Ciceronem, Tulliolae obitum parum moderate ferentem, monet Sulpicius. **IN ISDEM rebus** & reip. perturbatione. **ME IPSVM**, & qui non modo, ut tu, philosophiam didici, sed alios docendos, & animi perturbationibus leuandos suscepi. **INTERDVM** & maiores enim uires sunt naturae, quam disciplinae. **GRAUIVS**, & quam deceat, uel quam doctrina permittat. **ET maior est**, & nam, quo maior dolor, eo maior consolatio requiritur. **ET in aliud tempus differenda**. & non enim licet, ob tyrannum. **ONERE**, & onus, cum aduenit; quod, dum abest, desideramus. **ADVENTANTIS** & Horatius:

Eheu fugaces, Postume, Postume,

Labuntur anni: nec pietas moram

Rugis, & instanti senectae

Afferret, indomitaeque morti.

Seneca:

Rota praecipitis uertitur anni.

Ouidius:

Vtendum est aetate: cito pede labitur aetas:

Nec bona tam sequitur, quam bona prima fuit.

ME IPSVM & ne imitari uidear malos medicos, qui in alienis morbis se profitentur tenere medicinae scientiam, se ipsos curare non possunt. **LEVARI uolo**. & Leuare, unus. **MODICE**, & pro, Modeste. sic locutus in oratione pro Plancio, & lib. III. de Leg. non longe ab extremo. sic omnes mei libri, uno excepto, in quo, Modeste. **CERTO scio**. & Certo scio, quindecim mei. **DIGNVS eo munere**, & atqui scriptores semper cupiebant scripta sua dignis hominibus commendare: quorum utinam nunc esset copia. **UTERQUE nostrum** & amicorum enim omnia communia. **SATIS laudari** & Satis laudari digne, nouem. Satis digne laudari, quinque. Digne satis laudari, unus. **PHILOSOPHIA poterit**: & ord. praep. quinque. **DE ceteris** & philosophiae laudibus. **SAEPE dicemus**: & propositum enim ei erat, totam philosophiam Latinis litteris illustrare. **HUNC uero librum** & Vero, abest ab omnibus: in duobus, Hunc autem librum. **DE senectute ad te** & ord. praep. decem septem. **TITHONO**, & Laomedontis filio. qui cum ab Aurora adamatus esset, ab eaq. in caelum sublatus, illius succo perunctus est. atque ob id ad eam senectutem peruenit, ut petiuerit se in cicadam conuerti: quod genus cantando mori ferunt. Horatius:

Abstulit clarum cita mors Achillem:

Longa Tithonum inuauit senectus:

Forfan & nobis, tibi quod negauit,

Contulit hora.

Vide Comm. in Hom. II. x. & Od. e. Ser. Aen. IV. Hygin. cap. cxx. **ARISTO Chius**, & de quo Laertius. **QVO maiorem auctoritatem** & In Laelio. Genus hoc sermonum, positum in hominum ueterum auctoritate, & eorum

eorum illustrium, plus nescio quo pacto uidetur habere grauitatis. LAELIUM, & Sapiensem dictum, prioris Laelii filium, Phil. xi. SCIPIONEM, Africanum minorem, Pauli filium. FACILE senectutem ferat, & paulos q̄r̄reit ἰὸ γήρας, Plato. GRAECIS litteris, & quas, natu grandior, Sardiniae praetor, ab Ennio didicisse fertur. SENTENTIAM, & quod animo sentimus, διανοίας. Vide Quintilianum lib. iix. cap. 5.

CICERO

SC i. Saepenumero admirari soleo cum C. hoc Laelio, cum ceterarum rerum uiam excellentem, M. Cato, perfectamq. sapientiam, tum uel maxime, quod numquam grauem tibi senectutem esse persenserim: quae plevisque senibus sic odiosa est, ut onus se Aetna grauius dicant sustinere. CA. Rem haud sane, Scipio, & Laeli, difficilem admirari uidemini. quibus enim nihil est in ipsis opis ad bene, beateq. uiuendum, ijs omnis aetas grauis est: qui autem omnia bona a se ipsis petunt, ijs nihil potest malum uideri, quod naturae necessitas asserat: quo in genere est in primis senectus: quam ut adipiscantur, omnes optant; eandem accusant adepti: tanta est inconstantia, stultitia, atque peruersitas. Obrepere aiunt eam citius, quam putassent, primum, quis coegit eos falsum putare? qui enim citius adolescentiae senectus, quam pueritiae adolescentia, obrepit? deinde, qui minus gra-

uis esset ijs senectus, si octingentesimum annum agerent, quam si octogesimum? praeterita enim aetas, quamuis longa, cum effluxisset, nulla consolatione praemulcere posset stultam senectutem. quocirca, si sapientiam meam admirari soletis, quae uiam digna esset opinione uestra, nostrog. cognomine; in hoc sumus sapientes, quod naturam optimam ducem, tamquam deum, sequimur, eiq. paremus: a qua non uerisimile est, cum ceterae partes aetatis bene descriptae sint, extremum actum, tamquam ab inerti poeta, esse neglectum. sed tamen necesse fuit, esse aliquod extremum, & tamquam in arborum baccis, terraeq. frugibus, maturitate tempestiua quasi uietum, & caducum: quod ferendum est molliter sapienti. quid enira est aliud, gygantum more bellare cum dijs, nisi naturae repugnare?

EXPLANATIO

CV M C. hoc Laelio, & Cum hoc C. Laelio, decemnouem. unus, Cum C. Laelio. CETERARVM rerum & quas in Laelio enumerat: Cato, quia multarum rerum usum habebat, multa, eius & in senatu, & in foro uel prouisa prudenter, uel acta constanter, uel responsa acute ferebantur, propterea quasi cognomen iam habebat in senectute Sapientis. QVOD numquam grauem tibi senectutem esse persenserim: & undecim, Quod numquam senectutem tibi grauem esse persenserim. quinque, Quod numquam tibi senectutem grauem esse persenserim, unus, Quod numquam senectutem tuam grauem tibi persenserim. unus, Quod numquam senectutem grauem tibi omnem persenserim. unus, Quod numquam senectutem tuam grauem tibi persenserim. Duo faciunt cum impressa lectione, praeterquam quod pro Persenserim habent Senferim. ONVS Aetna grauis & ex Euripide in Herc. Furente:

ἀ νεώτας μοι φίλον.
ἰὸ δὲ γήρας ἀχθος αἰεί
βαρύτερον ἄννας σκοπέλων
ἐπὶ κρᾶσι κείται.

Vide Muretum Var. lect. lib. vii. cap. 15. De Aetna autem Pindarus Ode 4. Olymp. Ode prima Pyth. Virg. iii. Aen. Agell. lib. xvii. cap. 10. Macrobius lib. v. cap. 27. Claudianus lib. i. de raptu, Silius lib. xiv. Lucretius. Strabo lib. vi. Pomponius Mela, de Sicilia, lib. 2. Plinius lib. ii. cap. 106. lib. iii. cap. 8. Solinius cap. xj. Orofius lib. xi. cap. 12. August. de Ciu. lib. iii. in fine, Iustinus in principio libri iv. Graecus senarius Senectutem graue onus dicit: χαλεπὸν ἰὸ γήρας ἔστιν ἀνθρώποιον ἔδος. A seipsis petunt, & sic omnes libri, uno excepto, in quo, In seipsis ponunt. QVOD naturae necessitas asserat: & Euripides:

Δενὸς ἀνάγκης οὐδὲν ἰσχύει πλέον.

Idest: Necessitatis omnium uix maxima.

Et Hesiodus.

EANDEM accusant adepti: & sic legendum, ex duodecim meis libris. In Graeco, κλησόμενοι.

Martialis:

Quod sis, esse uelis, nihilq. malis.

Antiphanes apud Stobaeum:

ὄνειδισὰς μοι γήρας, ὡς κακὸν μέγα
οὐ μὴ τυχεῖν ἰ θάνατος ἔσθ' ἢ ξημία.
οὐ πάντες, ἐπιθυμοῦμεν, ἀνδ' ἔλθῃ ποτὶ
ἀνωμεθ' οὐ τὰς ἐσμέν ἀχάριστοι φύσει.
ἰοῦ ξὶν γὰρ οὐδεὶν, ὡς ὀ γηράσκων ἐρεῖ.

Et Theres, apud Euripidem:

ὀλίγον μὲν ἰὸ ξὶν, φίλον δέ.

INCONSTANTIA, & quia dissentiunt a seipsis: STULTITIA, & quia sine causa. PERVERSI-

X 3 TAS 3

TAS. § quia mentis, animiq. uitio. est enim Peruerfitatis maior, quam Stultitiae, culpa. excufationem enim aliquam habet stultitia, peruerfitas non habet: in qua rationem deprauata uoluntas uincit. itaque accedere ad improbitatem uidetur, cuius expers stultitia est. ep. 7. lib. 1. Fam. Quamquam est incredibilis hominum peruerfitas, (grauiori enim uerbo uti non libet) &c. Inest, pro Est, octo. Septem ord. praep. Stult. inconst. Stultitiae inconstantia, unus. Tanta est hominum inconst. &c. unus. OBREPERE aiunt eam citius, quam putassent. § Plato in Axiocho: *Λαθὼν ὑπερβαλεῖ τὸ γῆρας.* Sumpsit ex Menecrate poeta, apud Stobaeum:

*Γῆρας ἐπειὼν μὲν ἀπὸ τῆς πᾶσι εὐχέλαι.
ἦν δὲ πότ' ἔλθῃ, μέμελεται.*

Idem tradit Ouidius Fast. I. & VI. & de Arte amandi III. Aufonius:

Senescimus, effugit aetas. Et Satyricus:

-- Obreperit non intellecta senectus.

QVIS coegit § nam dicere, Non putaram, turpe est. CVM effluxisset, § perinde enim est, ac si numquam fuisset. NULLA consolatione § Nulla tamen consolatione, septem. Nulla cum conf. unus. Consolatio, duo. STULTAM senectutem, § μετονομασία, continens pro contento. SI sapientiam meam admirari soletis, § quam Laelius in dialogo de Amicitia suae pari modestia praetulit; immo Socrati, Apollinis iudicio sapientissimo, anteposuit; quod illius tantum praeclare dicta, huius etiam egregie facta laudantur. NOSTRO Q. cognomine; § Vestroq. cogn. octo. non placet. M. enim Cato, & C. Laelius nominati Sapientes, uide lib. III. de Off. NATVRAM optimam ducem, § quam sequentibus omnia expedita succedunt. Seneca Ep. lib. XXII. ep. 122. TAM QVAM deum, § nam Errare humanum est, non diuinum. Plin. lib. II. cap. I. Naturam deum facit. Cic. III. de Fin. Tempori parere, sequi deum, se nocere, nihil nimis. ESSE aliquod extremum, § Aliquid, Omnes mei. Duo, Aliquid esse extr. Vnus, Aliquid fuisse extr. BACCIS terraeq. frugibus, § Cic. I. de Leg. Nec solum ea, quae frugibus, atque baccis terrae fetu perfunduntur, sed etiam pecudes. Ouidius.

Ingratasq. uocat, nec frugum munere dignas.

MATVRITATE tempestiua § uide Agellium lib. X. cap. II. VIETVM, § languidum, sine ui, naturalibus uiribus priuatum. Fetus. Vietus senex, Terentio; Vietia membra, Horatio; Vietia uestis aranei, i. Acla, Lucretio. Vietus locus, Catoni; Vieca ficus, Columellae. CADVCVM: § ad casum pronum. MOLLITER. § non effeminate, & parum uiriliter: sed, animo leni, & non iniquo. GYGANTVM more § Gygantium, unus. Modo, quinque. More gygantum, unus. Gygantes bellare, unus. Gygantomachiam scripserunt Hesiodus in Theogonia, Virg. Georg. I. Ouid. Metam. I. & V. & Claudianus. De fabulae mythologia Macrobius Sat. lib. I. cap. 20. Theognis:

*οὐκ ἔστι θνήσκουσι πρὸς ἀθανάτους μάχεσθαι,
οὐδὲ δίκην εἰπῶν. οὐδὲν τοῦτο θέμις.*

Bella mouere nefas, litemq. intendere diuis,
Mortales, uetitum est, hoc tibi nemo dabit.

CICERO

AT QVI, Cato, gratissimum nobis, ut etiam pro Scipione pollicear, feceris, si, quoniam uolumus (speramus quidem certe) senes fieri, multo ante a te didicerimus, quibus facillime rationibus ingrauescentem aetatem ferre possimus. C. A. Faciam uero Laeli, praesertim si utriusque uestrum gratum, ut dicis, futurum est. L. A. E. Volumus sane, nisi molestum est tibi, Cato, tamquam longam aliquam uiam conseceris, quam nobis quoque ingrediendum sit, istuc, quo peruenisti, uidere quale sit. C. A. Faciam, ut potero, Laeli: saepe enim intersui querellis aequalium meorum, (pares autem cum paribus, ueteri prouerbio, facillime congregantur) quas C. Salinator, quas Sp. Albinus, homines consulares, nostri fere

aequales, deplorare solebant; tum, quod uoluptatibus carerent, sine quibus uitam nullam putarent; tum, quod spernerentur ab ijs, a quibus essent coli soliti, qui mihi non id uidebantur accusare, quod esset accusandum, nam, si id culpa senectutis accideret, eadem mihi usu euenirent, reliquisq. omnibus, maioribus natu; quorum ego multorum cognoui senectutem sine querella; qui se, & libidinum uinculis laxatos esse non moleste ferrent, nec a suis despicerentur. sed omnium istiusmodi querellarum in moribus est culpa, non in aetate. moderati enim, & nec difficiles, nec inhumani senes tolerabilem senectutem agunt: importunitas autem, & inhumanitas omni aetati molesta est.

EXPLANATIO

VT etiam pro Scipione pollicear, § sic de Amicitia: Pro hoc, qui minor est natu, meo iure spondeo. QVONIAM uolumus, (speramus quidem certe) § Quoniam speramus, uolumus quidem certe, tres. Quoniam speramus, & uolumus quidem certe, duo. Quoniam sperauimus, uolumus quidem, unus. Quoniam speramus, & uolumus quidem, unus. Quoniam speramus, & uolumus quidem, septem. Quoniam speramus & uolumus, unus. Quoniam speramus, uolumus certe, unus. Quoniam speramus, & uolumus quidem certe, quinque. FACIAM uero, Laeli, § annuentis. De Fin. Tuo uero id arbitrato. Thsc. v. Tu uero, ut uidetur. Terentius: Laudas eos, qui heros fallunt? Cui respondet seruus: Ego uero laudo.

laudo. VOLVMVS sane, nisi &c. 3 sunt haec uerba Socratis ad Cephalum Atheniensium oratorem, I. de Rep. unde tota huius sermonis ratio desumpta est. MOLESTVM est tibi, 3 10 Tibi, abest a sexdecim. VNUS, Ni. VNUS, Nisi molestum est, M. Cato. QVAM nobis quoque ingrediendum sit, 3 non obseruata figura multos potuit in errorem inducere. Nos & ueteres libros undecim, in quibus est, Quam, non, ut in uulgatis, Qua, & consuetudinem secuti Latini sermonis, reposuimus, Quam. Cuius generis exempla subscribam. In Vatinius: Eripueras senatui prouinciae decernendi potestatem. Terentius: Nouarum spectan- & i. Et Hecyra: Eius uidendi. cum de muliere loquatur. Quo loco uide Donatum. Et hic, infra: Notandum putauit libidinem. Et Tusc. I. Iphigenia Aulide duci se immolandum iubet. Quaeq. ab Oberto Gifanio, praestantis industriae uiro, quemq. Venetiis aliquando familiariter noui, obseruata esse uideo: Varonis lib. III. de re rust. Acus subternendum gallinis parturientibus. Eiusdem, eodem libro: Eas haras subternendum palea. Virgilij:

-- Pacem Troiano ab rege petendum.

Lucretij lib. I.

Poenas timendum.

Eodem lib.

Multa agendum.

Ibidem:

Mons corpora priuandum.

Lib. II. Addendum partes alias.

Lib. III. Faciendum est animam sensibus auctam.

Vide de hoc Platonem lib. VII. Pol.

PARES cum paribus, &c. 3 At. Rhet. II. Ηλιζήλικα ἴερπαι. Et Plato in Symposio, in Lysia, & de Rep. IV. QVAS C. Salinator, quas Sp. Albinus deplorare solebant; 3 durum uideri potest, Deplorare querellas: nisi putemus usurpatam esse uocem continentem pro ea, quae continetur. querebantur enim senectutis incommoda, eaq. deplorabant. TVM, quod uoluptatibus carerent, 3 Plato Polit. I. TVM, quod spernerentur ab ijs, a quibus essent coli soliti. 3 hinc uere Terentius:

Omnes sibi malle melius esse, quam alteri.

Et Ouidius:

Vulgus amicitias utilitate probat.

Et paullo post:

-- en detrahe menti

Spem fructus auidae: nemo petendus erit.

Et Polynices, apud Euripidem:

Εὐ πράως. ἰδὲ τῶν φίλων οὐδὲν, ἢ τις δυσυχῆ.

Idest: Cura, ut bene tibi sit. nulla enim sunt in calamitate amicorum subsidia.

SINE querella; 3 non querulam. MODERATI, 3 qui cupiditatibus, uoluptatibus, & iracundiae moderentur. NEC difficiles, 3 qui nec aequas petitiones respuant, nec modicis delictis ueniam negent, nec necesse habeant omnia pro suo iure agere: apud quos & cognoscendi, & ignoscendi peccati locus sit. NEC inhumani; 3 comes, benigni, non importuni, & morosi: qui habent aliquid iuuenilis hilaritatis. IMPORTVNITAS autem, & inhumanitas; 3 quae ipsa uitia modo dicta sunt. OMNI aetati; 3 Omni aetate, sex mei, & ita Graece.

CICERO

LAE. Est, ut dicis, Cato: sed fortasse dixerit quispian, tibi, propter opes, & copias, & dignitatem tuam, tolerabilem senectutem uideri, id autem non posse multis contingere. CA. Est istud quidem, Laeli, aliquid, sed nequaquam in isto sunt omnia: ut Themistocles fertur Seriphio cuidam in iurgio respondisse. cum ille dixisset, non eum sua, sed patriae gloria splendorem assecutum: Nec hercle, inquit, si ego Seriphius, nobilis; nec tu, si Atheniensis esses, clarus umquam fuisses. quod eodem modo de senectute dici potest. nec enim in summa inopia lenis esse senectus potest, ne sapienti quidem; nec insipienti, etiam in summa copia, non grauis. Aptissima omnino sunt, Scipio, & Laeli, arma senectutis, artes, exercitationesq. uirtutum: quae in omni aetate cultae, cum diu multumq. uixeris, mirificos afferunt fructus; non solum, quia numquam deserunt, ne extremo quidem tempore aetatis: (quamquam id quidem maximum est) uerum etiam, quia conscientia bene actae uitae, multo-

rumq. benefactorum recordatio iucundissima est. Ego Q. Maximum, eum, qui Tarentum recepit, senem adulescens ita dilexi, ut aequalem. erat enim in illo uiro comitate condita grauitas: nec senectus mores mutauerat. quamquam eum colere coepi non admodum grandem natu, sed tamen iam aetate prouectum. anno enim post, quam consul primum fuerat, ego natus sum: cumq. eo quartum consule adolescentulus miles ad Capuam profectus sum, quintoq. anno post ad Tarentum quaestor: deinde aedilis, quadriennio post factus sum praetor: quem magistratum gessi consulibus Tuditano, & Cethego, cum quidem ille admodum senex suasor legis Cinciae de donis, & muneribus fuit. hic & bella gerebat, ut adulescens, cum plane grandis esset: & Hannibalem, inueniliter exsultantem, patientia sua mollebat: de quo praeclare familiaris noster Ennius:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem:

Non ponebat enim rumores ante salutem.

Ergo

Ergo magisque, magisq. uiri nunc gloria claret.
 Tarentum uero qua uigilantia, quo consilio recepit?
 cum quidem, me audiente, Salinatori, qui, amisso opido,
 fugerat in arcem, gloriantur, atque dicenti; mea opera,
 Q. Fabi, Tarentum receperisti; certe, inquit, ridens:
 nam, nisi tu amisses, ego numquam recepissem. Nec
 uero in armis praestantior, quam in toga; qui, consul ite-
 rum, Sp. Caruilio collega quiescente, C. Flaminio tribuno
 pl. quoad potuit, restitit, agrum Picenum, & Gallicum
 uirum contra senatus auctoritatē diuidentibus: augurq.
 cum esset, ausus est dicere, optimis auspicijs ea geri, quae
 pro resp. salute gererentur; quae contra temp. fierent,
 contra auspicia fieri. Multa in eo uiro praeclara cognoui:
 sed nihil est admirabilius, quam quo modo mortem Q. fi-
 lij tulit, clari uiri, & consularis. est in mambus lauda-
 tio: quam cum legimus, quem philosophum non contem-
 nimus? Nec uero ille in luce modo, atque in oculis ciuim
 magnus, sed intus, domiq. praestantior. qui sermo?
 quae praecepta? quanta notitia antiquitatis? quae
 scientia iuris augurij? multae etiam, ut in homine Ro-
 mano, litterae: omnia memoria tenebat non domestica
 solum, sed etiam externa, bella, cuius sermone ita tum
 cupide fruebar, quasi diuinarem id, quod euenit, illo ex-
 stincto, fore, unde discerem, neminem. Quorsum igitur
 haec tam multa de Maximo? quia profecto uidetur, nefas
 esse dictum, miseram fuisse talem senectutem, nec tamen
 omnes possunt esse Scipiones, aut Maximi, ut urbium ex-
 pugnationes, ut pedestres, nauales ne pugnas, ut bella a se
 pure, ut triumphos, recorderentur. est etiam quiete, &
 pure, atque eleganter actae actatis placida, ac lenis se-

nectus: qualem accepimus Platonis; qui, uno & octo-
 gesimo anno, scribens est mortuus: qualem Isovratius; qui
 eum librum, qui Panathenaeicus inscribitur, quarto &
 nonagesimo anno scripsisse dicitur, uixitq. quinque mium
 postea: cuius magister Leontinus Gorgias centum & se-
 ptem compleuit annos; neque umquam in suo studio, at-
 que opere, cessauit. qui, cum ex eo quaereretur, cur tam
 diu esse uellet in uita, Nihil habeo, inquit, quod accusem
 senectutem praeclearum responsum, & docto homine
 dignum. sua enim uitia insipientes, & suam culpam,
 in senectute em conferunt: quod non faciebat is, cuius mo-
 do mentionem feci, Ennius:

„ Sicut fortis equus, spatio qui saepe supremo
 „ Vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit.

Equi fortis, & uictoris senectuti comparat suam: quem
 quidem meminisse probe potestis: anno enim undeciesimo
 post eius mortem hi consules, T. Flaminius, & M.
 Atilius, facti sunt: ille autem Caepione, & Philippo ite-
 rum consulibus mortuus est, cum ego, quinque & sexa-
 ginta annos natus, legem Vocontiam magna uoce, & bo-
 nus lateribus iussissem. sed annos septuaginta natus (tot
 enim uixit) Ennius ita se rebat duo, quae maxima putan-
 tur, onera, paupertatem, & senectutem, ut eis paene de-
 lectari uideretur. etenim, cum complector animo, quat-
 tuor reperio causas, cur senectus misera uideatur; unam,
 quod auocet a rebus gerendis; alteram, quod corpus faciat
 infirmum; tertiam, quod prius omnibus se re uolupta-
 tibus, quartam, quod haud procul absit a morte. earum,
 si placet, causas quantum quaeque ualeat,
 quamq. si uisla, uideamus.

EXPLANATIO

LAELIUS. Est, ut dicis, Cato: sed fortasse dixerit quispiam, tibi, propter opes, & copias, & dignitatem tuam,
 tolerabilem senectutem uideri: id autem non posse multis contingere. CATO. I. si istud quidem, i aeli, ali-
 quid: sed nequaquam in isto sunt omnia: ut Themistocles fertur Seriphio cuidam in iurgio respondisse: cum ille di-
 xisset, non eum sua, sed patriae gloria splendorem assecutum: Nec hercle, inquit, si ego Seriphus, nobilis; nec tu, si
 Atheniensis esses, clarus unquam fuisses. 2. Cum hunc locum ex Platonis lib. i. de Rep. sumptum esse con-
 stet; mirari satis non possum, qui uenerit in mentem nonnullis, reponere, Ignobilis, pro Nobilis. nam in
 Platone quidem legitur Ονομασδς. quem locum Cicero paulo liberius, suo more, conuertit: quippe pro uni-
 co uerbo Ονομασδς, quod in Platone ad Themistoclem simul, & Seriphium quandam pertinet, duo retu-
 lit; & de Themistocle, Nobilis; de Seriphio, Clarus, dixit. uerum Platonis locum subscribemus, atque etiā
 ad uerbum interpretabimur: quod ob eam causam necessarium uidetur, quia Latina Platonis conuersione,
 quae in plerisque libris mendosa est, utuntur multi. Το του Θμιστοκλέους εις εχει, & Ια Σεριφιου λοιδορουμενον, η
 λεγοντι, οτι ουδ' αυτον, αλλα δια την πολιν ευδοκιμοι, απεκρινατο, οτι ουτ' αν αυτος Σερπιος ων, ονομασδς εγα-
 νελο, ουτ' εκεινος, Αθηνας, η Ια δ' μη πλουσιος, χαλεπας δε Ιδ γηρας φερονσιν, ει εχει ο αυτος λογος, οτι ουτ' αν ο επι-
 κης παν Ιοι ραδως γηρας μετα πενιας ενεγχοι, ουθ' ο μη επιδικης πλουσιος, ευκολος ποτ' αν ευλω γενειλο. Latine
 sic: Bene Themistocles, qui Seriphio conuicianti, ac dicenti, non propter ipsum, sed propter ciuitatem clarū
 esse, respondit, neque ipsum, si Seriphus esset, splendorem assecuturum fuisse; neque illum, si Atheniensis.
 similiter in eos, qui inopia laborant, nec senectutem facile ferunt, idem sermo conuenit. nam neque mode-
 ratas admodum facile senectutem cum inopia patitur; neque immoderatus diues molestia umquam ua-
 cet. Idem Themistocles responsum in eius uita, & in Apophthegm. Plutarchus, idem, omiffa tamen Seri-
 phij mentione, Herodotus quoque recitat: & apud Plutarchum, E'ν δε ετος, apud Herodotum, item ut apud
 Platonem, Ονομασδς, scriptum est. Quorum consensu mendae suspicio tollitur, nisi si quis clarissimis etiam
 rebus tenebras offundere conetur. Sed omittamus historiam; cui non ualde patent eorum aures, qui Grae-
 ce nesciunt: perpendamus sententiam, & ad eam Themistocles exemplum accommodemus. Propositum
 Ciceroni uidetur, uel Platoni potius, a quo Cicero sumpsit, ut senectutem & inopi sapienti, & diuiti insipien-
 ti grauem esse ostendat. utriusque enim aliquid deest ad tolerandam senectutem: inopi sapienti, rei familia-
 ris adiumenta; diuiti insipienti, sapientia. hoc plane Ciceronis illa uerba declarant: Nec enim in summa
 inopia leuis esse senectus potest, ne sapienti quidem; nec insipienti, etiam in summa copia, non grauis, quod
 Plato Graece dixit hoc modo: Ουτ' αν ο επιδικης παν Ιοι ραδως γηρας μετα πενιας ενεγχοι, ουθ' ο μη επιδικης
 πλουσιος, ευκολος ποτ' αν ευλω γενειλο. Quo, loco, pro Επιδικης, & Μη επιδικης, dixit Cicero, Sapiens, &
 Insipiens;

Inspiciens: quod est proprie, Moderatus, & Immoderatus. Sed, ut dixi iam, paullo liberius Cicero, nec tamen male, uerit: si quidem, & qui moderatus, idem sapiens, & qui sapiens, idem moderatus est. Comparantur igitur inter se inops sapiens, & diues inspiens: nec tantum aut apud inopem sapientia, aut apud insipientem diuitiae ualent, ut senectutem agere tolerabilem queant. quod si adimatur uel inopia sapienti, uel insipientia diuiti, ut cum sapientia diuitiae coniungantur: aequo animo feretur senectutis onus. Cum hac sententia, quis non intelligit, dictum Themistoclis optime congruere? nam, quemadmodum ad ferendam senectutem ualent aliquid opes, & copiae, nec tamen in iis omnia sunt; quia, nisi sapientia simul aderit, senectus leuis esse non poterit: sic ad hominum decus, & ornamentum ualet omnino aliquid patria, nec tamen in eo sunt omnia: quia, si quis uirtute careat, is, uel in patria nobilissima natus, claritatem assequi nullam poterit. itaque nec Themistocles, si ei contigisset, ut in humili, obscuraq. insula Seripho nasceretur; nec Seriphus ille, si Athenis, clarus umquam fuisset, porro, cum Seriphio illi non tam patriae gloria, quam ipsius uirtus defuerit: non uidetur conferendus neque cum sene inopi sapiente, neque cum diuite insipiente; quorum alteri senectutem inopia, alteri insipientia grauem facit: sed ei seni simillimus est, cuius ad miseriam addi nihil potest; cum neque res domestica subsidio est, neque sapientia solatio. nam senectus inopi sapienti grauis est, diuiti insipienti grauior, inopi simul & insipienti grauisima. atque hoc tertium senectutis miserinae genus indicat Cicero, cum ait: Ne sapienti quidem. nam, sine sapienti quidem inopi leuis esse senectus potest; sequitur, ut insipienti inopi grauisima sit. Fieri autem grauiora senectutis incommoda, si absit sapientia, quam si copiae, tum Plato ipse, tum etiam Cicero, si quis eorum uerba diligenter inspiciat, perspicue demonstrant. Ac seni quidem inopi sapienti Themistocles, si in Seriphio insula natus esset, similis fuisset; diuiti autem insipienti Seriphus ille, si Athenis. Quocirca hoc etiam modo Themistocles Seriphio praestitisset. Nec uero potuit acutius respondere, aut modestius. nam & cum homine patriam uituperauit: & suam laudem cum patriae laude coniunxit. Satis haec uidentur, ut Ciceronis pulcherrima sententia conseruetur, adiuncto praesertim antiqui libri testimonio, quem patri meo, praestans eruditione, atque integritate uir, omnino, plane laude cumulatus, ac de nobis quidem perpetua multorum annorum benignitate optime meritis, Gulielmus Sirlettus Cardinalis, ut ad communem utilitatem uteretur, donauit. in eo libro, non obscuris litteris, Nobilis, scriptum uideo. ut iam neminem fore arbitrer, nisi si quem a ueritate pertinacia detorserit, qui Platonis, Herodoti, Plutarchi testimonio, libri ueteris auctoritati, & quod caput est, Ciceronis ipsius sententiae, infirmam, inanem, & plane falsam coniecturam, audeat opponere. Alius meus liber, Non ignobilis. **U**t Themistocles fertur? Sunt, qui, hoc non sat bonum loquendi genus esse, iurcirando affirmant. quos refellunt ipsa exempla. nam de nat. de. lib. III. de Solibus loquens: Quartus, ait, quem heroicis temporibus Achanto Rhodi peperisse dicitur, auum Talyfi, Camiri, & Lindi. quinctus, qui Colchis fertur Aexram, & Circen procreauisse. In Laelio quoque: Quod Tarquinius dixisse fertur. sic enim emendo, ex auctoritate quattuor meorum librorum. **N**ec insipienti, etiam in s. & c. Nec quidem insipienti, & in s. res. **A**fferunt fructus; sic quattuor. Efferunt, quattuordecim. Efferent, unus. Efficunt, unus. Efecerunt, unus. In Verrem: Id perdere aratorem, quod agri, segetesq. extulissent. De Clar. or. Ager, qui multos annos quieuit, uberiores efferre fructus solet. **M**irificos efferunt fructus: de qui bus uidentus Ilocratis in prooemio Paraeneseos. **N**on solum, quia numquam deserunt, & aduerbium, Numquam, est in meis antiquis libris: & recte. quod obseruatione Latini sermonis facile perspexi. Aut enim dicebant ueteres, exempli gratia, Non amat ne propinquos quidem suos; sequentibus, post uerbum, Amat, Ne quidem. Aut: Ne propinquos quidem suos amat; sequente uerbo Amat, post Ne quidem. similiter hoc in loco usitate, & proprie duobus modis loqui Cicero potuit, uel, ut locutus est, Non solum quia numquam deserunt, ne extremo quidem tempore aetatis, uel, Non solum quia ne in extremo quidem tempore aetatis, uel, Non solum quia ne in extremo quidem tempore aetatis deserunt. Nec tamē, sublato Numquam, sententia mutaretur. Hoc in loco mirari equidem non satis possum, elegantis ingenij uiros, beneq. de litteris meritis, quibusdam scriptis libris adductos, a quibus abest Numquam, quod tamen, ut dixi, est in omnibus meis, parum, ut uidetur, obseruato Latinae linguae usu, pariter in mutatione consensisse. Recte ne, an secus, alij quoque iudicent. ego ineam sententiam ostendi; & ut arbitror, satis probaui. nec mihi tamē tantum assumo, ut eruditis hominibus iudicandi facultatem ereptam uelim. **C**ONSCIENTIA bene actae uitae, multorumq. bene factorum recordatio incupidissima est. Aristoteles quoque Rhet. lib. II. in incundis numerat. Conscientia, mille testes, in adagio. Et Satyricus: prima est haec ultio, quod se Iudice nemo nocens absoluitur. **B**ENEFACTORVM: **E**ntius: Benefacta male locata, malefacta arbitror. **E**GO Q. Maximum, & Ego quidem Q. Maximum, tres. Ego quidem Maximum, unus. **E**VM qui uentum recepit? Calabriae metropoli. Strabo lib. VI. Pomponius Mela lib. II. Plin. lib. III. cap. II. Bello Punico II. ad Hannibalem defecit. praesidium tamen Romanorum, cuius erat dux Liuius Salinator, in arcem se recepit. Q. Fabius Maximus eam recuperauit, militibusq. diripiendam tradidit. Liuius lib. XXVII. Silius lib. XV. Plut. in Fabio Max. scriptor de uiris ill. Aug. de ciu. D. lib. I. cap. 6. **S**ENEM adolefcens? aetatis inaequalitas amicitiae nostrae nihil incommodauit. **E**RA T in illo uiro comitate condita grauitas: sic Fam. lib. XII. ep. 27. Est ita temperatis, moderatisq. moribus, ut summa seueritas cum humanitate iungatur. Eadem laus Attico tribuitur: Eius comitatem non sine seueritate fuisse, neque grauitatem sine facilitate. ut difficile esset intellectu, utrum enim amici magis uererentur, an amarent. Et Isocrates ad Nicodem. **A** N N O

enim

enim postquam consul primum fuerat, ego natus sum: § in librorum uarietate, omnes tamen fere consentiunt, ita legentes: Anno enim post consul primum fuerat, quam ego natus sum. Reliqua cum impressa nostra lectione. AD CAPUAM: contra Grammaticos. QVEM magistratum gessi consulibus Tuditano, & Cethego, § secutus sum eorum sententiam, qui Catonis quaesturam, non praeturam, hic significari putant, nam, si praetor fuisset hic consulibus: non tam longe distaret a praetura consulatus eius, quem gessit annis nouem post hos consules, ut Fasti Capitolini declarant. talis enim uiri perspectae uirtuti tam sero tributum esse consulatum, cui uerisimile uideretur? gessit igitur quaesturam iis consulibus, non Romae, sed in Africa, nam cum P. Scipione, non consule, sed proconsule in Africa profectum esse, docet historia. LEGIS CINCIAE de donis & muneribus? Tacitus legem Titian mendose nominat, qua antiquitus cauetur, ne quis ob causam orandam pecuniam, donum ue accipiat. Vide Liuium lib. xxxiv. Festum, Cic. I. de or. & I. ad Att. Vt adolescens, § alacritate animi, non temeritate iuuenili. HANNIBALEM, iuueniliter exultantem, patientia sua mollebat: § qui pro Mollebat, Moliebatur reponunt, pulcherrimum uerbum e suo loco sine causa extrudunt: qui retinent, iis habenda gratia est. cum & sententia, & ueteres libri, & auctoritas Nonij eodem concurrant. Quod autem iidem illi, qui mutant, uerbum Mollebat alienum esse putant a sententia, mihi contra uidetur: quia aptius nihil existimo: at, Moliebatur, minime hunc in locum conuenire. cum ad alia, sed dissimilia, proprie, & eleganter usurpetur. Est autem, Mollebat, pro, Efficere, ut minus exultaret, qui superioribus uictoriis, ducumq. Romanorum inficitia, exultare solitus erat. Quis autem ignorat, molles qui sunt, modestius agere, nec temere exultare solitos esse? Ergo Fabius patientia sua, quia locum committendi proelii acerrimo duci Hannibali, pugnandi cupido, numquam dabat, reprimebat eum, nec sinebat, ut antea, iuueniliter exultare, sed molliorem, quietioremq. reddebat, quia sibi cum sapientissimo duce, nihil per imprudentiam, temeritatem ue peccate, quibus antea uitis res Romana laborauerat, negotium esse intelligeret. Secus autem fecit, quam Cleombrotus, & Callicratidas, qui cum patriae pernicie succubuerant. CUNCTANDUM § Inde Cunctatoris cognomen adeptus. Liuius, Plutarchus, Polybius lib. III. Florus lib. II. cap. 6. Prima, inquit, redeuntis, sed (ut sic dixerim) reuiuiscens imperij spes Fabius fuit, qui nouam de Hannibale uictoriam commētus est, non uelle pugnare. hinc illi cognomen nouum, & reip. salutare, Cunctator, hinc illud lex populo, ut Imperij scutum uocaretur. NON ponebat enim &c. § propter conuicium stulti populi, & magistri equitum Q. Minucij obrectationes, & iniurias, non discedebat a ratione cōsilijs suorum, ERGO postq. magisq. § sic legitur lib. I. Off. sic est & in undecim meis. Vnus, Ergo post magisq. Duo, Ergo postq. magis. Vnus, Ergo magisq. magisq. Duo, Ergo magis magisq. Vnus, Ergo magis atque magis Vnus, Ergo prius, magisq. Vnus, Ergo primo magisq. Vnus, Ergo magisq. Ex Ennij xii. Annali. Macrobius. Quem Virgilius est imitatus:

Vnus qui nobis cunctando restituit rem.

Vide & Liuium lib. xxx.

SALINATORI, § C. Liuius Salinator, arcis Tarentinae praefecto, ut ait Polybius lib. IX. nam M. Liuius Salinator, gesto ante multos annos consulatu, Tarentum priuatus profectus non esset, ut omitam, quod Tarenti, quo anno amissum est, non uidetur esse potuisse. exulabat enim, populi iudicio damnatus ex consulatu: nec, nisi anno ante, quam Tarentum a M. Fabio V. consule receptum est, in urbem rediit, opera, & beneficio consulum Marcelli, & Laeui. At Cicero Salinatorem uocat. Quid tum? num ideo sequitur, ut sit M. Liuius Salinator? quasi uero, praeter M. Liuium, non potuerint alij Salinatores esse: cum supra quoque C. Salinatoris mentio facta sit. cuius praenomine adducor, ut eundem suspicer esse, quem hic Cicero nominat: siquidem & Polybius Caium appellat eum, qui acri Tarentinae praefuit. T. Liuius M. Liuium nominat, facit cum Cicerone Plutarchus. CERTE, inquit, uidens: § sic de Diu. II. Urbem philosophiae proditis, dum castella defenditis. Hoc autem dicit, ut Salinatorem accuset, qui magno alieno labore, partam gloria uerbis in se transmouet. Cic. de Orat. II. de locis, & Liuius lib. XXVII. NE C. uero in armis praestantior, quam in toga: § parua quippe arma foris, ubi non est consilium domi. hinc, Cedant arma togae, &c. Ad Att. IV. Ergo erimus ὀπλισαί, qui togati esse nolumus. Homerus:

Ἀμφοτέρων βασιλεὺς ἢ ἀγαθὸς ἢ αἰχμητὴς.

Rex bonus, & duris bellator fortis in armis.

Et:

Μύθων ἢ ῥήτων ἢ μέγα, πρὸ κληῖρα ἢ ἔργων.

Vt idem & eloquentia, & rebus gerendis, excellat.

CARVILIO § testatum uolo, in septem legi, Cornelio, in uno, Cantuleio, in uno, Garulio, in uno, Caluino. C. FLAMINIO § qui consul ad Thrasimenum in proelio caesus est. QVOD AD POTUIT, § nequidquam id quidem conatus. Polybius lib. 2. De hoc bello Cic. in Bruto. P. ICENVM, § Picentem, unus meus. & ita etiam legit recitans hunc locum Carisius lib. II. CONTRA senatus auctoritatem § inuito, & refragante senatu. Polybius lib. IX. ait, ab eo latam esse legem inuito senatu. hic Cicero, resistente Fabio, latam non esse ostendit. OPTIMIS auspicijs ea geri, quae pro reip. salute gererentur: § Homerus ἰ. 4.

Εἰς ὁτιανὸς ἀριστος ἀμύνησθαι περὶ πατρίδος.

Augures Graecis εἰωνοπύλους uocari posse, scribit Dionysius lib. 2. Vide Platonem in Phaedro. Plut. in Marcello: Οἱ δὲ αὐγούρα ἀπέδειξαν, τούτο δ' ἐστὶν ἱεροσύνης εἶδος, ἢ μάλα τὴν ἀπ' οἰονῶν μαντικὴν ἐπιβρέπειν, ἢ παραφύλακτον νόμος δέδωκεν. QVAE contra temp. fierent, contra auspicia fieri. § Ferrentur, & Ferri, omnes libri mei, licet quidam aliqua ex parte mendose: uno tantum excepto, qui facit cum impressa lectione. QVO modo § quanta animi constantia, & moderatione. Durior autem constructio est haec, Nihil admirabilius, quam quo modo; quaeq. longe absit a Grammaticorum regulis. LAUDATIO: § laudauit enim ipsemet filium

filium in funere. Plutarchus. Et ipse Cicero librum scripsit de Consolatione ad se ipsum, in morte filiae. **IN LUCE** & in publico. **IN OCVLIS CIVIVM** & in conspectu civium. **IN TVS**, & apud animum suum Graece, καθ' αὐτόν. Perlius, Intus, & in cute. Contra illud,

Aflutam uapido gestasse in pectore uulpem.

QVAE SCIENTIA IURIS AUGURII? & sic malo, consentientibus octo meis libris, quam ut est in sex, Iuris, & augurij, quod iuri docti probarunt; distinguentes, Iuris, augurij, ut in Fabio fuerit & iuris civilis, & augurandi scientia. Quod probare non possum. Nam, si ius, civile Cato ei tribueret, certe litteras tribueret, quibus ipsum ius continetur. Ac de litteris postea loquitur. Itaque malo, Iuris augurij, pro, Iuris augurandi. Et fortasse, cum scriptum esset in antiquis libris Aug. quod significare potuit, Augurales, produxere imperiti librarij, & fecerunt, Augurij. Quod ideo dictum uolui, ne quis in dubium uocaret, quasi duriuscule dictum, Iuris augurij. 70 Augurij deest in uno. Augurandi, in uno. Vnus, Quanta notitia antiquitatis, & augurum, & quanta scientia iuris? Duo, Q. n. a, & augurij, quanta scientia iuris? Vnus, Quae scientia iuris, & augurum? **VT in homine Romano**, & litterarum enim laudem Romani Graeciae concedebant, militarem sibi assumebant.

Quippe magis norat, quam sidera, Romulus arma.

DOMESTICA & gesta Romanis. **EXTERNAE** & exterarum nationum, Graecorum, Persarum, Assyriorum. **QVASI diuinarem id, &c.** & Ouidius:

Augurium ratio est, & coniectura futuri:

Hac diuinavi, notitiamq. tuli.

Plautus in hanc sententiam:

Tum demum homines nostra intelligimus bona,

Cum ea, quae in potestate habuimus, amissimus.

Horatius:

-- Virtutem incolumem odimus:

Sublatam ex oculis quaerimus inuidi.

Graecus Poeta, apud Sudam:

Ζῶν ἀτιμωσαντες, ἀποθνήσκον ποθέουσι,

Καὶ πῶ ὑπὲρ τιμῆσιν, ἀπὸ οὐ εἰδολοιο

Ἄσφα γένοις ἐπὶ λθεν, ἔριν δ' ἐσῆσατο λαός.

Quo fortasse respexit Virgilius, de Palamede loquens:

-- quem falsa sub proditione Pelasgi

Infantem, infando iudicio, quia bella uetabat,

Demisere neci: nunc cassum lumine lugent.

VNDE & a quo. **SCIPIONES**, & maiorem Africanum significat. **LENIS senectus**: & Leuis, quattuor libri. & Graece. Duo alij, Leuis, & placida senectus. **PLATONIS**; & idem tradit D. Hieronymus de uita clericorum, & Lucianus in Macrobijs. Laertius uarias sententias adducit, alteram Herimippi, quae cum Cicerone facit; alteram Neanthis, qui x c i v. annos natum defecisse scribit. Scribit idē Laertius, Magos diuinitatis quandam opinionem e septenario toties multiplicato de Platone concepisse. **EST MORTVVS** & non immortalis est studijs, sed immortalis. **ISOCRATIS**; & legendus Pantathe-naicus, & oratio περιάντιδοςσας. Philostratus, Plutarchus, Halicarnasaeus. D. Hier. ad Nepotianum.

VIXIT Q. quinquennium postea: & dura constructio. sed nec ferri potest. Sunt, qui mutant, Vixisse quinquennium postea: contra ueteres omnes libros. Quinquennio, unus. **LEONTINVS Gorgias** & Sudas de Gorgia, ἐβίωσθ' ἔτη. Quinti. lib. i i i. cap. i. & lib. x i i. cap. x i. Lucianus in Macrobijs, Plin. lib. v i i. cap. 48. Aelianus uar. hist. Val. Max. lib. i i x. cap. 13. 2. **CENTVM & septem** & Sic & Valerius. Lucianus, & Plinius, Centum & octo; Apollodorus apud Laertium in uita Empedoclis, & Quintilianus, Centum & nouem. **PRAECLARVM responsum**, & uide alia eiusdem responsa, eadem de re, apud Athenaeum lib. x i i. cap. 26. **VICIT Olympia**, & Synecdoche Attica. Pugnare pugnam, Certare certamen. **CAEPIONE**, & Philippo iterum cos. & Cos. consule. ut ad Philippum referatur. Vide Fallos. Consule, distincte, est in septem meis. **LEGEM VOCONIAM** & de mulierum hereditatibus. D. Aug. de ciu. D. lib. i i i. cap. 21. Agell. lib. x v i i. cap. 6. & lib. x x. cap. 1. **MAGNA uoce**, & bonis lateribus & de Catonis ualidis suprema aetate lateribus uide Val. lib. i i x. cap. de studio, & industria: Cato sextum & octogesium annum agens, dum in rep. tuenda iuuenili animo perstat, neque aut memoriam eius quicquam tardiozem, aut firmitatem lateris, ulla ex parte quassatam, aut os haecitatione impeditum animaduertit. Sic Phil. i i. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate. **CVM complector animo**, & sic omnes mei. Sunt, qui legant, Quantum compl. an. **CORPVS faciat infirmum**; & Infirmitus, decem mei. **QUANTVM quaeque ualeat, quamq. sit iusta, uideamus**. & Quanta, quamq. iusta sit unaquaeque, uideamus, quattuordecim. Quanta, & quam iusta sit unaquaeque, uideamus, duo. Reliqui mendosi.

C I C E R O

AREBUS gerendis senectus abstrahit: quibus? an iis, quae iuuentute geruntur, & uiribus? nullae ne igitur res sunt seniles, quae uel infirmis corporibus, animo tamen administrantur? nihil ergo agebat Q. Maximus? nihil L. Paulus, pater tuus, Scipio, socer optimi uiri, filij mei? ceteri senes, Fabricij, Curij, Coruncanij, cum rep. consilio, & auctoritate defendebant, nihil agebant? ad Ap. Claudij senectutem accedebat etiam, ut caecus esset: tamen, cum sententia senatus inclinaret ad pacem cum Pyrrho, foedusq. faciendum, non dubitauit illa dicere, quae uersibus persecutus est Ennius:

„ Quo uobis mentes, rectae quae stare solebant

„ Antebac, dementi sese flexere ruina?

ceteraq. grauissime. notum enim uobis carmen est: & tamen ipsius Appij exstat oratio. atque haec ille egit septem & decem annis post alterum consulatum; cum inter duos consulatus anni decem interfluxissent, censorq. ante superiorem consulatum fuisset. ex quo intelligitur, Pyrrhi bello grandem sane fuisse: & tamen sic a patribus accepimus. Nihil igitur afferunt, qui in re gerenda uersari senectutem negant: similesq. sunt, ut si quis gubernatorem in nauigando nihil agere dicat, cum alij malos scandant, alij per foros cursent, alij sentinam exhauriant; ille autem, clauum tenens, quietus sedeat in puppi. Non facit ea, quae iuuenes. At uero multo maiora, & meliora facit. non enim uiribus, aut uelocitatibus, aut celeritate corporis, res magnae geruntur, sed consilio, auctoritate, sententia: quibus non modo non orbari, sed etiam augeri, senectus solet. nisi forte ego uobis, qui & miles, & tribunus, & legatus, & consul uersatus sum in uario genere bellorum, cessare nunc uideor, cum bella non gero: at senatus, quae sunt gerenda, praescribo; & Carthagini, male iam diu cogitanti, bellum multo ante denuncio, de qua uereri non ante desinam, quam, illam excisam esse, cognouero. quam palmam utinam dii immortales, Scipio, tibi reseruent, ut ani reliquias persequare: cuius a morte sextus hic & trigessimus annus est: sed memoriam illius uiri omnes excipient anni consequentes. anno ante me censorem mortuus est, nouem annis post meum consulatum, cum consul iterum, me consule, creatus esset. num igitur, si ad centesimum annum uixisset, senectutis eum suae paeniteret? nec enim excursione, nec saltu, nec eminus hastis, aut comminus gladijs uteretur, sed consilio, ratione, sententia. quae nisi essent in senibus, non summum consilium maiores nostri appellaissent Senatum. Apud Lacedaemonios quidem ij, qui amplissimum magistratum gerunt, ut sunt, sic etiam nominantur senes. Quod si legere, aut audire uoletis externa; maximas resp. ab adolescentibus labefactatas, a senibus sustentatas reperietis.

„ Cedo, qui uestram rep. tantam amisistis tam cito? sic enim percunctanti, ut est in Naeciij Ludo, respondentur & alia, & haec in primis:

„ Proueniebant oratores noui, stulti, adolescentuli. temeritas est uidelicet florentis aetatis, prudentia senectutis. At memoria minuitur: credo, nisi eam exerceas; aut etiam, si sis natura tardior. Themistocles omnium ciuium perceperat nomina: num igitur censetis eum, cum aetate processisset, qui Aristides esset, Lyfimachum salutare solium? equidem non modo eos, qui sunt, noui, sed

eorum patres etiam, & auos; nec, sepulcra legens, uereor, (quod aiunt) ne memoriam perdam. his enim ipsis legendis, in memoriam redeo mortuorum. Nec uero quemquam senum audiui oblitum, quo loco thesaurum obruisset. omnia, quae curant, meminerunt, uadimonia constituta, qui sibi, cui ipsi debeant. Quid iurisperiti, quid pontifices, quid augures, quid philosophi senes? quam multa meminerunt? manent ingenia senibus, modo permaneat studium, & industria; nec ea solum in claris, & honoratis uiris, sed in uita etiam priuata, & quietata. Sophocles ad summam senectutem tragoedias fecit. qui, propter studium cum rem familiarem negligere uideretur, a filiis in iudicium uocatus est, ut, quemadmodum nostro more male rem gerentibus patribus bonis interdici solet; sic illum, quasi desipientem, a re familiari remouerent iudices. tum senex dicitur eam fabulam, quam in manibus habebat, & proxime scripserat, Oedipum Coloneum recitasse iudicibus, quae fuisseque, num illud tamen desipientis uideretur. quo recitato, sententijs iudicium est liberatus. num igitur hunc, num Hesiodum, Simonidem, Stesichorum, num, quos ante dixi, Isovratem, Gorgiam, num Homerum, num philosophorum principes, Pythagoram, Democritum, num Platonem, num Xenocratem, num postea Zconem, Cleantem, aut eum, quem uos etiam Romae uidistis, Diogenem Stoicum coegit in suis studijs obmutescere senectus? an non in omnibus his studiorum agitatio uitae aequalis fuit? Age, ista diuina studia omittamus. possum nominare ex agro Sabino rusticos Romanos, uicinos, & familiares meos, quibus absentibus numquam fere ulla in agro maiora opera sunt, non serendis, non percipiendis fructibus, non condendis. quamquam in his minus hoc mirum. nemo enim est tam senex, qui se annum non putet posse uiuere. sed ydem in iis elaborant, quae sciunt nihil omnino ad se pertinere:

„ Serunt arbores, quae alteri saeculo profint, ut ait Statius noster in Synephebis. nec uero dubitat atq. agricola, quamuis senex, quaerenti, cui serat, respondere; dys immortalibus, qui me non accipere moao haec a maioribus uoluerunt, sed etiam posteris prode. Melius Caecilius de sene, alteri saeculo prospiciente, quam illud;

„ Aepol, senectus, si nil quidquam aliud uirij

„ Apportes tecum, cum aduenis; inum id sat est:

„ Diu quis uiuendo, multa, quae non uolt, uidet: & multa sortasse, quae uolt: atque in ea, quae non uolt, saepe etiam adolescentia incurrit. illud uero idem Caecilius uitiosius:

„ Tum etiam in senecta hoc deputo miserrimum;

„ Sentire ea aetate esse odiosum se alteri. iucundum potius, quam odiosum. ut enim adolescentibus, bona indole praeditis, sapientes senes delectantur; leuiorq. est senectus eorum, qui a iuuentute coluntur, & diliguntur: sic adolescentes senum praeceptis gaudent, quibus ad uirtutum studia ducuntur. nec minus intelligo me uobis, quam uos mihi, esse iucundos. sed uidetis, ut senectus non modo languida, atque mers non sit, uerum etiam sit operosa, semper agens aliquid, & moliens, tale scilicet, quale cuiusque studium in superiore uita fuit. Quid, quod etiam adulescentem? ut Solonem uersibus gloriantem uidemus; qui se, quotidie aliquid adulescentem, senem fieri, dicit: ut ego feci, qui Graecas litteras senex didici:

didici: quas quidem sic auide arripui, quasi diuturnam sim expleve cupiens; ut ea ipsa mihi nota essent, quibus me nunc exemplis uti uideatis. quod cum fecisse Socratem in fidibus audirem: uellem equidem & illud: (discebant enim fidibus antiqui) sed in litteris certe elaboraui.

EXPLANATIO

QVAE iuuentute geruntur, & sic nouem mei. Quae in iuuentute geruntur, nouem. Quae a iuu. ger. unus. Quae iuu. & uiribus ger. unus. Quae ger. iuu. unus. ANIMO tamen administrantur? & Tantum, legendum aliquando putauit. & mecum facit antiquus meus liber. alius, mendose, Animo tamen, ac tantum administrantur. SOCER optimi uiri, filij mei? & ideo laudat, quia perierat iam, infra quoque probitatem eius commendat. το, Viri, abest a duobus. AVCTORITATE & consilio graui, & prudenti. DEMENTI sese flexere ruina? & Dementem ruinam quoque dixit Horatius in Odis. Pro Ruina, Via, habent tredecim mei. ET tamen & Et tum, tres mei. HAEC ille egit & Hoc, duo. Gessit, duo. ANNI decem & quod lex tum quidem nulla iubebat, ut exempla declarant, sed postea iussit lata a L. Sulla. INTERFLUISSENT, & Interfuissent, decem octo. ET tamen sic a patribus accepimus. & Tamen, non est in uetere. Parentibus, in uno. NIHIL afferunt, & nugae agunt, nulla firma ratione utuntur, ab ipsa experientia coarguuntur. SI quis & Qui, sexdecim, Qui autem, pro Quis, dictum est. Ut alibi. In quo mendum peperit ignorantio, uel negligentia potius: ut infra reponeretur, Dicant, pro Dicat. Quasi numero multitudinis Qui positum sit, quod hic quidem singulare est. CURSENT, & Cursitent, duo. AVT uelocitatibus, & suspicabatur pater hoc abundare; cum sequatur proxime, Aut celeritate. AVT celeritate corporis, & Corporum, sexdecim. VERSATVS sum & praefertim in Hispania. Liuius, Plut. alij. A VI & qui tributariam, Hannibale uicto, Carthaginem fecerat. SEXTVS hic & trigessimus annus est: & Tertius, ueteres omnes libri. SENTENTIA, & in senatu. concio uero ad populum. SYMMVM consilium & de Diu. lib. I. AVT audire & sic decem septem. recte. Vel audire, tres. Et audire, unus, & alias. EXTERNA; & exempla. LABEFACTATAS, & Labefactas, quattuordecim. PERCUNCTANTI, & Percunctantur, decem octo. NAEVII Ludo, & Naeuij poetae Ludo, duodecim. Naeuij posteriori libro, quattuor. Ennij posteriori libro, unus. Libro Naeuij poetae, unus. Citatur a Festo in Redhostire Naeuij Lupus. Agellius, & Carisius citant libros Ερωτοπαυλιον. Marfus edidit olim, In Naeuij Praecone posteriore. PROUENIEBANT & Praeueniebant, unus. Veniebant, unus. Sunt, qui legant, Prouehantur ad res noui &c. NOVI, stulti, & ord. praep. unus. NOVI, & rerum imperiti: siue, nouandarum rerum cupidi. TEMERITAS est florentis aetatis, prudentia senectutis. & Aristot. Polit. lib. VII. Η μὲν δύναμις ἐν νεωτέροις, ἡ δὲ φρόνησις ἐν πρεσβυτέροις ἐστὶ. PRUDENTIA senectutis: Senescentis, sex mei libri. & sane eleganter opponitur Florentis. THEMISTOCLES & cui cum Simonides artem memoriae polliceretur, se artem obliuionis malle dixit, quod meminisset eorum, quae nollet; obliuisci non posset, quae uellet. De eius memoria uide Cic. de Orat. II. Quinctil. lib. XI. Val. I. IX. cap. de studio, & industria. SED eorum patres etiam, & το, Etiam, abest a septem meis. ET AUOS; & το, Et, abest a duobus. AUOS: Proauos, unus. MEMORIAM perdam. & legendis enim multorum nominibus, perturbatur, & confunditur memoria, quod sequentibus uerbis declaratur. A filijs & Lucianus in Macrobijs Iophantem nominat, eumq. lege talionis insaniae iudices damnasse scribit. MALE rem gerentibus patribus bonis interdici solet, & deleui uerbum, Patribus, quia non patribus tantum, sed omnibus, uel si liberos non haberent, bonis interdici solet. & in uno meo uetere libro in ordine uerborum non est Patribus, sed additum in margine; a tribus profus abest. Quod autem, Patrijs bonis, alij legunt, id repellit ratio. Nam, si post obitum patris male rem gerit filius, suis ei bonis, non iam patrijs, interdicitur: praeterea, si quis hereditatem accepit a patruo, ab alijs propinquis, ab amico aliquo; aut si ipse, mercaturis faciendis, industriaq. sua, diues factus est, posteaq. male rem gerit, num ei patrijs bonis interdicitur? Bonis quidem, non tamen patrijs. OEDIPVM Coloneum & qua sola fabula omnium eiusdem studij poetarum praeripere gloriam potuit. Valerius. NVM illud carmen desipientis uideretur. & Satyrus, ut est apud Aristophanis interpretem, Sophoclis apologiam huiusmodi fuisse prodit, Εἰ μὲν εἶμι Σοφοκλῆς, ἐν παραφρονῶν, εἰ δὲ παραφρονῶν, Σοφοκλῆς οὐκ εἶμι. SENTENTIIS indicum & Plutarchus: Θωμασῶν δὲ τοῦ μέλους φανέντος προεπέμφθη μετὰ κρότου ἡ βοῆς τῶν παρόντων. EST liberatus. & tantum sapientiae in aetate iam fracta specimen dedit, ut seueritatem tribunalium in theatri fauorem uerteret. D. Hieronymus. NVM igitur hunc, num Hesiodum & Num igitur hunc Homerum, num Hesiodum, sex. & rectius coniungitur Homerus cum poetis, quam infra ponitur. Dicitur autem Homerus annum CII. attigisse. HESIODVM, & inde, Hesiodi senecta. SIMONIDEM, & Simonides Poeta octogesimo anno & docuisse se carmina, & in eorum certamen descendisse, ipse gloriatur. Valerius lib. I. IX. Vixit autem Luciano, supra nonaginta. STESICHORVM, & octuagintaquinque annis uixit, quot Anacreon, Lucianus. Hi autem grandes natu cygnaeum nescio quid, & solito dulcius uicina morte cecinerunt. Hieronymus ad Nepotianum. PYTHAGORAM, & obijt anno octuagesimo; uel, ut alij, nonagesimo. Laertius. Laet. lib. III. cap. 2. Aug. de ciu. D. lib. I. IX. cap. 2. Cic. Tusc. v. DEMOCRITVM, & hic, centum & quattuor annos natus, cum alimento abstineret, mortuus est. Lucianus. XENOCRATEM, & octogenario maior obijt. Laertius. Male antea, Socratem. ZENONEM, & octo & nonaginta. Lucianus, & Laertius. CLEANTHEM, & nouem & nonaginta. Valerius, & Lucianus. Hic, cum decreuisset inedia

Y 2 uitam

uitam absumere, acceptis ab amicis litteris, cibum sumpsit; & amicorum negotijs absolutis, denuo cibo abstinuit, & obiit. **DIOGENEM** & octuaginta octo. Lucianus. **AN** non in omnibus his & sic sex. reliqui non habent. **Non**. **RUSTICOS Romanos** & sic est in omnibus meis. Sic in epistola Ciceronis filij ad Tironem: Rusticus Romanus factus es, Fam. lib. xvi. ep. 21. Et Varro **ἑρποντο διδασκαλοῦ**, apud Nonium, in Nundinae: Quoties prifcus homo, ac rusticus Romanus, internundinum barbam radebat. **VICINOS**, & infra: Conuiuium uicinatorum quotidie compleo. **QVAM QVAM** in his minus hoc mirum. & omnes libri, Alijs, pro His. **Vnus**, His alijs. **Minus**, inquit, habet admirationis, quod in alijs omnibus rebus, quae ad ipsos pertinent, curam ponunt; in hoc uero, quod senex serit arbores, quae alteri saeculo profint, id multo magis mirandum uidetur. **NEMO** est tam senex, qui se annuum non putet posse uiuere. & φιλοζωούς, id est, uitae prorogandae studiosos, esse senes, ait Aristoteles Rhet. lib. ii. **SERIT arbores**, & sic undecim. reliqui, **Serunt**, ut antea. Loquitur de sena alteri saeculo prospiciente: ut infra. **Tusc. i.** Serit arbores, quae alteri saeculo profint, ut ait Staius in Synephebis, quid spectans, nisi etiam postera saecula ad se pertinere? **QVI** me non accipere modo haec a maioribus nostris uoluerunt, &c. & **Isocrates Panegyrico**: **Οτοι τῶν ἑνῶν οἱ πρότοι φανέντες ἐπὶ γῆς οὐκ εὐθὺς οὐτος ὡς περ οὐδ' ἔχοντα κατέλαβον, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν ἑαυτοῖς σωμαπορσαντο**. **SED** etiam posteris prodere. & propagare ad posteros. impium quippe illud:

Ἐμὸ θανάτῳ, γὰρ μὴ θῆτο πυρ.

CAECILIUS & Plotio. uide Nonium in, Aduenire. **AEPOL**, & pro, Aedepol. ut stet uersus. **senarij** enim sunt. **APPORTES tecum**, & sic omnes, duobus exceptis, in quibus, Apportas. unus, Apportet secum. **ADVENIS**; & Adueneris, quinque. Aduenit, unus. **VNUM** id & ord. praep. quinque. **SAT** & Satis, nouem. **Vnum** fatis est, unus. **DIU** quis uiuendo, & Quod diu uiuendo, sexdecim.

Euripides:

Ὁ βίος ἀλθὴς ὁ βίος, ἀλλὰ ἔμφορᾶ. **CAECILIUS** & Ephastione. uide eudem Nonium in Seniu.

TUM etiam & Tum equidem, in tredecim. **Vnus**, Tum quidem. Iam equidem, quinque. Iamq. equidem, unus. **ESSE** odiosum se alteri. & Esse se odiosum alteri, in tribus. Se esse odiosum alteri, tres. Eum odiosum esse ipsum alteri, unus. Esse odiosum alteri, quinque. Odiosum se esse alteri, quattuor. Se odiosum esse alteri, tres. **LEUIORQ.** est eorum senectus, & Leuiorq. fit senectus eorum, quattuor. Leuiorq. est sen. eorum, quattuordecim. Leuiorq. est senectus senum, unus. **Leuiorq.** fit senectus senum, unus. **COLVNTVR**, & propter uirtutem, & dignitatem, atque etiam aetatis reuerentiam. **DILICVNTVR**: & propter facilitatem, & morum suauitatem. Haec duo uerba coniunxit & infra, & in Laelio. **OPEROSA**, semper agens aliquid, & Operosa, & semper agens aliquid, Nonius, in, Moliri, & oēs libri mei. **QVID**, quod etiam addiscunt aliqui? & Quid, qui etiam &c. tredecim. reliqui mendosi. **SOLONEM** uersibus gloriantem uidemus; & infra: Ut honestum illud Solonis sit, quod ait uersiculo quodam, senesecre se multa in dies discentem. **Valerius**, **Lucianus** ait **C** annis uixisse. **Plato** in Amatoribus, in **Lachete**, & **VII.** de Rep. **Exstat** & **Senecae** epistola in hunc sensum lib. x. ep. 77. **De Solonis** poesi **Plato** in **Timaco**. **Solonis** uersus est:

Ἦράσσω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος.

GRAECAS litteras senex didici: & **Ennio** poeta docente, quem secum in prouinciam duxit. **Quinct.** lib. xii. cap. xi. **Valerius** lib. ix. cap. de studio, & industria, **Hieronymus** ad **Nepotianum**. **Athenis** Graece orauit. **Plutarchus**. **SOCRATEM** & **Valerius** lib. ix. **Quinct.** lib. i. cap. de Musica, **lyra** institutum refert. **Eius** praeceptor **Conus** uocatus est. **Cic.** Fam. lib. ix. **DISCEBANT** enim **fidibus antiqui** & **Discebant** enim in fidibus antiqui, septem. **Totum** hoc, sunt, qui delendum censeant.

CICERO

NEC nunc quidem uires desidero adolescentis, (is enim locus erat alter de uitijs senectutis) non plus, quam adolescens tauri, aut elephantis desiderabam. quod est, eo uti decet; & quidquid agas, agere pro uiribus. quae enim uox potest esse contemptior, quam **Milonis Crotoniatae**? qui, cum iam senex athletas, se in curriculo exercentes, uideret, adspexisse lacertos suos dicitur, illacrymansq. dixisse:

At hi quidem mortui iam sunt:

Non uero tam isti, quam tu ipse, nugator. neque enim ex te unquam es nobilitatus, sed ex lateribus, & lacertis tuis. nihil **Sex.** **Aelius** tale, nihil multis annis ante **Ti. Coruncianus**, nihil modo **P. Crassus**: a quibus iura ciuibus praescribebantur: quorum usque ad extremum spiritum est prouecta prudentia. orator, metuo, ne languescat senectute. est enim munus eius non ingenij solum, sed lacertum etiam, & uirium. omnino canorum illud in uoce

splendescit etiam nescio quo pacto in senectute: quod equidem adhuc non amisi: & uideris annos meos: sed tamen est decorus senis sermo quietus, & remissus; factiq. persaepe ipsa sibi audientiam disertis senis compta, & mitis oratio. quod si ipse exsequi nequeas, possis tamen **Scipioni** praecipere, & **Laelio**. quid enim iucundius senectute stipata studijs iuuentutis? an ne eas quidem uires senectuti relinquemus, ut adolescentes doceat, instituat, ad omne officij munus instruat? quo quidem opere quid potest esse praeclarus? **mibi** uero **Cn. & P. Scipiones**, & **auti** tui duo, **L. Aemilius**, & **P. Africanus**, comitatu nobilitum inuenim, fortunati uidebantur. nec ulli bonarum artium magistri non boni putandi, quamuis conuenierint uires, atque defecerint. est ista ipsa defecio uirium, adolescentiae uitijs efficitur saepius, quam senectutis. **libidiosa** enim, & intemperans adolescentia effertur corpus tradit senectuti. **Cyrus** quidem apud **Xenophontem** eo sermone,

sermone, quem moriens habuit, cum admodum senex esset, negat, se unquam sensisse senectutem suam imbecilliorē factam, quam adolescentia fuisset. Ego L. Metellum memini puer, qui, cum quadriennio post alterum consulatum pontifex maximus factus esset, uiginti & duos annos ei sacerdotio praesuit, ita bonis esse uiribus extremo tempore aetatis, ut adolescentiam non requireret. Nihil necesse est mihi, de me ipso dicere, quamquam est id quidem senile, aetatiq. nostrae conceditur. uidetis enim, ut apud Homerum saepissime Nestor de

uirtutibus suis praedicet. tertiam enim iam aetatem hominum uiuebat: nec erat ei uerendum, ne, uera praedicans de se, nimis uideretur aut insolens, aut loquax. etenim (ut ait Homerus) ex eius lingua melle dulcior fluctabat oratio: quam ad suauitatem nullis egebat corporis uiribus. & tamen dux ille Graeciae numquam optat, ut Aiacis similes habeat decem, at ut Nestoris: quod si acciderit, non dubitat, quin breui sit Troia peritura. Sed redeo ad me.

EXPLANATIO

Nec nunc quidem? Ne nunc quidem, unus. Neque, duo. **E**LEPHANTI? Elephantis, uiginti. **E**O uti de: et, & Eo decet uti, tredecim. **P**RO uiribus. & quas quilibet aetas exigit. **M**ELONIS Crotoniatae? & maximis quondam uiribus praediti, ut sublatum in humeros bouem per stadium ferret, de quo paullo infra. Vide Plin. lib. VI. cap. 20. Solinum cap. 4. De eius miserabili interitu uide Strabonem lib. VI. Sudam, Aggellium lib. XV. & Val. lib. IX. cap. 22. **I**LLACRYMANS Q. & recordatione uictoriarum, & pristinae gloriae desiderio. **N**VGATOR. & qui naturam, tamquam nouercam, falso, male gratus, insimulas. **S**EX. Aelius & Sex Aemilius, omnes scripti. Aelius, tamen, probi: qui propter iuris ciuiliū scientiam sic appellatus a summo poeta est:

Egregie cordatus homo, catus, Aelius Sextus.

Quem uersum refert Cicero Tusc. I. Is librum populo R. dedit, Ius Aelianum inscriptum: auctore Pomponio l. 2. s. augefcente, ff. de orig. iuris. Ibidemq. ait exstare illius librum, inscriptum Tripartita, qui ueluti iuris cunabula continet. **M**VLTIIS annis ante, & circiter XC. **T**I. Cornucanius, & qui ius primus profiteri coepit, idem Pomponius. **E**ST prouecta prudentia. & Prouidentia, unus. Prudentia producta est, unus. Prouecta est sapientia, unus. **S**ED laterum etiam, & uirium. & Sed laterum & etiam uirium, unus. Sed laterum, etiam uirium, unus. Sed etiam laterum, & uirium, unus. Sed laterum, & uirium, quinque. **S**ED laterum etiam, & uirium: Quint. lib. I. cap. de Pronunc. Latera cum gestu consentiant. facit enim aliquid & totius corporis motus, adeo, ut Cicero plus illo agi, quam manibus ipsis, putet. Ita enim dicit in Orat. Nullae argutiae digitorum, non ad numerum articulus cadens, trunco magis toto seipso moderans, & uirili laterum flexione. Et idem Cicero de Orat. I. I. Omnes autem hos, manus sublequi debet gestus, non hic uerba exprimens scenicus, sed uniuersam rem, & sententiam non demonstratione, sed significatione declarans, laterum inflexione hac forti, & uirili, non ab scena, & histrionibus, sed ab armis, aut etiam a palaestra. **C**ANORVM illud in uoce & Quinctilianus, ubi de Pronunciatione agit, dicit, uocis naturam spectari quantitate, & qualitate. Quantitas est simplicior: in summa enim, grandis, aut exigua est: Qualitas magis uaria est, nam est aut candida, aut fusca; & plena, & exilis; & lenis, & aspera; & contracta, & fusa; & dura, & flexibilis; & clara, & obtusa. **C**ANORVM: uocem claram. clarior enim tum fit, cum obrusa splendescit. **Q**UOD equidem adhuc non amisi: & Quod equidem non amisi adhuc, duo.

ET uidetis annos meos: & Et uos uidetis annos, unus. Etiam uidetis annos meos, unus. Et uidetis tamen meos annos, unus. Meos, non est in sex. **S**ED tamen est decorus senis sermo & Sed tamen sermo est decorus senis, duo. Sed tamen decorus est sermo senis, quattuor. **R**EMISSVS; & citat haec Nonius in, Remittere, delectare. **A**UDIENTIAM & sic Plautus: Surge, praeco, fac populo audientiam. **Q**UOD si ipse exsequi nequeas, possis tamen Scipioni praecipere, & Laelio. & libri ueteres mei decem octo habent, Quam, pro, Quod; & eos docti uiri sequuntur, ego assensum sustineo, uereor enim, ne quis, ob illud antecedens, Compta, & mitis oratio, putauerit esse subiungendum, Quam, sed meae quidem aures, Exsequi orationem, inuitae audiunt. Illud autem, Quod si exsequi nequeas, hoc uidelicet spectat: ut prompta, & miti utaris oratione. Posteriori quoque uerba, Possis tamen Scipioni praecipere, & Laelio, magis congruere uidentur cum eo, Quod si exsequi nequeas. Ipse, non est in uno. **Q**UID enim iucundatus & Quid est enim iuc. sex. Quid enim est iuc. unus. Quid est iuc. duo. **C**N. & P. Scipiones, & duo fratres, qui in Hispania ceciderunt. Silius:

Dum Capua infaustam luit haud sine sanguine culpam,

Interea geminos terra crudelis Ibera

Fortuna abstulerat, permiscens tristia laetis,

Scipiadas, magnūq. decus, magnumq. dolorem.

Hos Virgilius in VI. uocat, Duo fulmina belli Scipiadas. Publius est maioris Africani, & Asiatici pater; Cnaeus, eorum patruus, Scipionis Nasicae genitor. **E**T aut tui duo, & Aemilius sanguinis, Africanus Publij filius adoptionis linea. **M**AGISTRI non boni & idest, idonei. Graeci dicunt, *καλοί*. **I**NTEMPERANS adolescentia & exhauriuntur enim uires eae, quibus sustentari senectutem oportebat. **A**PVD Xenophontem & lib. IX. Cyri Paediae. Herodotus, & Iustinus uarie hoc scribunt. A quibus dissentit Lucianus in Macrobijis. **A**ETATI Q. nostrae & propter auctoritatem, opinione prudentiae, & multi usus rerum partam. **C**ONCEDITVR. & non uitio uertitur, quamuis non laudetur. **A**PVD

Homerum &

Homerum § II. lib. 1. & 23. potissimum, & alibi. DE uirtutibus suis § idest, ijs de rebus, quas uirtute sua gesserat. TERTIAM aetatem § τριτάτην γένειν, *Homerus* II. α.

— τοῖσι δὲ Νέστωρ

ἰδὺεπῆς ἀνόρουε λιγύς πυλῖαν ἀγορήτης,
τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίαν φέει αὐδῆ.
τῷ δ' ἦδ' ἠδύο μὲν γενεαὶ μερόπων ἀνθρώπων
Ἐφθιάδ' ὅτι οἱ πρόσθεν ἄμα τράφευ, ἦδ' ἐγένοντο
ἐν πύλῳ ἠγαθέη, μετὰ δὲ τριτατοῖσιν ἀνασεν.

Et *Quidius* :

Spectatorem operum multorum reddere, uixi
Annos bis centum, nunc tertia uiuit aetas. Et ille:
Ter binos, deciesq. nouem superrexit in annos
Iusta senescentum quos complet ora uirorum.

Naeuius Trifaedisenem, & *Dulcioriloquum* uocat, ut est apud *Agellium* lib. XI. cap. 17. Vide *Lucianum* in *Macrobijs*, & *Hieron.* ad *Nepotianum*, & *Prouerb.* *Nestorea* senecta. *NEC* erat ei uerendum, § tacite indicat, ne sibi quidem id uerendum esse. *VERA* praedicans de se, § praefertim ob eam causam, ut non suas decantet laudes, sed ut auctoritatem sibi conciliet. Audite, inquit, iuuenes, senem, quem senem iuuenem audiuerunt. Ex eius lingua melle dulcior fuit oratio: § *Cic.* in *Bruto*, ex hoc *Homeri* loco colligit, heroicis illis temporibus oratoriam in pretio fuisse, cum *Homerus* *Vlix* uim, *Nestori* suauitatem dicendi dederit. *Quintilianus* in XI. ex *Homero* tria dicendi genera obseruauit, breuem, & propriam iucunditatem in *Menelao*, in *Nestore* melle dulcior sermone, in *Vlix*e orationem impetu, flumini, niuib. hibernis aucto, parem. *Plutarchus* in *Homeri* uita de generibus dicendi alia ostendit exempla. Vide *Prouerb.* *Nestorea* eloquentia. ET tamen dux ille *Graeciae* § *Agamemnon*, significat, bellum magis consilio, quam ui, geri debere. *Locus* est II. β.

ἀγαρ ζεῦ τε πατερ, καὶ ἀθηναίη, καὶ ἀπόλλων,
τοιοῦτοι δέκα μοι συμφράδμονες ἔϊεν Ἀχαιῶν,
τῶ, καὶ τὰ χ' ἠμῶσιν πόλις πριάμοιο ἀνακτος,
χερσὶν ὅφ' ἠμετέρῳ ἀπλοῦτά τε, περ θομένῳ τε.

Interea tamen *Cic.* pulchre discimulat, quod *Nestor* ubique queritur, se iuuenili robore destitutum. *AIACIS* similes § *Aiaci*, unus. *NESTORIS*: § *Nestori*, unus. *Hom.* II. lib. 2. QVOD si acciderit, § Quod si sibi acciderit, tredecim. Quod sibi si acciderit, quinque. Quod si si acciderit, unus. Quod sibi acciderit, unus. Quod si is *Nestor* acciderit, unus. male.

CICERO

QVARTVM ago annum & octogesimum. uellem id quidem posse, quod *Cyrus*: sed tamen hoc queo dicere, non me quidem ijs esse uiribus, quibus aut miles bello *Punico*, aut quaestor eodem bello, aut consul in *Hispania* fuerim, aut quadriennio post cum tribunus militum depugnauim apud *Thermopylas* *Man.* *Acilio* *Glabrione* consule: sed tamen, ut uideatis, non plane me eneruauit, non afflixit *senectus*: non curia uires meas desiderat, non *Rostra*, non amici, non clientes, non hospites. nec enim umquam sum assensus illi ueteri, laudatoq. *Prouerbio*, quod monet, mature fieri senem, si diu uelis senex esse. ego uero me minus diu senem esse mallem, quam esse senem ante, quam essem: itaque nemo adhuc conuenire me uoluit, quin fuerim occupatus. At minus habeo uirium, quam uestrum uteruis. nec uos quidem *T. Pontij* centurionis uires habetis. num iccirco est ille praestantior & moderatio modo uirium adsit, & tantum, quantum potest, quisque nitatur: nae ille non magno desiderio tenebitur uirium. *Olympiae* per stadium ingressus esse *Milo* dicitur, cum humeris sustineret bouem. uirum igitur has corporis, an *Pythagorae* tibi malis uires ingenij dari? Denique isto bono utare, dum adsit; cum absit, ne requiras. nisi forte adolescentes pueritiam, paululum aetate progressi, adolescentiam debent requirere. cursus est certus aetatis, & una natura, eaq. simplex, suaq. cuique parti aetatis tempestiuitas est data. ut enim infirmitas, puerorum est; sero citas, iuuenum; graui-

tas, iam constantis aetatis: sic *senectutis* maturitas naturale quiddam habet, quod suo tempore percipi debeat. Arbitror te audire, *Scipio*, hospes tuus *Massinissa* quae faciat hodie, nonaginta annos natus: cum ingressus iter pedibus sit, in equum omnino non ascendere; cum equo, ex equo non descendere; nullo imbri, nullo frigore adduci, ut capite aperto sit; summam in eo esse corporis siccitatem; itaque exsequi omnia regis officia, & munera. Potest igitur exercitatio, & temperantia in *senectute* etiam aliquid conseruare pristini roboris. Non sunt in *senectute* uires. nec postulantur quidem uires a *senectute*. ergo, & legibus, & institutis, uacat aetas nostra muneribus ijs, quae non possunt sine uiribus sustineri. itaque nouo modo, quod non possumus, sed ne quantum possumus quidem, cogimur. At ita multi sunt imbecilli senes, ut nullum officij, aut omnino uitae munus exsequi possint. At id quidem non proprium *senectutis* est uitium, sed commune inualetudinis. quam fuit imbecillus *P. Africani* filius, is, qui te adoptauit? quam tenui, aut nulla potius ualetudine? quod nisi ita fuisset, alterum ille exstitisset lumen ciuitatis. ad paternam enim magnitudinem animi doctrina uerior accefferat. quid mirum igitur in senibus, si infirmi sunt aliquando, cum ne id quidem adolescenterum effugere possint? Resistendum, *Laeli*, & *Scipio*, *senectuti* est, eiusq. uitia diligentia compenanda sunt: pugnandum, tamquam contra morbum, sic contra *senectutem*: habenda ratio ualetudinis: uendum exerciti-

tionibus

tionibus modicis: tantum cibi, & potionis adhibendum, ut reficiantur vires, non opprimantur. Nec vero corpori solum subueniendum est, sed menti, atque animo multo magis. nam haec quoque, nisi tamquam lumini oleum instilles, exstinguuntur senectute. Et corpora quidem exercitationum defatigatione ingrauescunt: animi autem exercendo leuantur. nam, quos ait Caecilius comicos stultos senes, hos significat credulos, obliuiosos, dissolutos. quae vitia sunt non senectutis, sed inertis, ignavae, somnulosae senectutis. ut petulantia, ut libido magis est adolescentium, quam senum, nec tamen omnium adolescentium, sed non proborum: sic ista senilis stultitia, quae deliratio appellari solet, senum leuius est, non omnium.

Quattuor robustos filios, quinque filias, tantam domum, tantas clientelas Appius regebat & senex, & caecus. intentum enim animum, tamquam arcum, habebat: nec languescens succumbebat senectuti: tenebat non modo auctoritatem, sed etiam imperium, in suos: metuebant eum serui, uerebantur liberi, carum omnes habebant. iugebat in illa domo mos patrius, & disciplina. ita enim senectus honesta est, si se ipsa defendit, si ius suum retinet, si nemini mancipata est, si usque ad ultimum spiritum dominatur in suos. ut enim adolescentem, in quo aliquid senile, sic senem, in quo aliquid est adolescentis, probo. quod qui sequitur, corpore senex esse poterit, animo nunquam erit.

EXPLANATIO

AUT consul in Hispania fuerim, & in qua plura opida cepit, quam dies fuit. Plutarchus. Mirum autem, gloriosum senem gloriosum obtinuisse triumphum. de quo Lilius lib. xxxiv. & Plut. in eius uita. **C**VM tribuuius mil. depugnauit apud Thermopylas, Man. Acilio Glabione consule: & memoriae uictum in Cicerone reprehenditur. legerat enim in Annalibus, Catonem non tribunum mil. sed legatum apud Thermopylas M. Acilio cos. depugnasse. quod Lilius lib. xxxvi. perspicue docet. neminem enim post consulatum tribunum mil. fuisse constat, at legatos ita multos, ut exemplis probare necesse non sit. **T**hermopylas: Thermopylarum descriptionem uide apud Lilium lib. xxxv. i. & Strabonem lib. ix. **U**T uidetis, & ualent enim multum testes oculati. **E**NERUAUIT, & robore destituit. nam robur est in neruis situm. Hinc, Omnibus neruis, Neruos intendere, expedire. Cic. pro Coelio: Quem si uobis, si suis, si reip. conseruatis, adductum, deditum, obstrictum uobis, ac liberis uestris habebitis, omniumq. huius neruorum, ac laborum uos potissimum inde fructus uberes, diuturnosq. capietis. **N**ON clientes, non hospites. Cicero in Diuinatione: Clarissimi uiri nostrae ciuitatis, temporibus optimis hoc sibi amplissimum, pulcherrimumq. ducebant ab hospitibus, clientibusq. suis, ab exteris nationibus, quae in amicitiam populi. Rationemq. essent, iniurias propulsare, eorumq. fortunas defendere. M. Catonem illum sapientem, clarissimum uirum, & prudentissimum, cum multis (maxime Galba) graues inimicitias gessisse accepimus, propter Hispanorum, apud quos consul fuerat, iniurias. De clientibus, & hospitibus, uide Halicarnasense lib. 2. Agellius lib. v. cap. 13. Clientem a Colendo dicunt, quasi Colentem. **M**ATURE fieri senem, & mature sibi parcere, & iuuenilia opera intermittere. uel, iuuenili aetate senilem sibi prudentiam, & affectuum, cupiditatemq. moderationem comparare. **Q**UAM esse senem ante, quam essem: & ignauo otio torpescere, dum & animi, & sensuum integritate ualeam. **C**ONVENIRE me uoluit, & Valuit, sex. **Q**UIN succinocupatus. & Off. lib. iii. in prooemio, de P. Scipione: Numquam minus otiosum, quam cum otiosus. **N**EC uis quidem & Ne, unus. **T**. Ponty centurionis & fortasse Pontium intelligit, qui, cum Capitolium a Gallis esset obsessum, Tiberim transiuit. Plut. in Camillo, Liu. lib. v. Ait Vegetius, centuriones non nisi proceros, & robusto corpore esse lectos. **N**VM iccirco est illi praestantior? & sic decem octo mei. duo, & alias, N. i. e. i. p. uobis? **Q**UANTVM potest, quisque nitetur: & Quantum quisque potest, nitatur, duodecim. **M**ILO & Crotoniata. Quinctil. lib. i. cap. 14. Vide Prou. Taurum tollat, uitulum qui sustulerit. **P**YTHAGORAE & Valerius lib. ix. cap. de studio, & industria, Laertius in uita. **I**STO bono & Corporis commoda uocat Bona, communi loquendi modo, non Stoicorum dogmate. **P**AVLLVLVM aetate progressi & ultra adolescentiam. **S**VAQ. cuique parti aetatis & ro, Aetatis, abest a septem. **T**EMPESTIUITAS & non tempus hic significatur, sed maturitas temporis. ideoq. male uideretur legisse Nonius, Tempestas. **E**ST data, & anatura. **I**NFIRMITAS puerorum & quae pueris cum senibus quodam modo communis est: unde Prou. Bis pueri senes. **F**EROCITAS iuuenum: & quae posita est magis in inferenda, quam propulsanda iniuria, & quiduis uirum potius arbitrio, quam consilio suscipiendo, graue, periculosum uitium, & honestis laboribus corporis, atque animi frangendum. **G**RAUITAS iam constantis aetatis: & quae omnium dicta, & facta certo consilio gubernat. **S**VO tempore percipi & refertur ad maturitatem senectutis tantum, non etiam ad infirmitatem puerorum, & ferocitatem iuuenum: quod putarunt alij, librorum quorundam uarietate adducti. **H**OSPES tuus Massinissa & Hospes tuus habitus Mass. decem octo. Hospes tuus habiturus Mass. unus. Errore facili. Legendum enim, Hospes tuus aiutus Mass. Africanus enim maioris hospes fuit. ut ex Scipionis Somnio. Quando in Romanorum amicitiam uenerit, uide apud Sall. Iugurtha. De eius constantia in amicitia, Valerius lib. v. cap. de Gratis. Quae ipse Scipioni dono dederit, recenset Silius lib. i.

Huic iuueni dono insignem uelamine picto
Dat chlamydem, stratumq. ostro (quem ceperat ipse
Deiecto uictor Magone, animumq. probat)
Cornipedem, & cum qua diuum libabat ad aras
Hasdrubal, ex auro pateram, galeamq. comantem,

Ex

Ex infirmato sociali foedere regis.

NONAGINTA annos natus: & tot etiā Lucianus uixisse scribit. Florus uero Epit. l. maiorē decessisse ait. CVM ingressus iter & Valerius lib. l. ix. cap. 13. de Senect. De eo Plin. lib. vii. cap. 14. & 48. ITAQ. exsequi omnia regis officia, & munera. & honestam disciplinam, & locupletationem ciuium regis officia praecipua, tradit Isocrates. EXERCITATIO, & temperantia, ergo intemperantia, & ignauia pristinum robur tollit. IN senectute etiam & non modo in iuuentute. VACAT aetas nostra muneribus iis, & qui acceperunt pro Dare operam, quod nusquam libera rep. quisquam dixit, perperam locum interpretati sunt, & distinxerunt. Hinc Vacatio, & excusatio munerum, apud Iurisconsultos. Dicebantur autem hi, Emeriti. Muneribus iis: belli, & senatorio. SVNT imbecilli senes, & Imbecilles, duodecim. COMMUNE ualitudinis. & sic omnes: duobus exceptis, in quibus, Inualitudinis. P. AFRICANI filius, & maioris, fratris Corneliae, Gracchorum matris. In Bruto: Ipsum Scipionem accepimus non infantem fuisse. filius quidem eius, is, qui hunc minorem Scipionem a Paulo adoptauit, si corpore ualuisset, in primis habitus esset disertus. indicant cum oratiunculae, tum historia quaedam Graeca, scripta dulcissime. AVT nulla & Et, unus. Ac, tres. ALTERVM ille exstitisset lumen ciuitatis. & Illud, sex. τὸ, Ille, non est in uno. Alterum in isto exstitisset lumen ciu. unus. Apud Homerum Ajax Teucro ait:

Βαλλ' ὅυτος, ἐκέντι ὅως Λαλαοῖσι γένναι.

Ita iaculare, si quod forte lumen Graecis existas.

EIVSQ. uirtia diligentia compensanda sunt: & Diligentius, unus, Compescenda, octo. EXERCITATIONIBVS modicis: & Plin. lib. xxix. cap. 4. POTIONIS & Potationis, septem. Potus, duo. SED menti, atque animo multo magis, & Sed etiam menti, & animo magis, unus. Sed etiam menti, & animo multo magis, unus. HAEC quoque, & mens, atque animus. EXERCITATIONVM defatigatione ingravesunt: & τὸ, Excitationum, non est in duobus. Defectio, unus. Defatigatione, & excitatione, unus. ANIMI autem exercendo leuantur, hoc Quintilianus de memoria dicit, quae pars ingenij est. Isocrates: τὰ μὲν σώματα τοῖς συμμέτροις πόνοις: ἡ δὲ ψυχὴ τοῖς σπουδαίοις λόγοις ἀξιοῦσθαι πρέπει. EXERCENDO: dum exercentur. Vt: Vritq. uidendo Femina. Excitatio, duo. Animi autem se exercendo leu. quattuordecim. CREDVLOS, & Credulitatem esse uitium, scribit Dion Prusacensis περὶ ἀπιστίας. Vide & Luciani libellum περὶ τῶν μὴ ῥαδίως πιστεύειν διαβολῆν. DISSOLVTOS, & qui uercundiae fines transferint. Off. l. Negligere, quid de se quisque sentiat, non modo arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti. DELIRATIO & De Orat. l. i. O delirationem incredibilem. Plautus Amph. Haec quidem deliramenta loquitur. Suet. Vesp. Neque illa quidquam aliud, quam cachinasse, mirantem, quod, adhuc se mentis compote, deliraret iam filius suus. Metaphora sumpta a re rustica. Plinius lib. x l i x. cap. 20. de Occasione: Hoc quoque ubi consuetudo patitur, crate dentata, uel tabula aratro adnexa, quod uocant Lirare, operientes femina, unde primum appellata Deliratio est. Hinc, Lirari, & Liratim, apud Columellam. REGEBAT & senex, & caecus. & Tulc. v. Appius Claudius, qui caecus multos annos fuit, in illo suo casu nec publico, nec priuato muneri defuit. TENEBAT non modo & Tenebat enim non modo, quinque. AVCTORITATEM, & quam aut uirtus, aut sapientia, aut potentia parit, saepe etiā amor. IMPERIVM & Auctoritas habere uidetur aliquid uoluntarium; Imperium, aliquid coactum, & uolentum: ut, nisi quid ex praescripto fiat, poena sequatur. METVEBANT eum serui, & Eum, non est in sexdecim. HONESTA est, & honore digna, & honorata. SI se ipsa defendit, & antea uita parata auctoritate, & de diligentia nihil remittendo. SI ius suum retinet, & ne ex arbitrio liberorum pendeat, ne ue ad agnatos, & gentiles, id est in tutelam, & quasi mancipationem deducatur. eo enim Cicero respexisse uidetur, ne senex bis puer, rei suae administrandae parum idoneus, in uerso naturae ordine, quasi in liberorum sacra recidat. Ius suum obtinere, Demostheni, & Isocrati, τὸ γὰρ εἶναι τὸν δικαίον. Demostheni, τὸ δικαίον ἔχειν. MANCIPATA est, & Emancipata est, Nonius & duo mei libri. Emancipare, est, alteri in manum tradere. Emancipatum, interpretatur Nonius, subnixum, deditum. VLTIMUM spiritum & Ultimum uitae spiritum, unus. Vsq̄ ad ultimum spiritum: Vespasianus aiebat, imperatorem stantem mori oportere. IN quo aliquid est adolescentis, & alacritas, & hilaritas iuuenilis.

CICERO

SEPTIMVS mihi liber Originum est in manibus: **S**omnia antiquitatis monumenta colligo: caussarum illustrium, quasumque defendi, nunc quammaxime orationes conficio: ius augurum, pontificum, ciuile tracto: multum etiam Graecis litteris uior: Pythagoreorumq. more, exercitiae memoriae gratia, quid quoque die dixerim, audierim, egerim, commemoro uesper. hae sunt exercitationes ingenij, hae curricula mentis: in his desudans, atque elaborans, o poris uis non magni pere desidero: adsum amicus: uen o in senatum frequens: ultroq. afferores multum & d u cogitatas, easq. tueor animi, non corpori, uiribus: quae si exsequi nequirem, tamen me lectu-

lus oblectaret, ea ipsa cogitantem, quae iam agere non possem: sed, ut possim, facit acta uita. semper enim in his studijs, laboribusq. uiuenti non intelligitur, quando obrepit senectus. ita sensim sine sensu aetas senescit: nec subito frangitur, sed diuturnitate exstinguitur. Sequitur tertia uituperatio senectutis, quod eam carere dicunt uoluptatibus. O praeclarum munus aetatis: siquidem id auferit a nobis, quod est in adolescentia uitiosissimum. accipite enim, optimi adolescentes, ueterem orationem Archyiae Tarentini, magni in primis, & praelari uiri: quae mihi tradita est, cum essem adolescens Tarenti cum Q. Maximo. nullam capitaliorem pestem, quam uoluptatem

tem

rem corporis, hominibus dicebat a natura datum: cuius voluptatis avidae libidines, temere, & effrenate ad potiundum incitarentur: hinc patriae proditioes, hinc rerump. eversioes, hinc cum hostibus claudestina colloquia nasci: nullum denique scelus, nullum malum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret: supra uero, & adulteria, & omne tale flagitium, nullis alijs illecebris excitari, nisi uoluptatis. cumq. homini sine natura, siue quis deus nihil mente praestabilius dedisset; huic diuino muneri, ac dono nihil esse tam inimicum, quam uoluptatem: nec enim, libidine dominante, temperantiae locum esse, nec omnino in uoluptatis regno uirtutem posse consistere. quod quo magis intelligi posset, fingere animo iubebat, tanta incitatum aliquem uoluptate

corporis, quanta posset maxima, nemini censebat fore dubium, quin tamdiu, dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione consequi posset: quo circa nihil esse tam deestabile, tanq. pestiferum, quam uoluptatem; siquidem ea, cum maior esset, atque longinquior, omne animi lumen exstingueret. Haec cum C. Pontio Samnite, patre eius, a quo Caudino proelio Sp. Postumius, T. Veturius consules superati sunt, locutum Archyram, Nearchus Tarentinus, hospes noster, qui in amicitia populi R. permanserat, se a maioribus natu accepisse, dicebat; cum quidem ei sermone interfuisset Plato Atheniensis: quem Tarentum uenisse, L. Camillo, P. Claudio consulibus, reperio.

EXPLANATIO

SEPTIMVS & nec plures citantur a ueteribus, quorum nullus exstat. nam, quae circumferuntur, Anij Viterbiensis esse, nemo nescit. LIBER Origini est in manibus: & quibus Cicero in Bruto florem, & eloquentiae lumen tribuit. Vide Festum. Est in manibus: a me conscribitur. Supra, In manibus est laudatio: id est, edita doctorum manibus teritur. ORATIONES conficio: & in quibus cum Lyfiae comparat Cicero in lib. de claris Orat. PYTHAGOREORVM Q. more, & de Pythagoreorum uiuendi ratione, Agellius lib. i. cap. 4. Pythagoras in Carminibus aureis;

Μηδ' ὕπνον μαλακώσιν ἐπ' ἔμμασι προσδέξασθαι,
Πρὶν τῶν ἡμερῶν ἔργων τρεῖς ἕκασον ἐπελθεῖν.
Πῶ παρέβην; τίδ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;

Idest:

Neque somnum mollibus in oculis suscipe, Antequam diuorum operum ter unumquodque percurras.

Quo transgressus sum? quid feris? quid mihi decens non perfectum est?

Pythagoreorumq. more: Pythagoreorum more, septem. Pythagoreo more, unus. Pythagoricorumq. more, unus. DESUDANS, & exercens. Manet in metaphora palaestrae, Curricula, quae sunt spatia, intra quae se cursores exercent, Desudare. ADSVM amicus: & Adesse, patrocinari: sicut Graecis, τὸ παρῆναι. NON magnopere & nam Aristoteles Rhet. ad Theodecten II. ait τὴν ἐπιθυμίαν esse τοῦ ἀπύργου. EAS Q. tuor & contra eos, qui a me dissentiunt. ANIMI, non corporis uiribus, & uerbis enim, non pugnis, ut alibi ait, disceptamus. In senatu uincit non robustior, & potentior, (siquidem libera sit respublica) sed prudentior, & disertior. SENSIM sine sensu aetas senescit; & ταυτολογία. ioci genus, & lepor quidam, in repetitione litterarum. Sic Ennius apud Priscum. XI. & ad Her. lib. IV.

O Tite, tute tibi tanta tyranne tulisti.

Item: Quidquam quisquam cuiquam, quod conueniat, neget.

Item alibi: Nam, cuius rationis ratio non exstet, ei rationi ratio non est fidem habere.

Et idem in Phoenice, apud Nonium.

Stultus stultus, qui cupita cupidus cupienter cupit.

Et Plautus Menaech.

Non potui paucis plura plate proloqui.

Et Catofenex, apud Carisum l. 2.

Suapte natio sua separata seorsim.

Sensim: unde Ouidius:

Tempora labuntur, tacitumq. senescimus annis

Id aufert a nobis, & Id aufert nobis, octo. TRADITA est, & in manus: nimirum scripta. AD potiundum incitarentur: & idest, impense cupiunt, consulunt parum, ut ait Comicus. CLAMDESTINA colloquia nasci: & Clamdestina colloquia nasci dicebat, undecim. EXCITARI, nisi uoluptatis. & Incitari, quattuor. Voluptatibus, sex. NEC omnino & Neque omnino, undecim. QVANTA posset maxima. & Quanta percipi posset maxima, decemseptem. Possit, quattuor. C. PONTIO Samnite, & Herennij filio, patre longe prudentissimo nato. Liuius. de uir. ill. additum cognomen est Thelesini. Hic ille est, qui optabat in ea se tempora referuatum, cum Romani dona accipere cupissent. Off. II. CAUDINO proelio & Liuius lib. IX. Florus lib. I. cap. 17. de uir. ill. cap. 30. Orof. lib. III. cap. 15. D. Aug. de ciu. D. lib. III. cap. 17. Agell. lib. XVII. cap. 21. De Caudinis furculis uide Liuium. CONSULES & cum iterum consules essent. Off. III. SUPERAT sunt, & sub iugum missi. QUI in amicitia populi R. permanserat, & antiqua formula. In Fragmento Thoriae legis, apud Fuluium Ursinum: QVEI. EO. RVM

Z RVM

RVM . IN . AMICITIAM . POPVLI . ROMANI . BELLO . POINICIO .
 PROXIMO . MANSERVNT . Et in uetustissimo apud eundem S. C. Grace scripto, quod
 M. Lepido, Q. Catulo cos. in aes incisum fuit: Τῷ δια τέλους ἐν τῇ φιλιᾷ τοῦ δήμου τῶν Ρωμαίων μεμενηκῶν .
 L. CAMILLO, ꝛ sic recte sex mei.

CICERO

QVORSVM haec? ut intelligeretis, si uoluptatem aspernari ratione, & sapientia non possemus, magnam habendam senectuti gratiam, quae efficeret, ut id non liberet, quod non oporteret. impedit enim consilium uoluptas, rationis inimica; ac mentis (ut ita dicam) praestinguit oculos, nec habet ullum cum uirtute commercium. Inuitus feci, ut fortissimi uiri T. Flaminini fratrem, L. Flamininum e senatu eicerem septem annis postquam consul fuisset: sed notandam putavi libidinem. ille enim, cum esset consul in Gallia, exoratus in conuiuio a scorto est, ut securi feriret aliquem eorum, qui in uinculis essent damnati rei capitalis. hic Tito, fratre suo, censore, qui proximus ante me fuerat, elapsus est. mihi uero, & Flacco nequiquam probari potuit tam flagitiosa, & tam perditam libidinem, quae cum probro priuato coniungeret imperij dedecus. Saepe audiri a maioribus na-

tu, qui se pueros porro a senibus audisse dicebant, mirari solitum C. Fabricium, quod, cum apud Pyrrhum regem legatus esset, audisset a Thessalo Cynea, esse quendam Athenis, qui se sapientem profiteretur, eumq. dicere, omnia, quae faceremus, ad uoluptatem esse referenda: quod ex eo audientes Man. Curium, & Ti. Coruncanium, optare solitos, ut id Samnitibus, ipsiq. Pyrrho persuaderetur, quo facilius uinci possent, cum se uoluptatibus dedidissent. uixerat Man. Curius cum P. Decio, qui quinquennio ante eum consulem se pro rep. quarto consulatu deuouerat. norat eundem Fabricius, norat Cornucanius: qui cum ex sua uita, tum ex eius, quem dico, P. Decij factio iudicabant esse profecto aliquid natura pulchrum, atque praeclarum, quod sua sponte peteretur, quodque, spreto, & contempta uoluptate, optimus quisque sequeretur.

EXPLANATIO

IMPEDIT consilium uoluptas, ꝛ uoluptas nullum habet cum uirtute commercium. **RATIONIS** inimica; ꝛ Rationi inim. quindecim. Rationi est inimica, duo. Rationum inimica, unus. Voluptatis cum ratione proelium describit Prudentius in Psychomachia. Comparatio item uoluptatis cum uirtute est apud Senecam lib. i. de uita beata. **INUITVS** ꝛ nam omnis animaduersio, & castigatio contumelia uacare debet, neque ad eius, qui punit aliquem, aut castigat, sed ad reip. utilitatem referri. **SEPTEM annis** ꝛ Octo, liber Vrsini. **NOTANDAM** putavi libidinem. ꝛ sic omnes mei. Notandum, legebat Gifanius. **Notandum:** Liuius, eadem de re: Patrum memoria institutum fertur, ut censores motis a senatu adscriberent notas. **ILLE enim, cum esset consul in Gallia,** ꝛ hanc historiam scribentes Liuius lib. xxxiv. & Plut. in Catone, & T. Flaminino, inter se dissentiunt. **EXORATVS** ꝛ alijs subinde, atq. alijs blandimentis impulsus. **IN conuiuio** ꝛ cum uino incaluisse. **SCORTO** ꝛ Philippo Pœno, caro, ac nobili scorto. Liuius. Eum autem adeo deperibat, ut, siue exercitus duceret, siue provincias administraret, ab eius latere numquam discederet. Plutarchus. **IMPERII dedecus.** ꝛ cum id flagitij consul admisisset. **PORRO** ꝛ id est, retro. Sic in Laelio: Verum ergo illud est, quod a Tarentino Archita, ut opinor, dici solitum, nostros senes commemorare audiui, ab illis senibus auditum. **THESSALO Cynea,** ꝛ Demosthenis auditore, imitatoreque, tantae eloquentiae uiro, ut plures ciuitates sua facundia, quam Pyrrhus armis, superasse creditus sit. atque ob hoc a Pyrrho in magno pretio habitus. Hic ille Cyneas est, qui Romanorum senatum regum confessum, uel, ut Iulianus inquit, regum urbem; uel, ut Florus, Urbem templum, senatum uero regnum sibi uisum respondit. Plutarchus in Pyrrho, & Val. lib. i. v. cap. de Continentia. **QUENDAM** ꝛ Epicurum. **TI. Coruncanium,** ꝛ Epi. Liu. xiii. **QUO facilius uinci** ꝛ Ut facilius uinci, unus. **P. Decio,** ꝛ filio. **DEUOVERAT.** ꝛ Gallico proelio. Liuius lib. x. Florus lib. v. cap. 17. Val. l. v. cap. de Pietate erga pat. de uir. i. l. cap. 27. Orof. lib. i. i. cap. 21. Deuouendi ritum uide apud Liuium lib. i. ix. **NORAT eundem Fabricius, norat Cornucanius:** ꝛ a cuius deuotione sedecim annis alter consul, alter ad Pyrrhum legatus fuit. **CVM ex sua uita;** ꝛ Tum, decemseptem. **SUA sponte** ꝛ sine ullo alio praemio, & fructu. **SPRETA,** ꝛ quia deformis. **Spreta;** praehonestate: cui dum student, hac careant necesse est, in munus officij sui toto animo intenti. quod dum exsequi student, nec conuiujs intempestiuis, & luxurijs, nec muliercularum illecebris, nec somno, atque ignauiae uacare possunt.

CICERO

QVORSVM igitur haec tam multa de uoluptate? quia non modo uituperatio nulla, sed etiam summa laus senectutis est, quod ea uoluptates nullas magnopere desiderat. caret epulis, extractisq. mensis, & frequentibus poculis: caret etiam uiuolentia, &

cruditate, & insomnijs. sed, si aliquid dandum est uoluptati, quoniam eius blanditijs non facile obstitimus: (diuinitus enim Plato escam malorum appellat uoluptate, quod, ea uidelicet homines capiantur, ut pisces) quamquam immoderatis epulis caret senectus, modicis tamen delectari

delectari potest. C. Duilius, M. filium, qui Poenos primus classe deuicerat, redeuntem a cena senem saepe uidebam puer. delectabatur cereo funali, & tibicine: quae sibi, nullo exemplo, prunatus sumpserat: tantum licentiae dabat gloria. Sed, quid ego alios? Ad me ipsum reuertor. primum habui semper sodales, sodalitates autem me quaestore constitutae sunt, sacris Idaeis Magnae matris acceptis. epulabar igitur cum sodalibus, omnino modice, sed erat quidam seruator aetatis, qua progrediente, omnia fiunt in dies mitiora. neque enim ipsorum conuiuiorum delectationem uoluptatibus corporis magis, quam coetu amicorum, & sermonibus, metiebar. bene enim maiores accubationem epularem amicorum, quia uitae conuiuentionem haberet, conuiuium nominarunt, melius, quam Graeci, qui hoc idem tum comotationem, tum conuentionem, uocant: ut, quod in eo genere minimum est, id maxime probare uideantur. ego uero, propter sermonis delectationem, tempestiuus quoque conuiujs delector, nec cum aequalibus solum, qui pauci iam admodum restant, sed cum uestra etiam aetate, atque uobiscum. habeoq. senectuti magnam gratiam, quae mihi sermonis auiditatem auxit, potitionis, & cibi iustulit. quod si quem etiam ista

delectant, ne omnino bellum indixisse uidear uoluptati cuius est etiam fortasse quidem naturalis motus: non intelligo, ne in istis quidem uoluptatibus ipsis carere sensu senectutem. me uero & magisteria delectant, a maioribus instituta, & is sermo, qui, more maiorum, a summo magistro adhibetur in poculo; & pocula, sicut in symposio Xenophonis, minuta, atque uorantia; & refrigeratio aestate, & uicissim aut sol, aut ignis hibernus: quae quidem etiam in Sabinis persequi soleo: conuiuiumq. uiciorum quotidie compleo; quod ad multam noctem, quammaxime possumus, uario sermone producimus. At non est uoluptatum tanta quasi titillatio in senibus. credo: sed nec desideratio quidem: nihil autem molestum, quod non desideres. Bene Sophocles, cum ex eo quidam, iam affecto aetate, quaereret, uteretur ne rebus Veneris, Dij meliora, inquit: libenter uero istinc, sicut a domino agresti, ac furioso, profugi. cupidus enim rerum talium odiosum fortasse, & molestum est, carere, satiatis uero, & expletis iucundius est, carere, quam, frui. quamquam non caret is, qui non desiderat. hoc ego, non desiderare, di eo esse iucundius.

EXPLANATIO

HAEC tam multa? Haec, non est in decem nouem. **VINOLENTIA**, & quae parit tremorem, rigorem, delirium, uertiginem. **Vinolentia**: Ebrietate, de qua Seneca: Ebrietas unius horae hilaritatem infantiam, longi temporis taedio pensat. **CRUDITATE**, & quae ex ciborum copia oritur. Varro in Sattyris Menippeis apud Agellium ait, πικρῶν cum πείσει societatem infidam esse. πικρῶτα autem bellaria uocat. hinc captus grauedo, stupor ingenij, distinctio uentris, nonnumquam etiam obstructions hepatis oriuntur, apoplexiae aditum parantes. **INSOMNIIS**, & quae multa gignuntur ex crapula. Plinius inter cetera Ebrietatis incommoda etiam furiales somnos, & inquietem nocturnam recenset. **CARET etiam uolentia, & cruditate**: Caret & uin. & crud. unus. Caret etiam ergo uin. & crud. duo. Caret ergo etiam uin. & crud. quattuor. Et, non est in uno. Caret ergo uin. & crud. octo, quorum unus, Igitur, pro Ergo. Caret igitur uin. crud. unus. Quattuor mendose habent, Crudelitate. **ET insomnijs**: Et insomnia, Lambinus. Et in somnio, tres. **NON facile oblistimus**: & ergo oblisti potest: sed cum labore, difficultate, molestia. **DIVINE enim Plato** & Diuinus, unus. Diuinus, unus. Cyrillus lib. IX. contra Iulianum apostatam non longe Platonem a Christianismo abesse iudicat. Cicero Platonem Philosophorum Deum appellat, de quo uide D. Aug. contra Pelag. lib. IV. Plutarchus περί τῆς αἰδῶν ἀγορεύσας, Platonem δαιμόνιον appellat. Scribit D. Hieron. ad Iouinianum lib. I. Speusippo, Clearcho, & Anaxilide auctoribus, Platonis matrem Perictionem phantasmate Apollinis oppressam, & sapientiae principem non nisi de uirgine editum. **ESCAM malorum appellat uoluptatem**, & δέλεαρ τῶν κακῶν. Plautus Merc. Voluptas est malorum esca, quod ea non minus homines, Quam hamo capiuntur pisces.

Vide Sextum Empiricum Pyrrh. lib. III. cap. 23. & Plut. in Catone. **CAPIANTVR**, & per imprudentiam, considerant enim suauitatem mox perituram, noxam diu duraturum non uident. **MODICIS tamen delectari potest**. & omnes scripti libri, Modicis tamen conuiujs delectari potest. **Vnus, Moderatis**. Vnus, Solet. Duo. Tres addunt post Conuiujs, Potationibus. **DELECTABATUR cereo funali, & tibicine**: & alij, Cerebro funali, ueteres libros secuti. Ego, Cereco, ex duobus meis scriptis. (duo alij, mendose, Credo) primum enim, cum dixerit, A cena redeuntem senem uidebam puer, apte non subiungitur, Delectabatur cerebro funali, cum illud ipsum tempus designetur, quo post cenam domum redibat, Deinde locus Valerij Max. lib. II. cap. 6. perspicue demonstrat, Cereum funalem fuisse. Quotiescunque, inquit, epulaturus erat, ad funalem cereum, praecedente tibicine, & fidicine, a cena domum reuerti solitus est. De uir. ill. Epit. Liu. lib. XVI. Florus lib. II. cap. 2. Silius Italicus lib. VI.

Iustum Sacrae ducbat caede triumphum,
Aequorum iuxta decus, & nauale trophaeum,
Rostra gerens niuea surgebat mole columna,
Exuias Marti, donumq. Duillius, alto
Ante omnes merfa Poenorum classe, dicabat.
Cui nocturnus honor, funalia clara, facerq.
Post epulas tibicen adest, castosq. penates
Insignis laeti repetebat murmure cantus.

Statua praeterea illi imposita est: de qua Plin. lib. xxxiv. cap. 5. *Ad me ipsum reuertor.* ? Ad me ipsum iam reuertar, sexdecim: quorum unus, Reuerta 3: alter, Reuertor. Reuertar, quattuor. *SODALITATES* ? *τα σωματια.* Sodalium enim erant epulae, quod sequitur. Arist. in Pol. & apud Cretas, & apud Spartanos docet eas fuisse. sic locutus Trogus lib. xxxvi 1. De sodalicis, & sodalicis epulis, Arist. in Polit. *MAGNAE Matris* ? quae Pefinunte antea simulacrum, ac templum habuerat. Sacris Idaeis, dixit, ab Ida, Phrygiae monte, unde etiam ipsa Idaea mater dicitur. Sicut Berecynthia, a Berecyntho, monte, uel opido, ubi colebatur. Cybele, a rotunditate, a cubo, ut Martiano Capellae, & Coelio Rhodig. placet: Rhea, *απὸ τοῦ ῥέειν.* Opis, quod opem ferat frugibus. Vide de ea Diodorum lib. iv. & Luc. lib. 2. Quo modo Magnae Matris idolum Romam aduectum sit, Liuius lib. xxxix. Ouid. Fast. iv. Silius lib. xvii. Plin. lib. xlix. cap. 3. De aede illi in Palatio consecrata Liuius lib. xxxvi.

Placet hoc loco ueteres quaedam Inscriptiones de Cybele adscribere, non ingratas fortasse futuras.

In aedibus Cardinalis Caesii.

M . D . M . I . E T . A T T I N I S

Hic est ipse Matris Deum simulacrum, quod a Leonibus uehitur, capite turrato, tympanum sinistra, spicas dextra tenens. Adstat Attis mitratus, barbaris caligis indutus, altera item tympanum, altera uero clauam tenens, ac pinui innixus.

L. Cornelius. Scipio. Oreitus

V. C. Augur. Taurobolium

Siue. Criobolium. Fecit.

Die. iiii. Kal. Mart.

Tusco. & Anullino. COSS.

In dextro latere faces duae, cum crotalis annexis insculptae sunt. In sinistro uero fistulae.

In Sancto Nicolao in Calcaria, retro Caefarinos, in Ara grandi, in duas partes fissa.

ΜΗΤΕΡΙ ΤΗ ΠΑΝΤΙΝ ΠΕΙΗ. ΤΕΚΕΙΝ ΤΕ ΓΕΝΕΘΑΣΙ
ΑΤΤΕΙ. Θ. ΤΤΙ ΤΩΙ. ΚΑΙ. ΕΤΝΙΕΝΤΙ. ΤΟ ΠΑΝ
ΤΙ. ΠΑΙΝ. ΚΑΙ ΡΟΙ. ΘΕΜΕΡΗΤΕΡΑ. ΠΑΝΤΑ. ΣΤΟΝΤΙ
ΚΡΙΟΒΟΛΟΥ. ΤΕΛΕΤΗΣ. ΗΔΕΤΙ. ΤΑΥΡΟΒΟΛΟΥ
ΜΤΤΙΠΟΛΟΥ. ΤΕΛΕΤΙΝ. ΤΟΥΤΟΝ. ΕΤΗΘΗΚΑΤΟ. ΒΙΩΩΝ
ΑΠΡΟΝ. ΑΠΟΛΑΠΙΝΟΥ. ΘΕΙΟΝ. ΕΧΙΝ. ΕΠΙΚΛΙΝ.

Petronius Apollodorus. V. C.

Pontif. Maior. xv. vii. fac. fac.

Pater. Sacr. Dei. Inuicti. Mithrae

Taurobolio. Criobolique. percepit

Vna. cum. R. V. F. Volufiana. C. F. con

iuge. xvi. Kal. Iulias. DD. NN

Valentiniano. et. Valente. AVGG. III. COSS.

Aram. dicauit.

In dextro arae latere, Cybele turrata cum tympano a Leonibus uehitur. Prope pinus est, & subtus taurus.

In sinistro latere mithratus Attis, bis cinctus, dextra Fistulas, & Crotala, sinistra Pedum tenens. Superius est tympanum. A tergo ipse stat Pinus, & sub ea Aries. Subtus deinde Aries, seorsum.

A tergo Arae, sunt Taedae transfuersae. Lituus, Patera, Guttus, siue Vreus, & sympuuium.

Superiores uersus Graeci sic Latine redduntur.

Cum totorum Cybele genitrici hominumque. Deumque.

Excelsaque. Alti, quem nihil orbe latet.

Qui facit, ut pura celebremus mente quotannis

Crioboli festos, Taurobolique dies.

Qui cognomen habet de munere Apollinis, aram,

Sacrorum Antistes, marmoream hanc statuit.

In Sancto Michaeli in Vaticano.

Tertia huius generis ara sub altari quodam posita est; cuius prima facies, quae inscripta erat, contra parietem uersa est, atq. ideo legi nequit. In parte uersa, sunt Faces duae ardentes, ut supra, Lanx, Poculū, & Lituus, & aliud instrumentum, in formam Cochlearis.

In latere dextro, Pinus, sub qua Taurus: appendent Tympanum & Fistulae.

In latere sinistro, sub quo Aries: appendent, Mithra, Pedum, & aliud Lanci non absimile.

Et:

C I I M T

P A T O R I B u s . S u i s

Ceionius Rufus Volusi
 anus, V C et inlustris
 Ex Vicario Afae et Ceio
 ni Rufi Volusiani V C
 et inlustris Ex Praefecto prae
 torio et Praefecto Urbis
 Licciniae Lollianae clarissi
 mae et inlustris Femine
 Deae Isis Sacerdotis Fil
 ic nato uiginti annis Exe
 cis Taurobolis VI. Aram constituit
 et consecrauit. x. Kal. IVN. D. N. Valen
 TINIANO . AVG . FIL . ET . NEOTERIO

In latere dextro, Aries, sub Pintu, a qua Tympanum, Fistulae, & Crotala dependent.

In sinistro latere Bos, sub altera Pinu, a qua Pedum, & alia, & Fistulae dependent.

A longo Faces, ut supra: superne, Arietes quinque, singuli scilicet in singulis angulis, atq. unus in fronte, maectati iacent.

In domo Angeli Colotii, magna Ara, superiori similis, sed multo barbariori
 & sculptura, & scriptura.

M D M I D A E T A T T I D I M I N O T V R A N O .
 N O B I L I S S I

Et Venerandam

Augentur Meritis Simbola Taurobolij

Ruf Cacion Cac Sabini

Pul Pr Q Pater sacror Inuict Methrae Taurobolinus

M D M L D et Attidis Minoturani et Aram. L I I I I id Marbo

Gratiano V. et Merobaude consulibus dedicabit

Antiqua Generose domo cui regia Vestae

Pontifici felix sacratio militat igne

Idem Augur triplicis cultor Venerande Dianae

Perfidicq. mithrae Antistes Babilonic templi

Taurobolij simul Magni Dux mystice facrit.

In dextro latere, Bos, sub Pinu, e qua Fistulae, Mithra, Crotala & Pedum, pendent.

In sinistro latere, Aries, sub Pinu.

A tergo, Faces, & sertum.

Superne, Arietes quinque, ut supra.

In arula reperta prope D. Mariae Trans Tib. in domo Pistoris cuiusdam.

Praesentiae

Matri. Deum

P. Septimius

Felix

Ob coronam

Millesimi

Vrbis anni

In Platea D. Petri, in Sacello Clau. Pontificis.

Dis magnis

Vlpus . Egnatius . Fauentinus

V. C. Augur. P. V. B. P. R. Q.

Pater et Hieroceryx. D. S. M. I.

Archibucolus . Dei . Liberi

Hierofanta . Hecatae Sa

cerdos . Isidis . percepto

Taurobolio . Criobolioq.

Idibus . Augustis . DD . NN.

Valente . Aug. V. et . Valentinia

no . Augg . cons . feliciter

Vota . Fauentinus . bis . deni

fulcipit . orbis

Vt . mactet . repetens . aurata

fronte . bicornes

In dextro latere est Pinus, a qua Crotala, & Fistulae compactae pendent, & subtus adstat Aries alligatus.
In sinistro latere, item Pinus, a qua Pedum, & Fistulae duae etiam pendent, & inferius Taurus adstat.

In horto Carpenfi.

M D . M

I D

A T I L I A

N A

In Sancta Lucia in Silice, in capite Suburae.

D I S

Magnis

Matri . Deum . et Attidi . Se

xtilius . Agesilaus . Aedefius

V . C . Caularum . non . ignobi

lis . Africani . Tribunalis . ora

tor . et . in . consistorio

Principum . item . Magiste

r . libellorum . et . cognition

Sacrarum . Magister . Epistu

lar . Magister . Memoriae

Vicarius . Praefector . per

Hispanias . Vice . S . I . C . Pa

ter . Patrum . Dei . Solis . Inui

cti . Mithrae . Hierofanta

Hecatae . Dei . Liberi . Archi

bucolus . Taurobolio

Criobolioq. in . aeter

num . renatus . Aram . sacra

uit . DD . NN . Valen

te . V . et . Valentiano

Iun . Augg . cons . Idib

Augustis

In domo Podocatharorum, ad Cloacam D. Luciae.

Silvano . Dendrophoro . Sacrum

M. Publicius . Hilarus . Margar . Q. Q. P. P. cum . liberis
Magno . et . Hermoniano . Dendrophor . M. D. M. de . suo . fecit

In domo Cardinalis Caesii.

Qui . colitis . Cybelen . et . qui . Phryga . plangitis . Attin

Dum . uacat . et . tacita . Dyndima . nocte . silent

Flete . meos . casus . non . est . alienus . in . illis

Hector . et . hoc . tumulo . Mygdonis . umbra . tegor

Ille . ego . qui . magni . paruus . cognominis . heres

Corpore . in . exiguo . res . numerosa . fui

Flectere . doctus . equos . nitida . certare . palaestra

Ferre . iocos . astu . fallere . nosse . fidem .

At . tibi . dent . superi . quantum . Domitilla . mereris

Quae . facis . exigua . ne . iaceamus . humo

SED erat quidam feruor aetatis; Sed erat quidem feruor aetatis, tredecim. Sed erat tum quidem feruor aet. unus. Sed erat tunc quidam feruor aet. duo. Sed erat feruor aet. unus. Sed erat quidam aetatis feruor, tres. Sed quidam feruor aet. unus. MITIORA. ut poma. BENE enim maiores; sex addunt, Nostri. ACCUBATIONEM; Accubitionem, legit Nonius. & ita est in duobus meis. CONVIVIUM; lib. IX. Fam. in epistola ad Pætum. Macrobi. Sat. lib. I. cap. I. TEMPESTIVIS quoque conuiujs delector; Quoque, abest a quattuor meis. Tempestiuus quoque conuiujs delector: Tempestiuus, ad modum temporis pertinet, quae nec ante inciperent, nec ferius desinerent, quam opus erat, laeta quidem, sed moderata, quibus Catonem censorium, grauem, & sapientem uirum, extrema senectute, aliosq. bonos uiros accumbere turpe non esset. nam, quae in multam noctem producerentur, intempestiua dicebantur. Pro Archia: Quis tandem me reprehendat, si, quantum alij tribuunt tempestiuus conuiujs, quantum aleae, quantum pilae, tantum mihi egomet ad haec studia recolenda sumpsero? Ad Att. ep. I. lib. IX. Audio, bonis uiris hanc cunctationem nostram non probari, multa, in me, & se uere in conuiujs tempestiuus quidem disputari. Ibidem, ep. XI. Viris bonis me non nimis excuso. quas enim eos cenas & facere, & obire, scripsit ad me Sextus? quam lautas? quam tempestiuas? In Verrem lib. III. Statuitur Lollius in illo tempestiuo gladiatorum conuiuio. Pro Murena: Nemo fere saltat sobrius, nisi forte insanit, & neque in solitudine, neque in conuiuio moderato, atque honesto. tempestiuus conuiujs, amoeni loci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio. Tacitus lib. XI. Claudius, domum regressus, & tempestiuus epulis delenitus, ubi uino incaluit, iri iubet, nunciariq. miserat, dicendam ad caussam postera die adesset. Idem lib. XII. Legati, tribuniq. ex moribus imperatorum, seueritatem aemulantur, uel tempestiuus conuiujs gaudent. perinde miles intentus, aut licentior. Intempestiua, contrario sensu, dixit Curtius lib. VI. Ut primum instantibus curis laxatus est animus, militarium rerum, quam quietis, otijq. patientior, excerptere eum uoluptates, & quem arma Perfarum non fregerant, uitia uicerunt. intempestiua conuiuia, & perpotandi, peruigilandiq. insana dulcedo, ludiq. & greges pellicum, omnia in externum lapsa sunt morem. Et infra: Cum intempestiuus conuiujs dies pariter noctesq. consumeret, fatietatem epularum ludis interpolabat. Suetonius quoque in Caligula, Senatui, inquit, populumq. grauisimo obiurgauit edicto, quod, Caesare procliante, & tantis discriminibus obiecto, intempestiua conuiuia circum & theatra, & amoenos secessus celebrarent. Nemo igitur, ut puto, dubitauerit, quin Tempestiuus conuiujs opponantur Intempestiua; & haec in malam, illa in bonam partem accipiantur. alioqui contraria non essent. Quod si tempestiua probantur: sine dubio locus pro Murena iam recitatus emendationem requirit. ibi enim, Tempestiuum conuiuium, ut moderato, atque honesto contrarium, ponitur. itaque sententiam, ipsamq. uocabulorum uim secutus, malim legere, Intempestiuus conuiujs. Similiter ad Atticum: Quam lautas? quam intempestiuas? non, Tempestiuas. Nam in Verrem: In illo tempestiuo gladiatorum conuiuio: ironia est, pro, minime tempestiuo. Ac uereor, ne duo Taciti loca labes eadem inquinauerit. de quo homines eruditi iudicabunt. Locus quidem hic in Catone, cuius occasione tam multa diximus, mendo uacat. & uerbum, Quoque, hoc significat: quam uis hilariora sint, nec censorium fortasse hominem satis decere uideantur. itaque recte licet dicere, tempestiuus in conuiujs hilaritatem quidem esse, immodicas tamen potationes, & cetera, quibus intempestiua non carent, abesse. QUI pauci iam admodum restant; Iam; non est in octo. HABEO senectuti magnam gratiam; tantum abest, ut incusem. BELLUM indixisse; renunciaisse. NATURALIS motus; Modus, undecim. Mous, duo. MAGISTERIA; συμποσιαρχία. unde Magister conuiujs, συμποσιαρχος: non is, qui conuiujs inuitat, qui συμποσιου ἀρχον dicitur, sed qui in comuni conuiuio uel forte, uel suffragio electus, conuiuium administrat. Pollux lib. VI. cap. I. Vide Horatium Od. 4. lib. I. qui uocat Regnum uini. ibiq. Acronem, & Porphyriionem: qui ἀρχιστοσίων appellant, quasi principatum bibendi. A SYMMO magistro; Lambinus delet, Magistro, sine causa. Dicebantur antiquitus Modipe-

Modiperatores, quasi modum imperantes. Varro lib. xx. rerum humanarum, apud Nonium. Athenaeus lib. x. scribit eos a Graecis etiam *δινόπτας*, & *δοθαλμούς* dici. **ADHIBETUR in poculo;** & more, ut opinor, a Graecis deducto. nam Laetius *επικυλικίας ἐξηγήσεις*, id est, habitas in poculo narrationes, in Arcefila nominat: Athenaeus autem *ἐπικυλικίου λόγους*, quod enim, In poculo, Cicero dixit, Plutarchus, *ἐπὶ κύλικι*, ut in Caesare: *λόγον ἐπὶ τῇ κύλικι προέβηκε, τὸς ἄριστος ἀνθρώπων θάνατος*. Ponebat igitur summus conuiuij magister, qua de re sermonem haberi uellet in poculo: eaq. ipse de se primus omnium conuiuarum disputabat. Hunc morem Octavianus Ferrarius in pulcherrimo, uereq. aureo de disciplina Encyclo libello, & primus, & erudite admodum ostendit. In poculis, quattuor. **Est pocula, sicut in symposio Xenophontis, minuta, atque rorantia;** & Rorantia pocula uocat, quae uini parum capiunt: non ut impleant conuiuas ad satietatem, & plane sitim exstinguant, sed ut leuiter tamquam irrorare uideantur: quod sit paruis poculis, quae Minuta dixit: quod Xenophon, *Μικρὰς κύλικας*, & quod Cicero, Rorantia, ille, *ἐπιπέλας*, hoc tantum differunt, quod Cicero, Pocula rorare, Xenophon Pueros ait poculis irrorare: quod tamen idem est. actionem enim ad instrumentum transferri, nihil habet incommodi, neque id sermonis consuetudo respuit. Athenaeus lib. xi. locum Xenophontis recitat. **REFRIGERATIO aestate;** & Refrigeratio in aestate, octo. **IN Sabimis;** ubi uillam habuit, simpliciter, & rudi forma aedificatam. Plutarchus. **CONUIVIUM uicinorum;** nam Mensam maxime amicorum parentem, ac procreatricem existimauit. Plutarchus. **COMPLEO;** & Complector, esse in uetere libro, scripserunt eruditi uiri. **VARIO sermone;** Qualis conuiuiorum sermo esse debeat, uide Plut. in Cleomene. **Iam affecto aetate;** & sic malo, quam, quod alij, Confecto aetate: ut extrema senectus non ostendatur: cum de media loquatur. Valerius Max. lib. iv. cap. 3. hanc ipsam historiam recitans, Aetate iam senior, dixit. (Vide & Plut. de rep. a senibus administranda.) Confirmant opinione meam nouem ex meis libris. Iam confecto aetate, unus. Aetate iam affecto, unus. Effecto aetate, tres. Effeto aetate, duo. Efeto aetate, unus. Affecta aetate, unus. Effect aetate, unus. Iam quidem confecto aetate, unus. Iam affectato, unus. **Dico meliora;** & quod, inspectis Platone Polit. i. & Plutarcho in Catone maiore, mihi placebat, ut legeretur, Dic meliora, non, Dij meliora, cum in Graeco sit, *Ἐδοῦμαι*, uel, *Ἐδοῦμαισθαι*: id octo in eorum librorum comprobari auctoritate, mirabiliter gaudeo: sic itaque imprimi uolui. Similiter Comici poetae dicunt: Bona uerba, quae so. Non negauerim, Dij meliora, uisatum fuisse, nec aduersari sententiae: sed Graeco uerbo, quod hic Cicero uertit, non respondet. Phil. x. Dij meliora, inquires. Dij uero meliora, unus. **Hoc ego, non desiderare;** & so, Ego, non est in duobus. Ergo, non desiderare, tres. Ergo hoc non desiderare, nouem. Ergo haec non desiderare, quattuor. Ergo non desiderare qo, unus. **Dico esse iucundius;** & Dico esse iucundius, quam frui, tres. Dico iucundius, quam desiderare, unus. **Ex qua uarietate perspicue apparet, omnia esse glossemata.** so, Esse, non est in duobus.

CICERO

QUOD si stis ipsis uoluptatibus bona aetas fruatur libentius: primum paruulis fruatur rebus, ut diximus; deinde ijs, quibus senectus, si non abinde potitur, non omnino caret. ut Turpione Ambiuio magis delectatur, qui in prima cauea spectat; delectatur tamen etiam, qui in ultima: sic adolescentia; uoluptates prope intuens, magis fortasse laetatur; sed delectatur etiam senectus, procul eas spectans, tantum, quantum sat est. At, illa quanti sunt, animum, tamquam emeritis stipendijs libidinis, ambitionis, contentionis, inimicitiarum, cupiditatum omnium, secum esse; secumque, ne dicitur, uiuere? si uero habet aliquod tanquam pabulum studij, atque doctrinae, nihil est otiosa senectute iucundius. Mori uidebamus in studio dimittendi paene caeli, atque terrae Gallum, familiarem patris tui, Scipio. quoties illum lux, noctu aliquid describere ingressum, quoties

nox oppressit, cum mane coepisset? quam delectabat eum, defectiones solis, & lunae multo nobis ante praedicere? Quid in leuioribus studijs, sed tamen acutis? quam gaudebat bello suo: Punico. Naenius? quam Truculento Plautus? quam Pseudolo? uidi etiam senem Linum: qui, cum septem annis ante, quam ego natus sum, fabulam docuisset, Censbone, Tuditanoq. consulibus, usque ad adolescentiam meam processit aetate. Quid de P. Licinij Crassi & pontificij, & ciuili iuris suauis loquar? aut de huius P. Scipionis, qui his paucis diebus pontifex maximus factus est? atque eos omnes, quos commemorauimus, his studijs flagrantes senes uidimus. M. uero Cethegum, quem recte suadae medullam dixit Ennius; quanto studio exerceri in dieo uidebamus etiam senem? Quae sunt igitur epularum, aut ludorum, aut scortoru uoluptates cum his uoluptatibus comparandae?

EXPLANATIO

BONA aetas; & adolescentia. Contra, Mala aetas, senectus. Vide Nonium. Sic Demosthenis interpret: *Ἡλικία ἐπὶ τῶν νεωτέρων ἐξαιρετάς ἐστὶν αὐτῇ γὰρ πάντα δυνάμειά πρᾶτται*. **PARUULIS;** sic omnes mei, duobus exceptis, in quibus, Paruis. Lambinus, Prauis. **TURPIONE Ambiuio;** & nominatur a Tacito in dialogo de oratoribus. **CAUEA;** & theatro. Virg. i. x. Confessu caueae magnis Circensibus actis. **deest in uno;** **DELEGATUR, tamen etiam;** & Delectatur & tamen, unus. so, Delectatur, non est in quattuor. Delectabitur, unus. **UOLUPATES, prope intuens;** &

intuens, & Nonius legit, Propter: quem sequi non placuit: tum quia ueteres omnes libri, Prope, habent; tum etiam, quod Propter non accipitur absolute, sed semper cum accusandi casu iungitur: ut in omnibus exemplis. hic autem poneretur absolute, contra consuetudinem. Lib. 1. de Rep. Eum quoque ut salutauit, propter Tiberonem iussit afsidere. In Pisonem: Mihi hic uir clarissimus, qui propter te sedet, L. Gellius. Sallustius, Catilina: Ipse cum liberis, & colonis propter Aquilam afsistit. *Eas spectans*, & A spectans, unus. Ea, duo. 7. *Eas, deest* in duobus. Eam, duo; & supra Voluptatem, iidem duo. *LIBIDINIS*, & in adolescentia. *AMBITIONIS*, & in uirili aetate. *CONTENTIONIS*, inimicitarum, & in reip. administratione. *CVPIDITATVM omnium* & tota uita. *CONTENTIONIS*, & Contentionum, decem nouem. *GALLVM*, & Sulpicium Gallum, lib. 1. & in Laelio, in extremo: Liuius lib. XLIV. Plut. in Paulo Aemilio, Val. lib. I. IX. cap. 11. Plin. lib. 2. cap. 12. Quintil. lib. 1. cap. 17. Caium, unus. *PATRIS tui*, & Paulli: cuius in exercitu, bello Macedonico, tribunus militum fuit. Liuius lib. XLIV. *IN leuioribus studijs*, & Poeticam Mathematicis post habet. *PLAUVVS*? & uixit igitur Catonis aetate. *EIUIVM*? Andronicum, *SEPTEM annis ante*, & Sex annis ante, quindecim. Ita emendandum in Bruto, & in Tusc. *CRASSI*? hic est Crassus Mucianus Diues. lib. 1. & III. de Or. *P. SCIPIONIS*, & hic est Scipio Nasica Corculum. de quo pont. max. lib. III. de Or. *M. VERO Cethegum*, & uide lib. de claris orat. *SUADAE medullam* & περιθα, in Bruto. τὴν τῦρρανὸν τῶν φρενῶν, Euripides. Suadelam, Horatius:

Sed bene nummatum decorat Suadela, Venusque.

Sunt autem hi uersus Ennij apud Cic. in Bruto:

--dictus ollis popularibus olim,

Qui cum uiuebant homines, atque aeuum agitabant,

Flos delibutus populis, & Suadae medulla,

Vide Politianum Miscell. cap. XC I.

CICERO

ATQUE haec quidem studia doctrinae prudentibus, & bene institutis pariter cum aetate crescunt: ut honestum illud Solonis sit, quod ait uersiculo quodam, ut ante dixi, senescere se multa in dies discentem: qua uoluptate animi nulla certe potest esse maior. Venio nunc ad uoluptates agrorum: quibus ego incredibiliter delector: quae nec ulla impediuntur senectute, & mihi ad sapientis uitam proxime uidentur accedere. habent enim rationem cum terra; quae numquam recusat imperium, nec unquam sine usura reddit, quod accepit, sed alias minore, plerumque maiore cum senore. quamquam me quidem non fructus modo, sed etiam ipsius terrae uis, ac natura delectat. quae cum gremio mollito, ac subactio sparsum semen excepit, primum id occaecatis cohibet; ex quo uocatio, quae hoc efficit, nominata est: deinde tepe factum uapore, & complexu suo diffundit, & elicit herbescentem ex eo uiriditatem: quae, iuxta fibris stirpium, sensim adolescit, culmoque erecta geniculato, uaginis iam quasi pubescens mullitur: ex quibus cum emerit, fundit frugem, spicae ordine struam, & contra auium minorum morsus munitur uallo arstarum. Quid ego uitium salus, ortus, incrementa, commemorarem? satiari delectatione non possum: ut meae senectutis quietem, oblectamentumque noscatis. Omitto enim uim ipsam omnium, quae generantur et terra, quae ex fici tantulo grano, aut ex acino uinaceo, aut ex ceterarum frugum, ac stirpium minutissimis seminibus tantos truncos, ramoque procreat: malleoli, plantae, sarmenta, uiniradices, propagines non ne ea efficiunt, ut quemuis cum admiratione delectent; & uitis quidem, quae natura caduca

est, nisi sulta est, fertur ad terram, eadem, ut se erigat, clauiculis suis, quasi manibus, quidquid est nacta, complectitur: quam, serpentem multiplici lapsu, & erratico, ferro amputans coercet ars agrorum, ne siluescat sarmetis, & in omnes partes nimia fundatur. itaque inuenite uere, in his, quae relicta sunt, existit tamquam ad articulos sarmentorum ea, quae gemma dicitur: a qua oriens una se ostendit: quae & succo terrae, & calore solis augetur, primo est peracerba gustatu; deinde maturata dulcescit; uestitaque pampinis nec modico tempore caret, & nimios solis defendit ardores: qua quid potest esse cum fructu laetius, tum aspectu pulchrius? cuius quidem non utilitas me solum, ut ante dixi, sed & cultura, & natura ipsa delectat, adminiculorum ordines, capitum iugatio, religatio, & propagatio uitium, sarmentorum ea, quam dixi, aliorum amputatio, aliorum immisio. Quid ego irrigationes, quid agri fossiones, repastinationesque proferam, quibus fit multa terra fecundior? Quid de utilitate loquar stercoreandi? dixi in eo libro, quem de rebus rusticis scripsi: de qua doctus Hesiodus ne uerbum quidem fecit, cum de cultura agri scriberet. at Homerus, qui multis, ut mihi uidentur, ante saeculis fuit, Laertem, lenientem desiderium, quod capiebat e filio, colentem agrum, & eum stercoreantem facit. Nec uero segetibus solum, & pratis, & uineis, & arbutis res rusticae laetae sunt, sed hortis etiam, & pomarijs, tum pecudum pastu, apum examinibus, florum omnium uarietate. nec constitutiones modo delectant, sed etiam insitiones: quibus nihil inuenit agricultura solertius.

EXPLANATIO

PRUDENTIBVS, & bene institutis & Isocrate in Nicocle. **AD** sapientis uitam proxime uidentur accedere. & Columella, Rem rusticam ceteris uiuendi rationibus praeferebat, proxime sapientiam locat, cuiusque, quasi consanguineam facit. **HABENT** rationem cum terra; & est illis negotium cum terra, id est, a

A a terra

terra pendent. ep. 5. ad Att. lib. 2. IMPERIUM, § Impendium, legendum putabat Pater, ut ad Att. lib. VI. ep. I. & in Bruto. & Varro lib. IV. Vfuram, inquit, quod in sortem accedebat, Impendium appellatum: GREMIO mollito, ac subactio § compressio. SPARSUM semen exceptis, § Accipit, quinque. Accepit, unus. Accipit, quinque. Recipit, duo. Excipit, unus. OCCAECATUM § ita legendum. & ita uidetur Nonius legisse. COMPLEXU suo § Compressu, undecim. Compressum, septem, mendose. Cum pressu, unus, mendose. Comprehensum, unus, mendose. Oppressu, unus. ELICIT &c. § uide, quam eleganter ea, quae ad agriculturam pertinent, explicet: cum Latinae orationis facultatem, quocumque uellet, ingenij praestantia, traduceret. CULMOQ. § Calamoque, apud Nonium, sed glossa est ad, Culmo. sic enim interpretatur Seruius Georg. I. Culmus, inquit, dicitur ipse calamus. VAGINIS iam quasi pubescens § uide Varr. lib. I. cap. 48. EMERSIT, § Emerferit, sexdecim. FRUGEM, struclam, § Fruges, Strucltas, in Nonio. SPICAE § Spici, legit Nonius. quo modo est in quattuor meis. In Arato. Et Varro Lege Maenia: Neque in bona segete nullum est spicum nequam, neque in mala non aliquod bonum. MORSVS § Morsum, decem. MVNITVR uallo aristarum. § Plin. lib. XIX. cap. 7. REQUIETEM, § sic legit Priscianus lib. VI. sicq. est in duobus meis. Quietem, sex. Reliqui, Requiem. EX acino uinaceo, § Vinacio, tres. Vinatico, duo. Vineaceo, duo. EX acino uinacci, legit Langius. MALLEOLI, § nouelli palmites, innati prioris anni flagello. Colum. lib. III. cap. 6. Plin. lib. XVII. cap. 21. PLANTAE, § surculi recens confiti. SARMENTA, § non inutilia putamina, & quae a uitibus tamquam superflua ligna fecantur. VIVIRADICES, § φυτεῖς ῥίζαι, id est, plantulas cum sua radice in aliud solum translatae. Vites, radices, omnes; uno excepto, in quo, Radices, uites. Alias, Vites traduces. VIT quemuis cum admiratione delectat? § sic omnes mei, duobus exceptis, in quibus 70 Cum non legitur. CADUCA § ad casum prona. CLAVICVLIS § Clauiculas, fem. gen. dixit Plinius prooemio lib. XXIII. QVASI manibus, § quia habet & brachia, & capita, & cornua. NE siluescat § Columella lib. VI. Melongus docuit usus, multo utilius esse primo quoque tempore falcem uiribus admouere, nec superuacancis pati siluescere: sed eam quoque, quae primo summittetur, materiam ferro coercendam censeo, usque in alteram, uel tertiam gemmam, quo robustiores palmites agat. INEVNTE uere, § Virg. Ge. II.

Parturit almus ager, Zephyriq. tepentibus auris
Laxant arua sinus, superat tener omnibus humor,
Inq. noues soles audent se gramina tuto
Credere, nec metuit surgentes pampinus austros,
Aut actum caelo magnis aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.

Ouid. Fast. I.

Omnia tunc florent, tunc est noua temporis aetas,
Et noua de grauido palmite gemma sumet.

Et IV.

Nec Veneri tempus, quam uer erat, aptius ullum.
Vere nitent terrae, uere remissus ager.
Nunc herbae rupta tellure cacumina tollunt,
Nunc tumido gemmas cortice palmes agit.

SE ostendit: § Sese, quattuordecim. GUSTATV; § Gustata, unus. Gustanti, unus. Gustu, alias. Teracerva gustatu: Theophr. de causis plant. lib. VI. cap. 7. Plin. lib. XV. cap. 27. sapores, omnibus succis communes, tredecim numerat. NIMIOS solis defendit ardores: § Sic dicebant, Litus mare defendit; pro, arce. Et Ennius Achille: Serua ciues, defende hostes, cum potes defendere. Vide & Agellium de, Defendere. CVM fructu taclius, tum adspetu pulchrius? § Varro lib. I. cap. 4. de Agricolis: Vitilias quaerit fructum, uoluptas delectationem. ADMINICVLORVM ordines, § uide Columellam lib. V. cap. 2. & 3. CAPITVM ingatio, § Coniugatio, tredecim. Vide Columellam lib. IV. cap. 16. & Plin. lib. XVII. cap. 22. RELIGATIO, § alligatio. Cato cap. 33. Alligatoq. recte, dum ne nimium contringas. Vide Columellam lib. IV. cap. 13. & 20. Palladium cap. 20. Februarij, Plin. lib. XVII. cap. 23. PROPAGATIO uinum, § Cato cap. 32. Columella lib. IV. cap. 15. & de arboribus cap. 7. Pallad. in Febr. cap. 16. De propagine, uide Plin. lib. XVII. cap. 13. AMPVTATIO, § huc Pampinatio quoque referenda. Columella lib. IV. Palladius tit. 15. Febr. IMMISIO. § hoc fit, quando uirga edita a matre sulco committitur. uide Columellam, cap. de Arboribus 7. IRRIGATIONES, § Riguis uites ali, scribit Plinius lib. XVII. cap. 26. Sed haec dicta in genere. AGRIFossiones, § hoc est, scrobes, & ablaqueationes. de fossura Columella de arboribus cap. 12. REPASTINATIONESQ. § Columella lib. III. cap. 13. 15. & 16. & lib. XI. cap. 2. STERCORANDI? § Cato cap. 5. 29. & 36. Theophrastus lib. II. Columella lib. 2. cap. 17. Plin. lib. XVII. cap. 27. & lib. XIX. cap. 23. QVEM de rebus rusticis scripsi: § qui nunc exstat. HOMERVS, qui multis, ut mihi uidetur, ante saeculis fuit, § est in hoc aliqua controuersia. uide Agellium lib. III. cap. XI. & lib. XVII. cap. 21. Pliniū lib. VII. Solinum cap. 53. Velleium lib. I. Dionem Chrysolomum in principio orat. de Regno, Ciceronem Tusc. I. Tetzem in Lycophronem & D. Cyrellum in libro contra Iulianum Apostatam primo. Sene ea inutile putat, quaerere, Homerus ne, ac Hesiodus antiquior sit. Plutarchus in oratione Consolatoria Hesiodum Homero, ut existimatione, ita aetate posteriorem facit. DOCTVS Hesiodus § humanac uitae optimus consultor. Isocrates. LAERTEM colentem agrum, & eum stercorantem facit. § Homerus ed. a. non stercorantem, ἀλλὰ λισρείοντα, & ἀμφιλαχέροντα τὸ φυτόν, id est, purgantem, & ablaqueantem arbores, inducit

inducit Laertem. Agros tamen Troiano saeculo a priscis illis stercoreatos indicat Odyss.

—ὄφρ' ἄν ἀγροίης

ἃ μῶες ὀδυσσεὺς τέμενος μέγα κοπρήσαντες.

Quam ab ijs curam ideo praetermissam, falso asseruerunt nonnulli, quod salubritati potius, quam fertilitati, & copiae, consulerent. **NEC** uero &c. & rei rusticae partes, segetes, prata, uineae, arbuta, horti, apum examina. **PECVDVM** paslu, & Virg. Ge. III. Columella lib. III. & VII. **APVM** examinibus, & Virg. Ge. IV. Plin. lib. XI. cap. 5. Varro de re rust. lib. III. cap. 16. Columella lib. X. a cap. XI. ad finem libri, Palladius lib. 4. cap. 37. & lib. V. cap. 3. Arist. de nat. anim. lib. V. cap. 21. & 22. Quintil. declam. pro paupere contra diuitem. **Examinibus, florum** &c. & unus addit, Tum. alius, Et. **CONSTITUTIONES, INSTITUTIONES:** & Constitutiones, Institutiones, male legit Nonius. **AGRICULTURA** & Agricultura, unus. Agri cura, unus. Cultura agri, duo.

CICERO

POSSVM persequi multa oblectamenta rerum rusticarum: sed ea ipsa, quae dixi, fuisse sentio longiora. ignoscetis autem, nam & studio rerum rusticarum prouectus sum; & senectus est natura loquacior: ne ab omnibus eam uitij uidear uindicare. Ergo in hac uita Man. Curius, cum de Samnitibus, de Sabinis, de Pyrrho triumphasset, consumpsit extremum tempus aetatis. cuius ego uillam cōtēplans, (abest enim non longe a mea) admirari satis non possum uel hominis ipsius cōtinentiam, uel temporum disciplinam. Curio, ad focum sedenti, magnum auripondus Samnites cum attulissent, repudiati ab eo sunt. non enim, aurum habere, praeciarum sibi uideri dixit, sed ijs, qui haberent aurum, imperare. poterat ne tantus animus non efficeret incundam senectutem? Sed uenio ad agricolas; ne a me ipso recedam. In agris erant tunc senatores, id est senes; siquidem aranti L. Quinctio Cincinnato nunciatum est, eum dictatorem esse dictum, cuius dictatoris iussu, magister equitum C. Seruilius Abala Sp. Melium, regnum appetentem, occupatum interemit. a uilla in senatum accersabantur & Curius, & ceteri senes: ex quo, qui eos accersabant, uiatores nominati sunt. num igitur eorum senectus miserabilis fuit, qui se agricultione oblectabam? mea quidem sententia, haud scio, an ulla possit

esse beatior uita; neque solum officio, quod hominum generi uniuerso cultura agrorum est salutaris; sed & delectatione, quam dixi, & saturitate, copiaque rerum omnium, quae ad uictum hominum, ad cultum etiam deorum pertinent. Et, quoniam haec quidam desiderant, in gratiam cum uoluptate redeamus. semper enim boni, assidue, domini referta cella uinaria, olearia, & penaria est: uillaeque tota locuples est: abundat porco, haedo, agno, gallina, lacte, caseo, melle. iam, hortum ipsi agricolae succidiam alteram appellat. conditiora facit haec superuacaneis operis aucupium, atque uenatio. Quid de pratorum uiriditate, aut arborum ordimbibus, aut uimearum, oliueto- rum ue specie dicam? breui praecidam. agro bene culto nihil potest esse nec usu uberius, nec specie ornatus: ad quē fruendum non modo non retardat, uerum etiam inuitat, atque allecat senectus. ubi enim potest illa aetas aut calefcere uel apricatione melius, uel igni, aut uicissim umbris, aquis ue, refrigerari salubrius? Sibi habeant igitur arma, sibi equos, sibi hastas, sibi clauam, & pilam, sibi nationes, atque cursus; nobis senibus, ex lusionibus multis, talos relinquunt, & tesseras: id ipsum, utrum lubebit: quoniam sine his beata esse senectus potest.

EXPLANATIO

IGNOSCETIS AUTEM. & Ignoscetis autem, unus. Ignoscite autem, unus. Ignoscetis autem, Laeli, & Scipio, quattuor. **SENECTVS EST NATURA LOQUACIOR:** & Aristot. II. Rhet. ad Theod. causam reddit, quod senes, quia memoria magis uigeant, quam spe longioris uitae fulti uiuant, propterea plus quoque uoluptatis in anteaetate uitae rebus commemorandis ponant. **NE AB OMNIBUS EAM UIIJS UIDEAR UINDICARE.** & nam nulla aetas suis uitij caret, ut nec mortalium quisquam, sed optimus ille, qui minimis urgetur. **UINDICARE:** trahere, liberare. Nonius. **M' CURIVS,** & Plut. in Catone, Aug. lib. V. cap. 18. **DE SAMNITIBUS,** & Florus Epit. XI. & XIV. Florus lib. I. cap. 18. haud ullum ante pulchriorem in urbem, aut speciosorem triumphum intrauisse testatur: cum nihil libentius populus R. adspexerit, quam illas, quas timuerat cum turribus suis, belluas. **CVIVS EGO UILLAM** & quae nullo sumptu, nullo ornatu exstructa erat. **(ABEST ENIM NON LONGE A MEA)** & A me, decemseptem. **HOMINIS IPSIUS CONTINENTIAM,** & cum enim Italia Pyrrhum exegisset, nihil ex regia praeda attigit. Cumque senatus, exactis regibus, plebi septena iugera, sibi quinquaginta assignasset, noluit popularis assignationis modum excedere. parum idoneum, siue, ut Plinius ait, perniciosum reip. ciuem existimans, qui eo, quod reliquis tribueretur, contentus non esset. Val. lib. IV. cap. 3. Plin. lib. XIX. cap. 3. Columella in Praefatione, & lib. I. cap. 3. Plut. in Apophthegm. Rom. **HOMINIS IPSIUS CONTINENTIAM:** quae priuatae naturae, & educationi, & industriae cuiusque adscribitur. **TEMPORVM DISCIPLINAM.** & multum enim refert, in quae tempora cuiusque uirtus incidat. **TEMPORVM DISCIPLINAM:** quibus ab imperatoribus agri colebantur, gaudente terra uomere laureato, & triumphali aratore. Plinius. Vel, **Temporum disciplinam,** id est, temporum obseruationem, quam sine lumine animi, & sine exquisitissimis disciplinis non potest quis habere. Columella, & Agell. lib. X. cap. XI. **CVRIO AD FOCVM SEDENTI & C.** & lib. III. de Rep. apud Nonium: Cuius etiam focum Cato ille noster, cum uenerat ad se in Sabinos, ut ex ipso audiebamur, uisere solebat; apud quem sedens, Samnitum, quondam ho-

A a 2 stium,

stium, tum iam clientium suorum, dona relegauerat, (idest, remisera.) Et de uir. ill. & Athenaeus lib. x. **REPUDIATI ab eo sunt.** & in nullo uetere libro leguntur illa, Ab eo. **NE a me ipso recedam.** & Sic omnes mei: uno excepto, in quo, Ut a me ipso non recedam. **L. QVINCTIO Cincinnato** & ore nudo, plenoq. etiamnum pulueris. **Liui. lib. 111. Dionys. Halic. lib. x. de uir. ill. cap. 17. Plin. lib. xlii. cap. 3. & Columella in Praefatione. C. SERVILIUS Abala** & **Liuius lib. iv. Abala**, non est in quinque. **OCUPATVM interemit.** & oppressum ante, quem perficeret id, quod cogitabat. Elegans, nec tamē satis notum, loquendi genus. **Alibi, Occupaui te fortuna.** Et lib. 111. de Rep. apud Lactantium: **Quid, si uita eius in periculum ueniet, ut eum aliquando necesse sit aut occupare, aut mori.** (idest, praecipere, praecuenire.) **VITORES nominati sunt.** & idem **Columella in Praefatione, Liuius, & Dionysius Legatos missos scribunt, Florus Lictorem. AGRICULTIONE oblectabant?** & sic nouem, **Agricolatione, duo. Agriculturae, unus. Delectabant, octo. Agri delectatione delectabant, unus. Oblectabant, undecim. Oblectabantur, duo. HAUD scio, an ulla beator possit esse;** & **Sic sex mei. Haud scio, an ulla aetas possit esse beator, duo. Haud scio, an ulla possit esse beator uita, septem. Haud scio, an nulla uita beator esse possit, unus. Haud scio, an res ulla beator esse possit, unus. Haud scio, an ulla beator sit, & possit esse uita, unus. Haud scio, quod nulla uita possit esse beator hac, unus. Haud scio, an ulla aetas beator possit, unus. Haud scio, an illa beator possit esse, unus. Haud scio, haec an ulla uita beator possit esse, Lambinus. Ego impressam lectionem probo, nam ex uarietate, quae apparet in ueteribus libris, Res, Vita, Aetas, constat omnia esse glossemata. AD cultum etiam deorum** & nam primitias profert, & uictimas suppeditat. **Xenophon in Oecon. Ad cultum etiam deorum:** Sic quattuordecim, Et ad cultum etiam deorum, tres. Et cultum etiam deorum, unus. **Cultumq. deorum, unus. Ad cultum deorum, unus. BONI, assiduiq. domini** & unde, **Domini oculus. Vide & Agellianum apologum de Calsita. CELLA uinaria, olearia, & penuaria est:** & Etiam, quinque. Etiam, & unus. **Mellaria, addunt post 1/2, Olearia, duo libri. Neq. Et, neq. Etiam, unus. Post Vinaria, est Mellaria, in duobus. Mellearia, est in Lamb. Penuaria: Penuaria etiam dicitur. Penuaria, unus. Pomaria, unus. Panaria, duo. VILLAQ. tota locuples est:** & **Locuples, qui pleraque loca, hoc est multas possessiones tenet. Agellius lib. x. cap. 5. Plin. lib. xlix. cap. 3. Caius in l. quos nos, ff. de orig. iuris. Villa locuples:** de uillae positione uide **Columellam lib. 1. cap. 6. SVCCIDIAM alteram** & **suillae carnis fructum, ut perna, petaso. Varro lib. 2. de re rust. & iv. de L. Lat. Nonius aliter interpretatur, & male, successionem necessariam. Plinius, alterum macellum. SPECIE dicam?** & **Specie plura dicam, decemseptem. BREVI praecidam.** & **longiorem sermonem amputabo. Acad. iv. Praecide: statue aliquando, quod lubet. IIX. ad Art. Numquam reo cuiquam, tam humili, tam sordido, tam nocenti, tam alieno, tam praecise negaui, quam hic mihi plane sine ulla exceptione praecidit. Sic est in undecim meis. Breui tibi praecidam, unus. Breuiter praecidam, quattuor. Breuiter praedicam, unus. Breui succidam, unus. Breui dicam, unus. Breuiter, unus: sine ullo uerbo. Breuiter plura expeditam, unus. ILLA aetas aut calefcere** & **illa aetas aequae calefcere, nouem. 1/2, Aut, uel aequae, non est in quattuor. Illa aetas aequae aut calefcere, tres. AVT uicissim** & **Vel uicissim, tres. Vicissim: uide Carisium lib. 11. SIBI habeant igitur arma,** & sic omnes mei: duobus exceptis, in quibus, Sibi ergo habeant arma. In Laelio: Sibi habeant sapientiae nomen. **SIBI clauam, & pilam,** & **Sibi clauam, sibi pilam, decem. 1/2, Et, siue, Sibi, non est in duobus. Pilam: militarem, quidam; quidam, lusoriam. Si impressam lectionem retinemus, Sibi clauam, & pilam, intelligendum fortasse de pila, & claua, quam nos hodie Palamaglio dicimus. TALOS,** & de quibus scripsit **Nicolaus Leonicus Thomaeus in dialogo, Sannutus; siue, de ludo talario.**

CICERO

MULTAS ad res peritiles Xenophontis libri sunt: quos legite, quaeso, studiose, ut facitis, quam copiose ab eo agricultura laudatur in eo libro, qui est de uenda re familiari, qui Oeconomicus inscribitur? atque, ut intelligatis nihil ei tam regale uideri, quam studium agri colendi, Socrates in eo libro loquitur cum Critobulo, Cyrum minorem, Persarum regem, praestanti ingenio, atque imperij gloria, cum Lysander Lacedaemonius, uir summae uirtutis, uenisset ad eum Sardis, eiq. dona a socijs attulisset, & ceteris in rebus comem erga Lysandrum, atque humanum fuisse, & ei quendam consaeptum agrum, diligenter consitum, ostendisse: cum autem admiraretur Lysander & proceritates arborum, & directos in quinque ordines, & humum subactam, atque puram, & suauitatem odorum, qui afflarentur e floribus, uam eum dixisse, mirari se non modo diligentiam, sed etiam solertiam eius, a quo essent illa dimensa, atque descripta: & ei Cyrum respondisse: atqui ego sum omnia ista dimensus: mei sunt ordines, mea descriptio: multae etiam ista-

rum arborum mea manu sunt sata: etum Lysandrum, inuentem purpuram eius, & nitorem corporis, ornatumq. Persicum multo auro, multisq. gemmis, dixisse: Recte uero te, Cyre, beatum ferunt, quoniam uirtuti tuae fortunae conuicta est. Hac igitur fortuna frui licet senibus: nec aetas impedit, quo minus & ceterarum rerum, & in primis agri colendi studia teneamus usque ad ultimum tempus senectutis. **M. quidem Valerium Corinum ad centesimum annum accepimus uitam perduxisse, cum esset acta iam aetate in agris, eosq. coleret: cuius inter primis & sextum consulatum octo & quadraginta anni intersuerunt. ita, quantum spatium aetatis maiores ad senectutis initium esse uoluerunt, tantum illi cursum honorum fuit. atque huius extrema aetas hoc beator, quam media, quod auctoritatis habebat plus, laboris minus. apex autem senectutis auctoritas. Quanta fuit in L. Caecilio Metello, quanta in Atilio Calatino, in quem illud eloquium unicum: Plurimae consentiunt gentes, populi primarium fuisse uirum, notum est carmen incisum in sepulcro.**

sepulcro . iure igitur grauis , cuius de laudibus omnium
esset fama consentiens . Quem uirum nuper P . Craf-
sum , pontificem maximum , quem postea M . Lepidum ,
eodem sacerdotio praeditum , uidimus ? quid de Paulo ,

aut Africano , loquar ? aut iam ante de Maximo ? quo-
rum non in sententia solum , sed etiam in nutu , residebat
auctoritas .

EXPLANATIO

MVLTA ad res perutiles Xenophontis libri sunt : 3 dictus Attica Musa . Cicero , Quinctilianus . Sed,
quid testimonia quaerimus ? Iplum χαρακτήρ id facile indicat . Historica , ethica , oeconomica , politi-
ca , rei militaris praecepta , & exempla complectitur . **Q**VI Oeconomicus inscribitur ? 3 quem Cicero iu-
uenis admodum e Graeco uertit . **P**RAESTANTI ingenio , 3 sic quinque . unus , Praestante . quindecim , Praestantem . **L**YSANDER Lacedaemonius , 3 cuius uitam Plutarchus scribit . **V**IR summae
uirtutis , 3 in re militari : tamen a Conone nauali pugna postremo uictus est . Iustinus lib . vi . Atqui dice-
bat , pueros nucibus , uiros iureiurando fallendos esse : & , quo leonina pellis penetrare non possit , ibi uulpi-
nam esse adhibendam . **S**ARDIS , 3 Asiae opido : in quod cum Cyrus maior uictor intrasset , ubi runc
Croesus latitabat , Athis , filius regis , mutus ad eam diem , dixisse fertur : Parce patri meo , Cyre ; & , te homi-
nem esse , uel casibus disce nostris . Solinus cap . 7 . Plin . lib . v . cap . 29 . scribit , Lydiam , quae Maconia ante appel-
lata , Sardibus in latere Tmoli montis maxime celebrari . **E**T directus in quincuncem ordines , 3 Quin-
cunx , quinque sunt assis partes ; ut Decunx , uel Dextans , decem . & , ut denarius numerus hac nota , X , sic
quinarius hac , V , designatur : qua duplicata fit X , ut duplicatus item numerus ostendatur . **A**rbores igitur
in quincuncem recto ordine dispositas , figuram quincuncialem , V , referunt , sic , ut ea figura , quaecumque in
partem spectaueris , oculis occurrat , quod ut pateat illustrius , exemplum subiiciam .

Nam , si a duobus superioribus punctis ad unicum subiectum , uel ab unico superiore ad duo subiecta li-
neas ducas : quincuncis notam efficias : a duobus ad unicum , hoc modo , V : ab unico ad duo , sic , A : quo qui-
dem ordine speciosius , & gratius esse nihil potest : hodieq . huius generis exempla , ad antiquitatis imitatio-
nem a peritis hominibus elaborata , cernuntur . De quincuce Columella lib . 111 . cap . 13 . & lib . 11 . cap . 30 .
Plinius lib . xvi . ait , in disponendis arboribus , arbutis , ac uineis quincunciale proportionem utilem esse , &
ad spectu gratam , quocumque modo intueri in ordine se porrigente uersu . Quinctilianus lib . 111 . cap . 3 .
Quid illo quincunce speciosius , quid in quaecumque partem spectaueris . Virgilius de eo , Georg . 11 .

Indulge ordinibus , nec secius omnis in unguem
Arboribus positis secto uia limite quadret .

Caesar quoque , de bello Gall . lib . vii . Ante hos , inquit , obliquis ordinibus in quincuncem dispositis , scro-
bes triu in altitudine pedum infodiebantur . **Q**VI afflarent e floribus , 3 sic arbitror omnino a Cicerone
scriptu esse , & imperitos postea , ignoratione pulcherrimi uerbi , quod modo absolute capitur , modo *επερ-
τηκός* , fecisse , Afflarentur . Sane ueteres libri non suffragantur sententiae nostrae : sed unum tamen se uidisse
testatur , in quo erat , Afflarent , uir excellentis industriae , magni ingenij , singularis doctrinae , Obeetus Gi-
fanius . Et Lucretius , Efflare , semel & iteru absolute dixit . Locus quidem est in Epist . ad Att . lib . xvi . cum
hac significatione apte congruens : Rumoris nescio quid afflauerat , commissione Graecoru frequentia Co-
mitiorum no fuisse . Pro , Exierat , Emanauerat . Omnes mei , Afflarentur . tribus exceptis , in quibus , Effla-
rentur . Ex , tres . De , unus . A , quattuor . Neque , E ; ueque Ex ; neque , De ; neque , A , unus . **D**ILIGEN-
TIAM , 3 sic omnes mei libri . **N**ITOREM corporis , 3 Corporis , abest a uetere impresso . neque legi-
tur in Xenophonte . **R**ECTE 3 Rite , tres . **Q**VONIAM uirtuti tuae fortuna coniuncta est . 3 *δυνασθε-
ρας ον εις δυνασεις* . **H**AC igitur fortuna frui 3 sic decemseptem . Vti , duo . Hac uero frui , unus . Fortuna
non est in uno . **M** . **V**ALERIUM Coruinum 3 quem Lilius Alexandro Magno comparat in re belli-
ca , Lilius lib . vii . Agellius lib . ix . cap . xi . Valerius Max . lib . 2 . cap . 2 . & lib . 111 . cap . 16 . de uir . ill . Florus lib .
1 . cap . 13 . Quidius in Fastis . **V**ITAM perduxisse , 3 Produxisse , sex . Vitam , non est in quinque . **C**V-
LVS inter primum & sextum consulatum sex & quadraginta anni interfuerunt . 3 disputari potest in utram-
que partem de hoc annorum numero . siue enim , vi , ut est in antiquis omnibus libris , siue , 11 , ut est in mul-
tis uulgatis , legatur : non infirmis rationibus utraque niti uidebitur opinio . Fasti Capitolini inter primum
& sextum

& sextum Coruini consulatum annos interponunt XLIX, quorum auctoritas effecit, ut in ijs libris, qui post eorum Fastorum editionem sunt impressi, reponeretur, I X; perinde ac, v i, mendosum esset. Contra, libri ueteres omnes, & vulgati simul, ante repertas Tabulas Capitolinas emissi, habent, VI, nec aliter in Valerio Max. legitur. Quodq. ualet apud me plurimum, describi uideo militarem aetatem a Cicerone, cum subiungit: Ita, quantum spatium aetatis maiores ad senectutis initium esse uoluerunt, tantus illi cursus honorum fuit. Militare autem non ultra quadragesimum sextum aetatis annum quisquam cogebatur: quasi annus ille, proxima senectute, merito finem laboribus, ac periculis afferret. de quo ne quis ambigat, Polybij de pedibus legionarijs uerba recitabo. *Οδς δέ τ' στρατίας τελέην κατ' ἀνάγκην ἐν τοῖς τετταράκοντα χ' ἔξ' ἔτεσιν ἀπογευεάς.* Eodemq. pertinet illud Taciti lib. I. Atrocissimus ueteranorum clamor oriebatur; qui tricena, aut supra, stipendia numerantes, mederetur fessis, orabant. Tricena enim stipendia sunt anni triginta: quibus additi sexdecim pueritiae, quibus militare non licebat, (nam decimosseptimo uirilis toga fumebatur) fiunt anni XLVI. Sed est, ut mihi uidetur, in ipso Cicerone dissensio quaedam: quam a nemine adhuc esse uideo animaduersam. Primum dicit, Interfuerunt: quo uerbo spatium interiectum significari, uix quisquam negauerit, ex cluso utroque consulatu: deinde subiungit: Tantus illi cursus honorum fuit, ut omnino comprehendere uideatur utrumque consulatum: siquidem cursus honorum incipit in primo consulatu, definit in sexto: ita necesse est, inter primum & ultimum consulatum non annos interesse XLVI, ut habent ueteres omnes libri, sed XLV, quod eo mihi magis placet, quia consentire Liuius uidetur: qui, cum anni XLIX, inter primum & ultimum Coruini consulatum a Verrio ponantur, ipse ex hoc toto numero quattuor non agnoscit, primum cum, qui signatur anno V. C. CDXX, nullis consulibus: alterum, anno V. CDXXIX, nullis consulibus, dictatore L. Papirio Curfore: tertium, anno CDXLV, nullis consulibus, eodem Curfore dictaturam iterum gerente: quartum, anno CDLII, nullis consulibus, dictatoribus autem Q. Fabio Rulliano, M. Liuiio Coruo. Quod si quattuor anni ex Liuij auctoritate tollantur: recte legetur in Cicerone, I V & X L, pro V I & X L, quod ipse confirmat, subiungens: Tantus illi cursus honorum fuit. Nec tamen errasse Verrium dixerim, sed alios eum annales, alios Liuium, ac Ciceronem sequi maluisse. Mihi nunc id tantum propositum est, ut Ciceronis locum restituam: in quo subiecta ipsius uerba de militari aetate me adiuuant. Adiungo Liuij testimonium, quod facio plurimi, recte ne fenserint, an secus, mihi quaerendum non fuit: neque id statuere meae sententiae uidetur. mentem Ciceronis assequi, & ad eam numerum annorum accommodare, satis habeo. **H V I V S extrema aetas** § de tribus apud Rom. aetatibus uide Agell. lib. x. **A P E X senectutis auctoritas.** § senectus nihil sublimius habet, nihil magnificentius auctoritate. **L. CAECILIO Metello,** § pontifice max. Valerius lib. I X. de Senectute, Plin. lib. VII. cap. 48. **I N quem illud eulogium inuenit: Plurimae consentiunt gentes, populi primarium fuisse uirum.** § singulare illud eulogium memoriter Cicero refert, non, ut plane incisum erat in sepulcro Calatini, in quo erat, Vno ore cui plurimae consentiunt gentes, populi primarium fuisse uirum, ut est in lib. 2. de Fin. in extremo. Sufficit enim ei, hoc quidem in loco, ipsam Calatini laudem ostendere, quae est; populi primarium fuisse uirum. Satis autem constat ex antiquis libris utrobique, id est hic, & in lib. de Fin. eodem modo legi non posse. Nec uideo, cur aut hic, aut ibi quidquam mutetur: cum ibi ipsa inscriptio totidem uerbis referatur, hic autem eulogij summa ponatur. Vnus ex meis post, Vnicum, addit, fuit. **P O S T E A** § triennium. **D E Paulo,** § patre tuo, o Scipio. Valer. lib. 2. cap. de Maiestate, Plut. in uita. **A V T Affricano** § auo tuo adoptiuo. Val. loco citato, Liuius lib. XXXIV. **M A X I M O** § Fabio, cum quo se militasse, iam dixit.

CICERO

H A B E T senectus, honorata praesertim, tantam auctoritatem, ut ea plura sit, quam omnes adolescentiae uoluptates, sed in omni oratione memento eam me laudare senectutem, quae fundamentis adolescentiae constituta sit, ex quo efficitur id, quod ego, magno quondam cum assensu omnium, dixi, miseram esse senectutem, quae se oratione defenderet, non cani, non rugae repente auctoritatem asserere possunt: sed honeste acta superior aetas fructus capit auctoritatis extremos. haec enim ipsa sunt honorabilia, quae uidentur leuia, atque comminua, salutari, appeti, de cedi, assurgi, deduci, reduci, consuli: quae & apud nos, & in alijs ciuitatibus, ut quaeque optime morata, ita diligentissime obseruantur. Lysandrum Lacedaemonium, cuius modo mentionem feci, dicere aiunt solitum, Lacedaemone esse honestissimum domicilium senectutis, nusquam enim tantum tribuitur aetati; nusquam est senectus honoratior, quin etiam memoriae proditum est: cum Athenis, ludis, quiddam in theatrum grandis natu uenisset, magno consensu locum ei nusquam datum a suis ciuibus; cum autem ad Lacedaemonios accessisset, qui, le-

gati cum essent, certo in loco confederant, consurrexissent omnes, & senem se sum recepisse: quibus cum a cuncto consessu plausus esset multiplex datus, dixisse ex ijs quendam, Athenienses scire, quae recta essent, sed facere nolle. Multa in nostro collegio praecleara; sed hoc, de quo agimus, in primis, quod, ut quisque aetate antecedit, ita sententiae principatum tenet, neque solum honore antecedentibus, sed ijs etiam, qui cum imperio sunt, maiores natu augures anteponuntur. Quae sunt igitur uoluptates corporis cum auctoritatis praemijs comparandae? quibus qui splendide uti sunt, ij mihi uidentur fabulam aetatis peregisse, nec, tamquam in exercitatu histriones, in extremo actu corruisse. At sunt morosi, & anxij, & iracundi, & difficiles senes: si quaerimus, etiam auarj: sed haec morum uitia sunt, non senectutis. ac morositas tamen, & ea uitia, quae dixi, habent aliquid excusationis, non illius quidem iustae, sed quae probari posse uideatur. contemni se putant, de spici, illudi: praeterea in fragili corpore odiosa omnis offensio est. quae tamen omnia dulciora sunt & moribus bonis, & artibus: idq. cum in

uita

uita, tum in secula intelligi potest ex ijs fratribus, qui in Adelpis sunt: quanta in altero duritas, in altero comitas? sic se res habet. ut enim non omne vinum, sic non omnis natura uetustate coalescit. Seueritatem in senectute probo, sed eam, sicut alia, modicam; acerbiter nullo modo. auaritia uero senilis quid sibi uelit, non intelligo. potest enim quidquam esse absurdius, quam, quo minus uiac restat, eo plus uiaci quaerere? Quarta restat causa, quae maxime angere, atque sollicitam habere nostram aetatem uidetur, appropinquatio mortis, quae certe a senectute non potest longe abesse. o miserum senem, qui mortem contempnam esse in tam longa aetate non uiderit: quae aut plane negligenda est, si omnino exstinguit ani-

um; aut etiam optanda, si aliquo eum deducit, ubi sit futurus aeternus. atqui tertium certe nihil inueniri potest. quid igitur timeam, si aut non miser post mortem, aut beatus etiam futurus sum? quamquam, quis est tam stultus, quamuis sit adolescens, cui sit exploratum, se ad uesperum esse uicturum? quin etiam aetas illa multo plures, quam nostra, mortis casus habet: facilius in morbos incidunt adolescentes; grauius aegrotant; tristius curantur: itaque perpauci ueniunt ad senectutem. quod mi ita accideret, melius, & prudentius uiueretur. mens enim, & ratio, & consilium in senibus est: qui si nulli fuissent, nullae omnino ciuitates fuissent. Sed redeo ad mortem impendentem.

EXPLANATIO

NON cani, non rugae? Seneca de breuitate uitae: Non est, quod quemquam propter canos, aut rugas putes diu uixisse, non ille diu uixit, sed diu fuit.

Iuuenalis:

- Facies tua computat annos.

AUCTORITATEM afferre possunt: & Arripere, quindecim. Accipere, duo. Erripere, unus. Eripere, unus. **C**APIT & sic omnes libri. **S**ALVTARI, & sic coniuurati apud Sallustium ineunt consilium de opprimendo Cicerone, ingredi, sicuti salutatum. **A**SSVRGI, & Iuuenalis Sat. 12.

Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,

Si iuuenis uetulo non assurrexerat, & si

Barbato cuiumque puer: licet ipse uideret

Plura domi farra, & maiores glandis aceruos.

Et Ouidius Fastis:

Magna fuit quondam capitis reuerentia cani,

Inq. suo pretio ruga senilis erat.

DEDUCI, reduci, & nam iuuenes deducebant ad curiam aliquem senatorem, quem expectabant, ut domum reducerent. Valerius lib. 2. cap. 1. & Agellius lib. 2. cap. 15. qui hunc morem Romanos a Lacedaemonijs accepisse scribit. **C**ONSULI: & atqui Iurisconsulti domus, oraculum ciuitatis. Cic. de Orat. 1. & senes consuli multis de rebus possunt, quas ob aetatem experti sunt. **V**T quaeque optime morata, & sic sex mei. tres addunt, Est. **V**t quaeque optime moratae sunt, quinque. **V**t quaeque optime moderatae sunt, unus. **V**t quaeque morigerata est optime, unus. **V**t quam optime morigerata, unus. **V**t quaeque bene morata est, unus. **V**t quaeque bene morata sunt, duo. **V**t quaeque optima morata est, unus. **L**YSANDRUM & uide Plut. in Apophthegm. Laconicis. **D**OMICILIVM senectutis. & Sic omnes libri. Lambinus, Senectuti. **L**VDIS, & Panathenaicis. **L**ACEDAEMONIOS & qui senectuti honorem habebant. Agellius. **C**ONSVRREXISSE omnes & addunt omnes libri, Illi dicuntur. **S**ESSVM & Fesum, unus. **E**x ijs & Lacedaemonijs. Plut. in Apophth. Valerius lib. 1. v. cap. 5. **D**ixisse ex ijs quendam: & sic omnes mei. unus addit. Dicunt, quod sapit glossema. **A**T HENIENSES scire, quae recta essent, sed facere nolle. & Plato 1. de Leg. ait, Si quis Atheniensis bonus sit, eum ualde bonum esse. Demosthenes scribit de suis ciuibus, τὰ πλείω ἐκπεφευγένοι αὐτοῦς, οὐ τῶ μὴ σωθῆναι, ἀλλὰ τῶ μὴ βούλεσθαι ποιεῖν τὰ δέοντα. **I**N nostro collegio & augurum. **I**n nostro collegio praecclaro: sic duodecim. recte. nam, quod additur, in sex, Sunt; in tribus, Cognoui, glossemata sunt. **A**NTECEDIT, & sic decem nouem, unus, Antecedat, unus, male, Antecellit. **S**ENTENTIAE principatum tenet: & uel primus ante alios sententiam dicit. **C**ORPORIS & sic recte decem septem. Corporum, quattuor, ex quibus duo, ord. praep. **I**N extremo actu & ep. 1. lib. 1. ad Q. fr. Illud te ad extremum & oro, & hortor, ut, tamquam poetae boni, & actores industrij solent, sic tu in extrema parte, & conclusionem muneris, ac negotij tui diligentissimus sis; ut hic tertius annus, imperij tui tamquam tertius actus perfectissimus, atque ornatissimus fuisse uideatur. **A**T & sic omnes libri. **M**OROSI, & uide Nonium in differentijs. **A**NXII, & suis diffidunt. **I**RACVNDI, & si quid cessatum, peccatum ue fuerit. **D**IFFICILES & duri ad ignoscendum. **E**TIAM auari: & Terentius Adelp.

Ad omnia alia aetate sapimus rectius:

Solum hoc unum uitium affert senectus hominibus;

Attentiores sumus ad rem omnes, quam sat est.

CONTEMNI se putant, & sunt enim senes suspiciosi. Aristoteles Rhet. II. **D**ESPICI, & Decipi, unus. **V**nus non habet. **I**N fragili corpore & cuius imbecillitatem animi quoque imbecillitas fere comitatur. **O**MNIS offensio & uel leuis. **D**VLCTORA fiunt & mitigantur. **I**N altero duritas, & dissentire uideo ueteres libros, & esse in alijs, Diritas, (qui tamen pauci sunt, duo, & alter Iulij Galli in alijs, Duritas. (in uno est, Duritia.) Sed magis in patrem conuenit Duritas, quam Diritas.

Diritas. Dirus enim est, qui facit in aliquem, & ad faciendam est natura propensus: quod ad patrem non pertinet, qui filio multa quidem negat, in eum tamen non adducitur ut faciat: cum uero negat, & nihil indulget, in eo durus est. Ita Durum senem dixit Cicero in ea pro Coelo, & in Oratore, & Propertius lib. 11. eleg. 31. **Durus pater, Quid lib. 11. Metam.**

Nec nos aut durus pater, aut reuerentia famae,
Aut timor impedit.

Et lib. 1. Am.

Dum fallax feruus, durus pater, improba lena
Vixerit, & meretrix blanda, Menandros erit.

Duritas, male bis in Nonio. OMNIS natura & sic recte duodecim. Omnis aetas naturae, octo. Omnis aetas natura in uetust. unus. VETUSTATE coalescit, & non bene aetatem fert. supra. RESTAT, & Refert, tres. Decet in duobus. APPROPINQUATIO mortis, & Seneca lib. 11. ep. 12. Aristoteles ait θάνατον εἶναι πάντων τῶν δεινῶν φοβεράτατον. AVE plane negligenda, aut etiam optanda, & Martialis;

Summum nec metuas diem, nec optes.

OPTANDA, & sic omnes mei. Alij legunt, Appetenda, Oppetenda. AT QUI tertium certe nihil inu. pot. & sic decem. ex quibus quinque non habent, Certe. Atque, quattuor, Atqui certius certe nihil inu. pot. sex. ex quibus unus non habet, Certe. Atqui nihil certius, unus. QVAMVIS sit adolescens, & Sit, ab est a duobus meis. & a Nonio, in Explorare. AD uesperum & hinc illud Caesaris, Kalendae Martiae uenere. cui responsum, Sed nondum praeteriere. Et illud Varronis, Nescis, quid serus uesper uehat. MORTIS casus & sic legendum; & ita decem octo mei. FACILIS in morbos incidunt adolescentes; & id Hippocratis aphorismo comprobatur. GRAUIVS & periculosus. TRISTIVS & difficilior. Nonius, ob morbi uehementiam, cui extrema remedia sunt adhibenda. Vel, maiore cum molestia & aegrotantis, & domesticorum, ob adolescentis iacturam, a quo sperari possunt plurima. PERRAUCI, & propter casus mortis plures, morborumq. uehementiam. Perpauci: Pauci, decem. NI & sic quattuordecim. CONSILIVM & εὐβουλία. IN senibus, & ijs, qui cum naturae bonitate temperantiam coniungere. QUI si nulli fuissent, & nam adolescentes, uiribus freti, uim potius, quam ius, spectant, inuitiq. se legibus adstringunt.

Hesiodus:

Ἦρσιαι, & χιροδικαί, & ὑπερφιάλοι, & ἀθέμιστοι ὄντες.

NULLAE omnino ciuitates & adolescententes enim, ferocia, & temeritate praediti, nihil constituisse, omnia potius euertissent. Ciuitates: hominum confociationes, Fuissent: Essent, duo. Forent, duo.

CICERO

QUOD illud est crimen senectutis, cum illud uideatis cum adolescentia esse commune? sensi ego tum in optimo filio meo, tum in expectatis ad amplissimam dignitatem fratribus tuis, Scipio, omni aetati mortem esse commune. At sperat adolescens, diu se esse uicturum; quod sperare idem senex non potest. Insipienter sperat, quid enim stultius, quam incerta pro certis habere, falsa pro ueris? At senex, ne quod speret quidem, habet. Est eo meliore condicione, quam adolescens; cum id, quod sperat ille, hic iam consecutus est. ille uult diu uiuere; hic diu uixit. quamquam, o diu boni, quid est in hominis uita diu? da enim supremum tempus; expectemus Tartessiorum regis aetatem. fuit enim, ut scriptum uideo, Argantionus quidam Gadibus, qui octoginta regnauit annos, centum & uiginti uixit. sed mihi ne diuturnum quidem quidquam uidetur, in quo est aliquid extremum. cum enim id aduenit, tunc illud, quod praeterijt, effluxit: tantum remanet, quod uirtute, & recte factis sis consecutus: horae quidem cedunt, & dies, & menses, & anni; nec praeteritum tempus umquam reuertitur; nec, quid sequatur, sciri potest. quod cuique temporis ad uiuendum datur, eo debet esse contentus. neque enim histrioni, ut placeat, peragenda fabula est, modo, in quocumque fuerit actu, probeat: neque sapienti usque ad, Plaudite, uenieniam. breue enim tempus actus satis est longum ad bene, honesteq. uiuendum. sin proceße uis longius; non ma-

gis dolendum est, quam agricolae dolent, praeterita uerani temporis suauitate, aetatem, aut unumq. uenisse. uer enim, tamquam adolescentia, significat, ostenditq. fructus futuros: reliqua tempora demetendis fructibus, & percipiendis accommodata sunt. fructus autem senectutis est, ut saepe dixi, ante partorum bonorum memoria, et copia. omnia uero, quae secundum naturam sunt, sunt habenda in bonis. quid est autem tam secundum naturam, quam senibus emori? quod idem contingit adolescentibus, aduersante, & repugnante natura. itaque adolescentes sic mihi mori uidentur, ut cum aquae multitudine flammae uis opprimatur; senes autem, sicut cum sua sponte, nulla adhibita ui, consumptus ignis exstinguitur. & quasi poma ex arboribus, si cruda sunt, ui auelluntur; si matura, & coepta, decidunt: sic uiam adolescentibus uis aufert, senibus maturitas: quae mihi quidem tam iucunda est, ut, quo propius ad mortem accedam, quasi terram uidere uidear, aliquandoq. in portum ex longa navigatione esse uenturus. senectutis autem nullus officij exsequi, & tueri possis, & tamen mortem contemnere. ex quo fit, ut animosior etiam senectus sit, quam adolescentia, & fortior. hoc illud est, quod Pisistrato tyranno a Solone responsum est, cum illi, quaerenti, qua tandem spe fretus, sibi tam auariter obsteret, respondisse dicitur, senectute.

EXPLA.

E X P L A N A T I O

EXSPECTATIS ad amplissimam dignitatem & magnam spem de se praebentibus. pueris etiam num. FRATRIBVS tuis, & Paulli filijs, qui adhuc pueri sunt exstincti. Liuius, Velleius, alij. SPERAT adolescens, & de spe Lucianus περι θυσίων: Αιελπίδες υπέρ της κεφαλής αιωρούμεναι, όταν μάλις αν τις οίηται επιλίψθαι αυτών, οίχονται αποπτάμεναι, κεχηνότας αυτούς απολιπούσαι. Id est: Spes supra caput agitatae, ubi te illas omnino comprehensurum existimes, auolantes euanescent, eosq; hiantes relinquunt. **D**IV se esse uicturum; & Esic, abest a quattuordecim. VNUS, Se diu uicturum. **I**NCERTA procerus & nam, ut ait Seneca, praeterita certa sunt, uoluptates futurae incertae: quae, paene, ante quam ueniant, auferantur. **N**E QVOD speret quidem habet. & Sperat quattuor. Quid octo. Ne quid speret habet, unus. Ne quid speret, habet quidem, unus. Nec hoc sperat, quod habet, unus. Id sperat, quod & habet, unus. **H**IC iam consecutus est. & Hic consecutus est, decemseptem. Is consecutus est, unus. Hic secutus est, unus. Hic consecutus, unus. Est consecutus, unus. **Q**UID est in hominis uita diu? & Seneca, Quod agimus, breue est; quod acturi sumus, dubium; quod egimus, certum.

Virgilius:

--Viximus ambo,

Rhoebe, diu: res si qua diu mortalibus ulla est.

CENTVM & uiginti uixit. & de numero annorum consentiunt quidem antiqua exemplaria: ueterum tamen scriptorum testimonia dissentiunt, Annos ei cxx. tribuunt Herodotus lib. 1. Valerius lib. 1 IX. cap. 13, & Plinius lib. VII. cap. 48. **C**L, Censorinus in praedaro illo libello de die natali, Lucianus εν Μακροβίοις. & Anacreon. CCC, Silius Italicus lib. III. poetica, ut arbitrator, usus licentia.

Arganthoniacos armat Carcia nepotes,
Rex proauus fuit humani doctissimus aetui,
Ter denos decies emensus belliger annos.

Vide & Tzetzem in Lycophronis Cassandram. **C**VM enim id aduenit, tunc & sic quinque. Tum, quinque. Cum enim id idem extremum aduenit, tunc, unus. Cum enim aliquid aduenit, tunc, unus. Cum enim aduenit extremum, tum, unus. Cum enim id euenerit, tum, quattuor. Cum enim id uenerit, tum, duo. Cum enim iam aduenit, tum. **E**FFLVXIT: & uide Senecam lib. III. ep. 24. August. de Ciui. D. lib. XII. cap. 12. **R**EMANET, quod uirtute, & recte factis sis consecutus: & Seneca de breuitate uitae scribit, eum male uixisse, qui nesciat bene mori. Ibidemque, uiuere in tota uita discendum monet. Et lib. 2. Epist. ep. 1. stultitiae proprium dicit, si quis incipiat uiuere.

Horatius:

-- praeter laudem nullius auaris.

Et:

Exegi monumentum aere perennius.

Ouidius:

--perq; omnia saecula, fama,
(Si quid habent ueri uatum praefagia) uiuam.

Theocritus quoque:

Εκ μοισών αγαθόν κλέος έρχεται ανθρώποισι:
Ex multis bona fama uenit hominibus.

NEC, quid sequatur, sciri potest. & το μέλλον άορατόν, Isocrates ait. **A**D Plaudite & Ad, non est in quinque. **V**ENIENDVM. & Viuendum, quattuor, nec displicet. **N**ON magis dolendum est, & sed potius gaudent. **T**AM QVAM adolescentia, & Adolescentiam, quindecim. **V**T saepe dixi, & sic omnes, duobus exceptis, quorum unus, Vt saepe diximus; alter, Vt saepe dixi iam. **S**ICVT cum sua sponte, & Cum, non est in tredecim. **Q**VO propius ad mortem accedam, &

Manilius:

Nascentes morimur, finisq; ab origine pendet.

IN portum ex longa nauigatione & Seneca ad Paullinum: In hoc tam procelloso mari nauigantibus, nullus portus, nisi mortis est. **S**ENECTVTIS autem nullus certus est terminus: & ante haec uerba, leguntur alia in quibusdam antiquis libris, (sex meis) quae doctis uiris placuisse uideo, haec inquam: Omnium aetatum certus est terminus. Ego uereor, ex interpretatione in libri margine adscripta, receptum esse inter uerba Ciceronis, ut ostenderetur, quod ceteris aetatibus non contingit, id contingere senectuti, ut certum non habeat terminum. Mihi quidem necesse non uidetur, ut quidquam addatur: cum in ceteris aetatibus terminum esse pateat, in senectute uero non nisi cum uis mentis, & actio deficit. **Q**UOD si ante mors occupet, aequo animo ferendum. id enim ceteris etiam aetatibus potest accidere. **E**T tamen mortem contemere. & tollit haec liber Fuluij Ursini, I tm, tres. Tueri possit mortemq; cont. duo. Possit, quattuor. **P**ISISTRATO & Hippocratis filio, Athenis tyranno, regnante apud Romanos Seruio Tullio. Isocrates in Panathenaeo. Herodotus lib. 1. Iustinus lib. 2. Agellius, & Eusebius. **T**YRANNO & ut qui libertatem oppressit, non crudelitate barbarica saeuienti. **A** SOLONE responsum & Plutarchus, & Laertius.

SED uiuendi finis est optimus, cum, integra mente, certisq. sensibus, opus ipsa suum eadem, quae coagmentauit, natura dissoluit. ut nauem, ut aedificium idem destruit facillime, qui construxit; sic hominem eadem optime, quae conglutinauit, natura dissoluit. iam omnis conglutinatio recens, aegre; inueterata, facile diuellit. ita fit, ut illud breue uitae reliquum nec auide appetendum senibus, nec sine causa deserendum sit, uetatq. Pythagoras, iniussu imperatoris, id est dei, de praesidio, & statione uitae decedere. Solonis quidem sapientis eulogium est, quo se negat uelle suam mortem dolore amicorum, & lanentis uacare. nult, credo, se esse carum suis. sed haud scio, an melius Ennius:

„ Nemo me lacrymis decoret, neque funera fletu
 „ Faxit. Non censet lugendam esse mortem, quam immortalitas consequatur. iam, sensus moriendi, si aliquis esse potest, is ad exiguum tempus, praesertim seni: post mortem quidem sensus aut optandus, aut nullus est. sed hoc meditatam ab adolescentia debet esse, mortem ut negligamus: sine qua meditatione tranquillo esse animo nemo potest. moriendum enim certe est; & id, incertum, an eo ipso die. mortem igitur, omnibus horis impendentem, timeus, qui poterit animo consistere? de qua non ita longa disputatione opus esse uidetur, cum recorder non L. Brutum, qui in liberanda patria est interfectus; non duos

Decios, qui ad uoluntariam mortem cursum equoriam incitauerunt; non M. Atilium, qui ad supplicium est profectus, ut fidem, hosti datam, conseruaret: non duos Scipiones, qui iter Poenis uel corporibus suis obstruere uoluerunt; non auum tuum, L. Paulum, qui morte sua luit collegae in Cannensi ignominia temeritatem; non M. Marcellum, cuius interitum ne crudelissimum quidem hostis honore sepulturae carere passus est; sed legiones nostras, quod scripsi in Origimibus, in eum saepe locum profectas alacri animo, & erecto, unde se numquam redituras arbitrarentur. quod igitur adolescentes, & ij quidem non solum indocti, sed etiam rustici, contemnunt, id docti senes extimescent? omnino, ut mihi quidem uidetur, rerum omnium satietas, uitae facit satietatem. Sunt pueritiae certa studia: num igitur ea desiderant adolescentes? sunt & ineuntis adolescentiae: num ea iam constans requirit aetas, quae media dicitur? sunt etiam eius aetatis: ne ea quidem a senectute quaeruntur. sunt extrema quaedam studia senectutis. ergo, ut superiorum aetatum studia occidunt, sic occidunt etiam senectutis. quod cum euenit, satietas uitae tempus maturum mortis affert. Equidem non uideo, cur, quid ipse sentiam de morte, non audeam dicere. quod eo melius mihi cernere uideo, quo ab ea propius abssum.

EXPLANATIO

INTEGRA mente, § antequam deficientibus sensibus deliraueris. **CERTISQ.** sensibus, § sic octo. Ceterisq. sensibus, nouem. Certisq. rationibus, unus. Cunctisq. rationibus, unus. Ceterisq. finibus, duo. Rectisq. sensibus, alij legunt. **NAUEM,** § Nauim, quinque. **INIUSSU imperatoris,** § Tusc. I. & in Somnio Scipionis. **SOLONIS quidem eulogium est,** § Tusc. I.

Mors mea ne careat lacrimis: linquamus amicis

Maerorem, ut celebrent funera cum gemitu.

Graeca leguntur apud Plutarchum:

Μὴδὲ μοι Ἀκλαυτὸς θάνατός μοι, ἀλλὰ φίλοισι

Ποίσομαι θανάτῳ ἀλγεῶν, ἡ σοναχῶν.

FVNERA fletu § sic omnes mei. Funere fletum, esse in ueteribus quibusdam libris, alij scribunt. Laminus, Funere lessum. **SI aliquis esse potest,** § sic omnes mei: duobus exceptis, in quibus, Si quis potest esse. **IS ad exiguum tempus,** § Isq. est usque ad exiguum tempus, unus. Usque ad exiguum tempus, quinque. Isq. ad exiguum tempus, octo. Isq. ad exiguum, unus. Isq. usque ad exiguum tempus unus. Post, Tempus, erat, Durat, in uulgatis libris, quod tollendum censuimus auctoritate septem meorum librorum. **POST mortem quidem sensus &c.** § Sensus, delendus iam pridem putauit. nunc, opinionem meam libro meo uetere confirmari, gaudeo. **MEDITATVM** § Seneca dolet, magnam uitae partem nihil agentibus, maiorem male agentibus, totam aliud agentibus elabi. **MORIENDVM certe est; &c.** § Seneca lib. x. Omnes eadem condicio deuinxit. cui nasci contigit, mori restat. interuallis distinguimur, exitu aequamur, hoc, quod inter primum, & ultimum diem iacet, uarium, & incertum est. si labores aestimas, etiā puero longum; si uelocitatem, etiam seni angustum. nihil non lubricum, & fallax, & omni tempestate mobilius. iactantur cuncta, & in contrarium transeunt, iubente fortuna, & in tanta uoluntate rerum humanarum, nihil cuiquam, nisi mors, certum. Pindarus Olymp. Od. 2. Τὸν ἔλον ἀμφοῖ χρόνον, ἥτοι βροτῶν γε κέρριβα πέρας οὐ τὴ θανάτου. Et Metrodorus: Πρὸς μὲν τὰ ἄλλα πάντα, ἀσφάλεια ἐστὶ πορίσασθαι, χάριν δὲ θανάτου πάντες ἀνθρώποι ἀτελέϊσιν πόλιν ἀκοῦμεν. Id est: Aduersus alia omnia praesidi j aliquid parari potest; sed, quod ad mortem attinet, omnes urbem incolimus carentem moenibus. **QVI poterit** § Quis, decemseptem. **ANIMO consistere?** § Animo, non est in uno. Animo laeto, unus. **EST interfectus;** § ab Arunte, Tarquinij regis filio: & ab ipso item Aruns occisus est, Liuius lib. 2. Plur. in Poplicola, de uir. ill. cap. 10. Valer. lib. v. cap. 6. Florus lib. I. cap. 10. Cic. Tusc. I. & IV. & in Paradoxis. M. **ATILIVM?** § Regulum. **AD supplicium est profectus,** § de supplicio uariant scriptores. uide Agellium lib. VI. cap. 4. de uir. ill. cap. 40. Flor. lib. 2. cap. 2. Epit. Liu. lib. XIX. Valer. lib. I. cap. I. & lib. IX. cap. 2. Polybius, Orofii lib. IV. cap. 10. Vide & D. Aug. de Ciu. D. lib. I. cap. I 5. & 24. & Silium lib. VI. & Cic. Off. I. Parad. II. in Pisonem, Valerium lib. 2.

lib.2.cap.4.Horatium Carm.lib.IV.od.5. Dvos Scipiones, § Liuius lib.xxv.Silius lib. xiii. Appianus in Libyco,Orosius lib.IV.cap.17.Florus lib.2.cap.6.& Valerius lib.III.cap.7. Vide Parad.1. L. PAUL-
LVM, § Liuius lib.xxiI.Polybius lib.v.Plut.in Paulo Aemilio,Silius lib.IX.Florus lib.2.cap.6. Orof. lib.
IV.cap.16.& Valer.lib.III.cap.2. MORTE sua luit § Sua, non legitur in decemocto meis. Morte luit
fui, unus. M. MARCELLVM, § Liuius lib.xxvII.Plut.in uita.Valer.lib.v.cap.de humanitate, de uir.
ill.cap.5.Silius lib.xii.Orof lib.IV.cap.18.& Off.1. LEGIONES nostras, § idem Tusc.1. QVOD §
Quas, duodecim. ETIAM rustici § ex agris enim in militiam proficiscebantur. ep.7. lib.xi. Fam. Ex
agricolis (ait Cato de re rust.) & uiri fortissimi,& milites strenuissimi gignuntur.Columella quoque idem
dicit.Et Xenophon in Oeconomico scribit, Rei militari non aliud hominum genus magis idoneum esse,
quam agricolas. SVNT pueritiae certa studia: § Mineruae haec sunt ad Telemachum, apud Homerum:

Νηπιάδας ἄρχεω, ἐπει οὐκ ἐπι τολίχως ἔσσι.
--οὐκ ἐπι σὲ χρῆν

Idest:

--pueriles spernito nugas,

Confirmata uirum cum te iam fecerit actas.

A senectute quaeruntur, § Quaeruntur in senectute, undecim. OCCIDUNT, § solis instar.
Sic occidunt etiam senectutis. § Etiam, non est in uno. Iam, unus. Et, unus. Occidunt sic etiam sen. unus.
Occidunt, non est in tribus. NON audeam dicere. § Vobis, addunt omnes libri scripti. Vobis: adole-
scenibus generosis, liberaliter institutis, acutis, praedare de me sentientibus, quiq. nihil in malam partem
sitis accepturi. QVO ab ea propius absum. § pro, minus disto. Sic locutus ep.1.ad Att. Illam manum tu
mihi cura ut praestes, quoniam tu propius abes, Pompeij nostri. Alibi: Loca, quae a Brundisio propius ab-
sunt, quam tu, biduum, aut triduum. Tusc.1. Quae quo propius aberant ab ortu. Et Plinius lib.xiv. Tum
prope ab origine rerum fumus. Quo ab eo propius absum: sic quattuordecim. unus, Eo, unus non habet,
Ab eo. Male in quinque, Quod. Adsum, quinque. Assum, unus.

CICERO

EGO uestros patres, P. Scipio, tuq. C. Laeli, uiros
clarissimos, mihiq. amicissimos, uiuere arbitror, et eā
quidem uitam, quae est sola uita nominanda. nam, dum
sumus in his inclusi compagibus corporis, munere quodam
necessitatis, & graui opere perfungimur. est enim animus
caelestis ex altissimo domicilio depressus, & quasi de-
mersus in terram, locum diuinæ naturæ, aeternitatiq.
contrarium. sed, credo, deos immortales sparsisse animos
in corpora humana, ut essent, qui terras tuerentur, qui-
que, caelestium ordinem contemplantes, imitarentur eū
uitæ modo, atque constantia. Nec me solum ratio, ac
disputatio impulit, ut ita crederem, sed nobilitas etiam
summorum philosophorum, & auctoritas. Audiebam,
Pythagoram, Pythagoreosque, incolas paene nostros,
qui essent Italici philosophi quondam nominati, num-
quam dubitasse, quin ex uniuersa mente diuina deliba-
tos animos haberemus. Demonstrabantur mihi praeter

ea, quae Socrates, supremo uitæ die, de immortalitate
animorum disseruisset, is, qui esset sapientissimus Apol-
linis oraculo indicatus. Quid multa? sic mihi persuasi,
sic sentio: cum tanta celeritas sit animorum, tanta memo-
ria praeteritorum, futurorumq. prudentia, tot artes, tot
scientiae, tot inuenta; non posse eam naturam, quae res
eas contineat, esse mortalem: cumq. semper agitetur ani-
mus, nec principium motus habeat, quia ipse se moueat,
nec finem quidem habiturum esse motus, quia numquam
se ipse sit relicturus: & cum simplex animi sit natura, ne
que habeat in se quidquam admissum, dispar sui, atque
dissimile, non posse eum diuidi: quod si non possit, non pos-
se interire: magnoq. esse argumento, homines scire plera-
que ante, quam nati sint; quod iam pueri, cum artes diffi-
ciles discant, ita celeriter res innumerabiles arripiāt, ut
eas non tum primum accipere uideantur, sed reminisci, et
recordari. Haec Platonis sere.

EXPLANATIO

COMPAGIBVS corporis, § uide Lactantium cap.9.de orig.erroris. GRAUI opere § sic decem
octo. Grauiori opere, unus. Graui ope, unus. Graui opera, unus, quomodo Lamb.citans Lucretium.

--parua perfunctus opella.

EST enim animus caelestis § probat sex argumentis animorum immortalitatem. Animus caelestis:
Lucretius:

Denique caelesti fumus omnes semine oriundi.

Omnibus ille quidem pater est.

Vide Lactantium de officio hominis, cap.19. Ex altissimo domicilio § ex primo orbe, qui continet
ceteros, qui fumus ipse deus est. de Somnio Scipionis. CORPORA humana § ex humo orta. TVE-
RENTVR, § excolerent, gubernarent. CAELESTIVM ordinem § de nat.de. II. Qui primum eos
humo excitatos cellos, & erectos constituit, ut deorum cognitionem, caelum inuentes, capere possent. sunt
enim e terra homines non ut incolae, atque habitatores, sed quasi spectatores superarum rerum, atque cae-
lestium: quarum spectaculum ad nullum aliud genus animantium pertinet. Et de Somnio Scip. Homines
sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium uides, quae terra dicitur.

Bb 2 Quo

Quo loco uide Macrobius. Et Xenophon lib. I. de dictis, & factis Socratis. NOBILITAS ꝛ atqui Pythagoras aurifabri filius, fuit, sua tamen sapientia nobilitatus. AVCTORITAS: ꝛ inde, Αὐτορῆσι. CONTEMPLANTES, ꝛ Platonis etymologiam de homine posuimus lib. I. Off. Monet & D. Gregorius,

Θυμὲ βέλτερον ἀναρχομένων δ' ἐπιλήθεο πάμπαν.

PYTHAGOREOS QVE, ꝛ Pythagoricosque, duo. INCOLAS paene nostros, ꝛ tenuerant enim Italiae partem, quae Magna Graecia uocabatur. In Laelio. Vide Laertium lib. IIX. & omnino Augustinum lib. IIX. de Ciu. Dei. DELIBATOS animos ꝛ idest, deriuatos, infusos, alias, Delibratos. Tusc. v. Humanus animus decerptus ex mente diuina. SOCRATES, ꝛ apud Platonem in Phaedone. SAPIENTISSIMVS ꝛ Omnium sapientissimus, omnes mei libri, uno excepto. Graeca oraculi uerba:

Σοφὸς Σοφοκλῆς, σοφώτερος Εὐριπίδης,

Πάντων δὲ σοφώτατος Σωκράτης.

SIC mihi persuasi, ꝛ Sic mihi profus persuasi, legi in uetere libro, scribunt docti uiri. Sic persuasi mihi, duodecim. Mihi sic persuasi, duo. CVM tanta celeritas sit animorum, & c. ꝛ argumenta quattuor, ad probandam animorum immortalitatem, ex Platone sumpta. PRVDENTIA, ꝛ ita legit Nonius perspicue, itaq. est in antiquis meis sexdecim, quinque, male, Prouidentia. TOT scientiae, ꝛ sic decem. Tanta scientiae, septem. Tot, sententiae, tres. Tanta sententiae, unus. SCIENTIAE, ꝛ Iureiurando affirmare quidam non sunt ueriti, Scientias non reperiri plurali numero. CVMQ. animus semper agitur, ꝛ sic decemnouem, duo, Cumq. semper agitur animus. SIMPLEX animi natura, ꝛ contra Aristoteles in fine lib. VI. Ethicorum. DISPARS sui, ꝛ sic omnes mei, uno excepto, a quo abest τοῦ Sui. HAEC Platonis fere. ꝛ sic septem. Haec sunt Platonis fere, quattuor. Haec Platonis fere sunt, duo. Haec Platonis sunt, unus. Haec Platonis esse ferunt, unus. Haec Plato uelut, unus. Noster, unus. Haec sententia Platonis fere, unus. Haec Platonis sunt uere, unus. Haec Platonem ferunt, unus.

CICERO

APVD Xenophontem autem moriens Cyrus maior haec dicit: Nolite arbitrari, o mihi carissimi filij, me, cum a uobis discessero, nusquam, aut nullum, fore. nec enim, dum eram uobiscum, animum meum uidebatis; sed, eum esse in hoc corpore, ex ijs rebus, quas gerebam, intellegebatis. eundem igitur esse creditote, etiam si nullum uidebatis. Nec uero clarorum uirorum post mortem honores permanerent, si nihil eorum ipsorum animi efficerent, quo diutius memoriam sui teneremus. mihi quidem numquam persuaderi potuit, animos, dum in corporibus essent mortalibus, uiuere; cum exissent ex ijs, emori: nec uero tum animum esse insipientem, cum ex insipienti corpore eu. isset; sed, cum, omni admisione corporis liberatus, purus, & integer esse coepisset, tum esse sapientem. atque etiam, cum hominis natura morte dissoluitur, cetera rerum, perspicuum est, quo quaeque discedat, abeunt enim illuc omnia, unde orta sunt; animus autem solus nec, cum adest, nec, cum discedit, apparet. iam uero, uideatis nihil morti tam esse simile, quam somnum. atqui dormientium animi maxime declarant diuinitatem suam, multa enim, cum remissi, & liberi sunt, futura prospiciunt. ex quo intelligitur, quales futuri sint, cum se plane

corporis uinculis relaxarint. Quare, si haec ita sunt; sic me colitote, inquit, ut deum: sin interiturus una est animus cum corpore; uos tamen, deos uerentes, qui hanc omnem pulchritudinem tuentur, & regunt, memoriam nostri pie, inuolateq. seruabitis. Cyrus quidem haec moriens: nos, si placet, nostra uideamus. Nemo unquam mihi, Scipio, persuadere debet, aut patrem tuum Paulum, aut duos auos, Paulum, & Africanum, aut Africani patrem, aut patrimum, aut multos praestantes uiros, quos enumerare non est necesse, tanta esse conatos, quae ad posteritatis memoriam pertinerent; nisi animo cererent, posteritatem ad se pertinere. An censes (ut de me ipso aliquid, more senum, glorier) me tantos labores, diurnos, nocturnosq. domi, militiae suscepturum fuisse, si iisdem finibus gloriam meam, quibus uitam, esse terminaturus? non ne melius multo fuisset, otiosam aetatem, & quietam, sine ullo labore, aut contentione, traducere? sed nescio quo modo animus, erigens se, posteritatem semper ita prospiciebat, quasi, cum excessisset e uita, tum denique uicturus esset. quod quidem ni ita se haberet, ut animi immortales essent: haud optimi cuiusque animus maxime ad immortalitatis gloriam niteretur.

EXPLANATIO

APVD Xenophontem ꝛ argumenta sex Xenophontis, pro animorum aeternitate. EVM esse, ꝛ Eum, abest ab uno. NEC uero ꝛ probat, esse animos in corporibus. QVO diutius ꝛ ob eorum merita, nec enim diu memoria manet, nisi causa sit, cur diu maneat. Inde natum est glossema, Quo iustus, & diutius; (quod est in uno meo) quod alij probarunt, sententia parum examinata. TENEREMVS. ꝛ sic tredecim. Retineremus, octo. ABEUNT illuc omnia, unde orta sunt. ꝛ Euripides Supplicibus:

Ὅθεν δ' ἕκασον εἰς τὸ σῶμ' ἀφίκετο,
Ἐνταῦθ' ἂν πῆλθε. πνεῦμα μὲν πρὸς αἰθέρα,
τὸ σῶμα δ' εἰς τὴν γῆν. οὐτ' ἐγὼ κεντήμεθα
Ἡμετέρον αὐτὸ, πλὴν ἐνοικῆσαι εἶον.

NIHIL morti tam esse simile, quam somnum. ꝛ Quid, lib. II. Am.

Stulte,

Stulte, quid est Somnus, gelidae nisi mortis imago?

Sorgias, extrema aetate, cum in somnum se delabi animaduertet, Somnus, inquit, fratri suo me traditurus est. **ATQUE** § sic decemseptem, quattuor, Atqui. **CVM** § Quoniam, legit Langius, ex Xenophonte. **CORPORIS unculis** § Corporum, tres. **SIC me colitote, inquit, ut Deum:** § sic de Som. Scip. Deum te igitur scito esse. Colite, septem. Inquit, abest a quattuor. **HANC omnem pulchritudinem** § mundum uniuersum. **AFRICANI patrem, aut patrum,** § uterque perijt in Hispania. **POSTERITATEM ad se pertinere.** § Possit, addunt nouem. Isocrates: **ΟΤΙ ΤΙΣ ΕΣΤΙΝ ΑΙΘΗΝΑΙΣ ΤΟΙΣ ΤΕΛΕΥΤΙΚΟΙΣ ΠΕΡΙ ΤΑΝ ΕΝΘΑ ΔΕ ΥΠΝΟΜΕΝΩΝ.** **IPSO** § Ipse, quattuor. **MORE senum,** § supra: Nihil necesse est de me ipso dicere mihi: quamquam est id quidem senile, aetatiq. nostrae conceditur. **DOMI, militiae** § lib. II. Off. in extremo, dixit, Vel belli, uel domi. **AD immortalitatis gloriam** § sic nouem. Ad immortalitatem, gloriam, unus. Ad immortalē gloriam, decem. Ad immortalē maxime gloriam, unus.

CICERO

QVID, quod sapientissimus quisque aequissimo animo moritur, stultissimus iniquissimo? non ne uobis uidetur animus, is, qui plus cernat, & longius, uidere se ad meliora proficisci; ille autem, cuius obtusior sit acies, non uidere? equidem efforor studio patres uestros, quos colui, & dilexi, uidendi. neque uero eos solum conuenire aueo, quos ipse cognoui, sed illos etiam, de quibus audiui, & legi, & ipse conscripsi. quo quidem me proficiscentem haud sane quis facile retraxerit, nec tamquam Peliam recoxerit. quod si quis deus mihi largiatur, ut ex hac aetate repuerascam, & in cunis uagiam: ualde recusem. nec uero uelim, quasi decurso spatio, ad carceres a calce renocari. quid enim habet uita commodi? quid non potius laboris? sed habeat sane: habet certe tamen aut fatietatem, aut modum. non libet enim mihi deplorare uitam; quod multi, & ij docti, saepe fecerunt. nec me uixisse paenitet: quoniam ita uixi, ut non frustra me natum existimem. & ex hac uita discedo, tamquam ex hospitio, non tamquam ex domo. commorandi enim natura diuersorum, non habitandi dedit. o praeclearum diem, cum ad illud diuinorum animorum concilium, coetumq. proficiscar; cumq. ex hac turba, & colluione discedam. proficiscar enim non ad eos solum uiros, de quibus ante dixi, uerum etiam

ad Catonem meum: quo nemo uir melior natus est, nemo pietate praestantior: cuius a me corpus crematum est: quod contra decuit ab illo meum: animus uero, non me deserens, sed respectans, in ea profecto loca discessit, quo mihi ipsi cernebat esse ueniendum. quem ego meum casum fortiter ferre uisus sum; non quo aequo animo ferrem; sed me ipse consolabar, existimans non longinquum inter nos digressum, & discessum, fore. His mihi rebus, Scipio, (id enim te cum Laelio admirari solere dixisti) leuis est senectus, nec solum non molesta, sed etiam iucunda. quod si in hoc erro, quod animos hominum immortales esse credam: libenter erro; nec mihi hunc errorem, quo delector, dum uiuo, extorquere uolo. sin mortuus, ut quidam minuti philosophi censent, nihil sentiam: non uereor, ne hunc errorem meum philosophi mortui irrideant. Quod si non sumus immortales futuri: tamen, exstingui homini suo tempore, optabile est. nam habet natura, ut aliarum omnium rerum, sic uiuendi modum: senectus autem peractio aetatis est, tamquam fabulae: cuius defatigationem sugere debemus, praesertim adiuncta satietate. Haec habui, de senectute quae dicerem: ad quam uinam peruenatis; ut ea, quae ex me audistis, re experi, probare possitis.

EXPLANATIO

UIDERE &c. § non enim aequē uident omnes animi. **CONVENIRE aueo,** § Habeo, omnes libri scripsi. **Nec tamquam Peliam recoxerit.** § Diodorus lib. IV. Ouidius Metam. Ne si, tamquam Pelias, recoxerit, Langius probat; & dictum ait, Tamquam, pro Quemadmodum. Neque tamquam pilam retorserit, quattuor. Nec tamquam pilam retraxerit, tres. Nec tamquam retorserit pilam, unus. Nec tamen retraxerit pilam, tres. Nec tamquam pilam retraxerit, unus. Nec tamquam retorserit pilam, Peliam, unus. Nec tamquam recoxerit pilam, unus. Neque tamquam retraxerit pilam, duo. Nec tamquam retorserit pilam, unus. Neque tamquam retorsit Peliam, uno. Muretus Variarum Lect. lib. VI. cap. 10. e Plauti Pseudolo uersus ad hunc Ciceronis locum facientes ponit:

Quia sorbitione faciam ego te hodie mea,
Item ut Medea Peliam concoxit senem:
Quem medicamento, & suis uenenis dicitur
Fecisse rursus ex sene adolescentulum,
Item te ego faciam.

Est & illud apud Nonium, in Puellus, ex Varronis Marcipore: Peliam Medae permisisse, ut se uel uiuum degluberet, dummodo redderet puellum. Vide & Catullum epig. L. Peliam: Iasonis patrem, quem a Medea, in Iasonis gratiam, medicatis aquis, recoctum, & iuuentuti restitutum, poetae fingunt. **QVOD si** § Et si, decemnouem, & in Nonio, Repuerascere. **QVIS** § sic omnes libri. **DEVS mihi** § ord. praep. septem. **REPVERASCAM,** § sic sex. Repueriscam, octo. Repueriscam, septem. **CVNIS** § sic omnes libri. Apud Nonium, loco citato, Cunabulis, legitur. **QVID enim habet uita commodi?** § Euripides:

Ο' βίος ἀλυστός ἢ βίος, ἀλλὰ ἔμφορα:
Non uita uita est, sed grauis labor, dolor.

Et

Et Virgilius :

Optima quaeque dies miseris mortalibus aevi
Prima fugit: subeunt morbi, tristisque senectus,
Et labor, & durae rapit inclementia mortis.

Pindarus etiam conqueritur,

Ἵτι ἐν παρ' ἑσθλῶν

σὺν δύο κακὰ δάλονται βροτοῖς οὐρανίδαε.

QVID non prius laboris? & Homerus:

Οὐδὲν ἀκιδύντερά γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο

Πάντων, ὅσα τε γαῖαν ἐπιπνεύει τὲ ἔρπει.

ET ex hac uita discedo, & sic quattuor. Et ex uita ista discedo, tres. Et ex uita ita discedo, sex. Ex uita ita discedo, duo. Et ex ista tāquā ex hospitio discedo duo. Et ex uita discedo, unus. Et ex uita hac ita tāquā ex hospitio discedo, duo. Verū ex hac uita discedo, unus. COMMORANDI enim natura diuersorū, nō habitandi, dedit. & Comm.e.n.d. nobis, nō habitādi, dedit, undecim. Comm.e.natura d.dedit, non habitandi, duo. Comm.e.n.d. nobis dedit, nō habitādi, tres. Cōmorandi enim, nō habitandi, natura diuersorum dedit, unus. Male alias, post haec uerba erat, Locum, sic, Non habitandi locū. quod male est & in duobus meis. Non habitandi: cū natura nobis dederit usuram uitae, quasi diuersorium: cur uelimus esse perpetuum, quod ad tempus datū est? Commoramur enim, non habitamus, in diuersorijis. AD illud diuinorum animorum concilium, & Diuinum, decemseptem. PROFICISCAR; discadam. & ὄσπερον προπερον. dicendum enim primo loco fuit, Discadam; deinde, Proficiscar. VERVM etiam ad Catonem meum: & sic sexdecim. Verum & ad Cat.m.unus. Verum ad Cat.m.unus. Verum etiam ad Catonem filium meum, unus. Sed etiam ad Cat.m.unus. Sed ad Cat.m.unus. VIR melior & Plutarchus in Catone maiore, filium eius uirum optimum ab eo saepe in libris nominari, prodidit: perijisse autem, cum bellum gereret reip. causa. CUIVS a me corpus crematum est: quod contra de uit ab illo meum: & pro, Cum contra deceret, ab illo meum. Sic locutus in Laelio: Peccasse se, non angūtur: obiurgari, moleste ferunt: quod contra oportebat, delicto dolere, obiurgatione gaudere. Et pro Quinctio: Reliquum est, ut eum nemo iudicio defenderit: quod contra copiosissime defensum esse contendi. &c. Haec ideo colligi, ne quis, duriore fortasse offensus loquendi genere, mutandi occasionem, quo morbo laborant multi, acciperet ex inficitia sua.

Placet hoc loco ueteres Inscriptiones adscribere, in quibus idem legitur.

Romae, in aedibus Delphiniorum.

NINNIA
VIX. AN. III
CRONIS
M. X. DIES. XXV
QVOD. DECVIT. NATAM PATRI. PRAESTARE. SEPVLTO
HOC. CONTRA. NATAE PRAESTITIT. IPSE. PATER

Ibidem.

DIS. MANIBVS
FLAVIAE . APOLLINARI
NEPTI . SVAE. VIX. A. VIII
QVOD. NEPTIS. AVRAE. FACER
DEBVI. AVIA. FECIT. NEPTI
SVAE . SACR

In Foro Traiano, in aedibus Io. Coritii,

Verius . hunc . tumulum . matri . tu . nata . dicasses
Quam . mater . miserae . nunc . tibi . nata . facit
Bis . senos . completam . annos . te filia . matri
Eripuit . miserae . mortis iniqua dies
Optestor . manes . meritae . sanctaeque . patronae
Et . comprecor . ut . leni . terra . tegat . tumulo

In domo Caesia.

Dijs
 Manibus
 Successi . Fil
 Caesia . Gemella
 mater . pijsimo
 filio . de suo
 Vix . ann . IX
 M . IIII . Dieb . xv
 Fatis . peractis . mater
 Eode . est . condita . quae
 post . obitum . fili
 Vix . ann . III . M . XI . D . VIII .

A sinistro latere.

Quod . fas . parenti
 facere . debuit . filius
 Mors . immatura . fecit
 ut faceret . parens
 Pater . Successus
 Suppreum . utrisque
 praestitit . officium

Et.

alumno . et . sibi
 Infelix . Fatu
 prior . debui
 mori . mater

Neapeli.

Nonia . M . F . Maxima
 Vixit . ann . xxxv
 et . quod . miserrimum . est
 mater . fecit . filiae
 Cantria . C . F . Polla

Flerij, in agro Brixiano, ad D. Zenonis.

L . Cornelio
 Secundo
 qui . uixit . ann . X .
 M . V . D . XX .
 L . Cornelius
 Glycon
 pater . infel
 filio . dulcissim
 Quod . si . tu . fata
 fuissent . tu . nobis
 ponere . debueras

In agro Sorano,

D . M . S .

Oppia . Calsiane . ma
 ter . feci . fili ae . meae
 Quod . aequom . fuerat
 fila . hoc . faceret . mihi
 Vitelliae . L . F . Talliae
 Q . V . A . XXI
 Septimius . Profutu
 rus . optimae . coniugi

Romae, ad D. Andreae, prope Columnnam Antonini, Montem Citatorum, Forum Capranic,

Iulio . Ce
 liano . qui
 uixit . an
 xvi . M .
 dies
 Parentes
 Quod . fibi
 i . a . filio sic
 ri . optabant
 ipsi . filio
 fecerunt
 in . pace

Romae.

Aemilio . Paulo . Papi
 niano . praefecto . praec
 torio . iuriscunsulto
 qui uixit annos . xxxvi
 dies . x . mens . iiii . Papi
 nianus . Hostilius
 Eugenio . Gracilij
 turbato . ordine
 in . senio
 heu . parentes
 fecerunt
 filio . optimo

Lenij, in agro Brixiano, ad Abbatiam.

D . M

Attiae . Innocentiae
 summae . castitatis
 ac . sapientiae . seminae
 quae . uixit . ann
 XLIII . M . VIII . D . IV
 Augustinus . subdiae
 coniugi . dulcissimae
 cum . qua . uixit . ann . vii . M . ii
 D . xx . contra . uotum
 B . M . M . P .

Crematum: In Epitome Liiij legitur, Catonem filij funus paruo sumptu fecisse. *Decuit*: De-
 buit, unus. *Ab illo meum*: Meum, non est in uno. *ANIMVS uero* § Catonis filij, e uita discedētis.
FORTITER ferre § hoc Laelius de Amicitia, de Catone claro praeconio praedicat. *NON molesta*, §
Nec, unus. IVCVNDIA. § propter conscientiam recte factorum, bene actae uitae, & immortalitatis spem.
QVOD animos hominum &c. § Qui, tres. Quia, duo. *MINVTI philosophi* § Cyreanici, Epicurei, minorū
 gentium. *VEREOR, ne* § Vereor, ut, unus. *PHILOSOPHI mortui* § Philosophi morituri, duo.
 Philosophi minuti, unus. Philosophi, non est in uno. Mortui, non est in uno. *IRRIDEANT.* § Rideant,
 duo. Philosophi mecum mortui, unus.

IACOBI. CRITONII
SCOTI

Ad Laurentium Massam.

Ode.

ERRANTEM ab oris me Caledoniis
Postquam triremis per freta Nerei
Vexit, uolentem, mox remotos
Conspicere, & populos, & urbes,
Mufae per undas praecipites pia
Vagum secutae, numine candido
Saeuis obarmatum periculis
Incolumem sine labe seruant.
Nati labores seu dea Cypria
Secuta, longas per pelagi uias
Hostile per ferrum, per ignes,
Perq. minas comes ibat omnes.
Si forte Gades impiger ultimos,
Syrtes ue, aut Indos uifere barbaros,
Vellem, nec Indos, interue Syrtes
Destituent ope contumaces.
En obstrepentis qui Oceani freta
Mutauit amicae fluctibus Hadriae,
Latinus hospes, iam relictis
Diis patriis, gelidoq. caelo.
At non egenum coetus Aonius
Abiecit, adsunt mi faciles deae,
Praestantq. dulces una amicos,
Quos eadem pia cura iungit.
Te, Massa, clari gloria sanguinis,
Pars una summi, & maxima consili,
Ardenq. uirtus te nitentem,
Te decorant & opes beatum.
Mufis amicus cum uigeas tamen,
Mufis amico Critonio foue;
O digne Diuarum fauore,
Quiq. Deum faueas amicis.